ΑΠΡΙΛΙΟΣ - ΜΑΪΟΣ - ΙΟΥΝΙΟΣ 1996

ΕΤΟΣ 20ο - ΤΟΜΟΣ Ι' - ΤΕΥΧΟΣ 75
ΑΡΙΘ. ISSN 1106 - 2118

ΝΙΑΟΥΣΤΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΟ
ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ
ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΝΑΟΥΣΑΣ

Ξενικές εγκαταστάσεις στη μεσαιωνική Μακεδονία

∴ ● ∴

Νικόλαος Μπλιάτκας

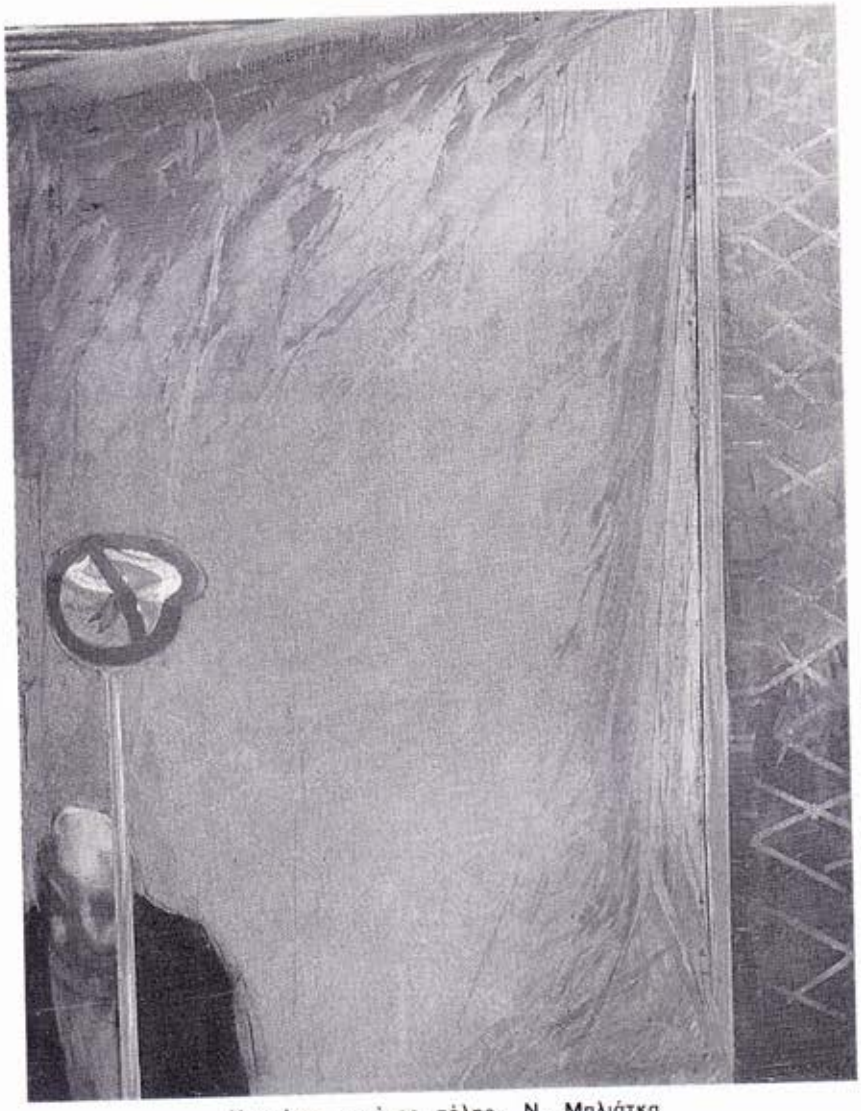

«Κομμένες εικόνες πόλης» Ν. Μπλιάτκα

Προσκύνημα στα Ιερά της Θεοσώστου πόλεως Βεροίας

Φυλάξτε τα τεύχη της «Νιάουστας»

Παλαιά τεύχη μπορείτε να προμηθευτείτε από τα γραφεία του Συλλόγου

Η «ΝΙΑΟΥΣΤΑ» στηρίζεται στην αγάπη και το ενδιαφέρον

των συνδρομητών της

Παρακαλούμε να μεριμνήσετε για την ανανέωση

της συνδρομής σας

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

1) ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΠΟΛΕΩΣ ΝΑΟΥΣΗΣ
2) ΜΝΗΜΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΤΣΑΜΗ ΚΑΡΑΤΑΣΙΟΥ

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΔΕΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΛΕΙΨΟΥΝ ΑΠΟ ΚΑΝΕΝΑ ΝΑΟΥΣΑΙΙΚΟ ΣΠΙΤΙ

ΜΠΟΡΕΙΤΕ ΝΑ ΤΑ ΠΡΟΜΗΘΕΥΤΕΙΤΕ ΑΠΟ ΤΑ ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ

ΚΑΙ ΑΠΟ ΤΑ ΓΡΑΦΕΙΑ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΠΟΦΟΙΤΩΝ ΝΑΟΥΣΗΣ

στη Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας. Τηλέφωνα 24.102 και 22.575

"ΝΙΑΟΥΣΤΑ"

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΝΑΟΥΣΑΣ
«ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ ΜΙΧΑΗΛ Ο ΛΟΓΙΟΣ»

ΑΠΡΙΛΙΟΣ — ΜΑΪΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ 1996

Έτος 20ο - Τόμος Ι' Τεύχος 75
Αριθμός ISSN 1106 2118

ΙΔΡΥΤΑΙ:
Σύλλογος Αποφοίτων Νάουσας, Οδυσσεύς Ντινόπουλος †

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:
Ελένη Μήτσιαλα - Ζεγκίνη, Λευκή Σαμαρά
Χρήστος Μπαταντζής, Αλέξανδρος Οικονόμου

ΓΡΑΦΕΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΥ:
Δημοτική Βιβλιοθήκη Νάουσας
Διον. Σολωμού 3. Τ.Κ. 59200 ΝΑΟΥΣΑ
Τηλ. 0332/24.102 & 22.575

ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΟΣ ΒΕΡΟΙΑΣ
Γιάννης Καρατσιώλης - Γεωπόνος τηλ. 60.331

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΑ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ
Πίνακας του Νικ. Μπλιάτκα

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΗ:
Τυπογραφείο Αντώνη Γ. Μαυρογένη
Αντων. Καμάρα 3 — Θεσσαλονίκη
Τηλέφωνα 260.140 & 261.747 - FAX 261747

Περιεχόμενα

ΚΩΝ/ΝΟΥ ΒΑΚΑΛΟΠΟΥΛΟΥ: Ο Πανηγυρικός του Ολοκαυτώματος 56

Ιστορικά

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΜΙΝΤΣΗ: Ξενικές εγκαταστάσεις στη μεσαιωνική Μακεδονία 60
ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥΣΙΜΗ: Αρχείο του Μακεδονικού Αγώνα περιοχής Νάουσης (γ' μέρος) 64
ΘΩΜΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ: Τρία προικοσύμφωνα 67
ΘΩΜΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗ: Επίγραμμα «Αφιέρωμα στον Οδυσσέα Ντινόπουλο» 69
ΙΦΙΓΕΝΕΙΑΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ: Πώς γλύτωσε από την τουρκική κρεμάλα ένας νέος Νασυσαίος 70

Νέοι Καλλιτέχνες

ΕΥΗΣ ΣΑΜΑΡΑ: Νικόλαος Μπλιάτκας 74

Λαογραφικά

ΝΙΚΟΥ ΣΠΑΡΤΣΗ: Παραδοσιακά τραγούδια Νιάουστας 78

Βιβλιοπαρουσίαση — Λογοτεχνικά

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ: Προσκύνημα στο Ιερό της Θεσσώστου Πόλεως Βεροίας (Το νέο βιβλίο του Θωμά Γαβριηλίδη) 81
ΔΗΜΗΤΡΗ ΒΑΝΤΣΗ: Ποιήματα 84

Γεωργικά

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗ: Τα υβρίδια μεταξύ ειδών κι η συμβολή τους στη δενδροκομία 85
ΙΩΑΝΝΗ ΧΑΤΖΗΧΑΡΙΣΗ: Προτάσεις για τη διαμόρφωση πολιτικής στην έρευνα και τεχνολογία των πυρηνοκάρπων 89

Η Συντακτική Επιτροπή της «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» σας εύχεται

ΚΑΛΟ ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ

Το Διοικητικό Συμβούλιο της Πολιτ. Εταιρείας Νάουσας «Αναστάσιος Μιχαήλ ο Λόγιος»

ΛΕΥΚΗ ΣΑΜΑΡΑ, Πρόεδρος
ΘΩΜΑΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ, Αντιπρόεδρος
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ, Γραμματέας
ΒΑΓΓΕΛΙΤΣΑ ΔΕΛΗΧΡΗΣΤΟΥ, Ταμίας
ΕΛΕΝΗ ΜΗΤΣΙΑΛΑ - ΖΕΓΚΙΝΗ, μέλος
ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΤΣΙΩΛΗΣ, μέλος
ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΠΑΤΑΝΤΖΗΣ, μέλος

Διακίνηση περιοδικών
Εμβάσματα — Συνδρομές
ΛΟΓΙΣΤΙΚΟ ΓΡΑΦΕΙΟ
ΒΑΓΓΕΛΙΤΣΑΣ ΔΕΛΗΧΡΗΣΤΟΥ
Παναγούλη 14 Τηλ. (0332) 25.278
δίπλα στο Ταχυδρομείο

Τιμή τεύχους	δρχ.	750
Ετήσια συνδρομή ιδιωτών		3.000
Δήμοι, Κοινότητες, Συν)σμοί		5.000
Εξωτερικού	δολ.	40

Ο πανηχυρικός του Ολοκαυτώματος

Στις 21 Απριλίου, Κυριακή του Θωμά η Νάουσα γιόρτασε το Ολοκαύτωμά της του 1822. Την φετεινή επέτειο, τίμησε με την παρουσία του ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Κωστής Στεφανόπουλος.

Τον πανηγυρικό της ημέρας, τον οποίον δημοσιεύουμε, εκφώνησε ο ιστορικός και καθηγητής του Α.Π.Θ. **κ. Κων. Βακαλόπουλος**

Η καλύτερη υπηρεσία που μπορούμε να περιμένουμε εμείς οι Έλληνες από τη μελέτη της Ιστορίας μας, είναι ότι μαθαίνουμε, πέρα από τα ιστορικά γεγονότα, να γνωρίζουμε καλύτερα τον άνθρωπο, ότι αποκτούμε μια μέθοδο που μας επιτρέπει να πλησιάζουμε μ' ένα βλέμμα πιο διεισδυτικό τον καθένα από τους ομοίους μας και να τον αναγνωρίζουμε ως τις εσώτατες ιδιαιτερότητές του περνόντας στην αρχή από τις ανθρώπινες διαθέσεις τις πιο ουσιαστικές και μόνιμες, που παρατηρούνται σε κάθε εποχή και σε κάθε χώρα και ξεχωρίζοντας κατόπιν το απόθεμα των αρχών και παραδόσεων που η παιδεία απέθεσε σαν κληρονομιά στον συνομιλητή μας και το οποίο τον κάνει πολίτη του τάδε αιώνα και της τάδε χώρας, τον άνθρωπο αυτής της κοινωνικής τάξης και αυτού του επαγγέλματος.

Ουσιαστικά δηλαδή καταλήγουμε στην ίδια άποψη που είχε διατυπώσει πριν από δεκάδες αιώνες ο Αριστοτέλης, λέγοντας ότι «το τέλος» δηλαδή ο σκοπός, της Ιστορίας, είναι η «άντληση εμπειρίας από τα γεγονότα του παρελθόντος με απώτερο σκοπό την αυτογνωσία του ανθρώπου και την εξαγωγή ορισμένων συμπερασμάτων για τη ζωή». Πριν από ενάμιση σχεδόν αιώνα έγραφε απλά και ο Γεώργιος Τερτσέτης: «Η Ιστορία είναι η ιατρεία των ψυχών. Σε λέγει τί πρέπει να κάμεις, τί να αποφύγεις, ποιά τα άξια επαίνου ή αναθέματος». Η Ιστορία επομένως είναι το πιο σίγουρο όργανο που διαθέτει σήμερα ο άνθρωπος για να προχωρήσει στην ηθική και γενικά στην πολιτιστική του αποστολή, η καλύτερη αποθησαύριση της πείρας του παρελθόντος, αλλά και ο καλύτερος σύμβουλος ιδίως για τον πολιτικό ή στρατιωτικό ηγέτη, που μέσα από την ομίχλη προσπαθεί ν' ανοίξει τον δρόμο του μέλλοντος. Όπως έχει σωστά λεχθεί, όσοι ηγέτες δεν μελετούν την Ιστορία και δεν επωφελούνται από την πείρα των σφαλμάτων του παρελθόντος, είναι καταδικασμένοι να τα επαναλάβουν. Κατά την κοινή γνώμη όλου του κόσμου νομοθέτης ή πολιτικός ανιστόρητος είναι «τέρας ανύπαρκτον», στρατιώτης χωρίς όπλα, πλοίαρχος χωρίς πυξίδα, πεζοπόρος χωρίς μάτια.

Ο Πρόεδρος Δημοκρατίας κ. Στεφανόπουλος με το δήμαρχο Νάουσας κ. Λιόλιο

Η ανάγκη της εθνικής αυτογνωσίας, της ενδοσκόπησης, έγινε εντονότατα αισθητή στα χρόνια μας. Έτσι μέσα από τα μεγάλα γεγονότα και τις ηρωϊκές στιγμές που καταγράφτηκαν στην ιστορία μας -και αυτές είναι πολλές-, εμείς οι νάνοι απόγονοι εκείνων των γιγάντων, έχουμε τουλάχιστο να διδαχθούμε πολλά και οφείλουμε να βοηθηθούμε. Εκείνο βέβαια το ιστορικό γεγονός, του οποίου η εθνική επέτειος εορτάζεται σήμερα εδώ στη Νάουσα δεν είναι απλά και μόνο μια μεγάλη στιγμή του έθνους γιατί μαζί με το Ζάλογγο και το Αρκάδι η αυτοθυσία των αγωνιστών της Νάουσας και των 13 νεαρών κοριτσιών της Αραπίτσας κατατάσσονται α-

αμφίβολα στις ηρωϊκότερες σελίδες της νεώτερης Ελληνικής Ιστορίας. Όπως αντιληφθήκατε στη σημερινή ομιλία μου δεν θα ήθελα να προσδώσω απλά και μόνο ένα χαρακτήρα επετειακά ηρωϊκό, αλλά να προσεγγίσω περισσότερο τον άνθρωπο, την ψυχοσύνθεσή του και τις αντιδράσεις του, ν' αποφύγω τα γεγονότα που είναι χιλιοειπωμένα, αλλά όχι ακόμη απόλυτα συνειδητοποιημένα. Πραγματικά στην επανάσταση της Νάουσας και στο μεγαλείο της Αραπίτσας, διαπλέει κανείς εκείνη την ακατάλυτη δύναμη και ορμή του υπόδουλου Μακεδόνα που διψά για ελευθερία και θυσιάζεται για εκείνη, αλλά ανιχνεύει ακόμη και τις τραγικές επιπτώσεις της αιώνιας ελληνικής διχόνοιας. Γιατί, μόνο έπειτα από την προδοσία των πολιτικών αντιπάλων του Ζαφειράκη, οι οποίοι υπέδειξαν στους Τούρκους το αφύλακτο μέρος «Αλώνια», κατόρθωσαν οι Τούρκοι να διεισδύσουν στην πόλη. Το τίμημα υπήρξε τεράστιο, τόσο για τον Ζαφειράκη, όσο και για τις 13 νέες της Αραπίτσας, καθώς και για τον ελληνικό πληθυσμό της Νάουσας.

Έτσι λοιπόν το υπέροχο εκείνο κίνημα της Δυτικής Μακεδονίας στα 1822 που είχε ως κύριο ορμητήριο τη Νάουσα, της οποίας τη φυσική οχυρότητα ενίσχυε και το τείχος, κατέληξε στη βίαιη καταστολή του. Είναι αλήθεια όμως ότι στο ιστορικό γεγονός της Αραπίτσας και ευρύτερα στην επανάσταση και στην καταστροφή της Νάουσας, η ελληνική ιστοριογραφία δεν έχει δώσει ακόμη μέχρι σήμερα τις ανάλογες διαστάσεις. Ίσως γιατί μέχρι πριν από 20 περίπου χρόνια η συμβολή της Μακεδονίας στους αγώνες της εθνεγερσίας ήταν εντελώς άγνωστη. Κατά συνέπεια δεν έχει ακόμη εκτιμηθεί ορθά σύμφωνα με τη συνεισφορά της στους απελευθερωτικούς αγώνες του έθνους. Αλλά και μέσα

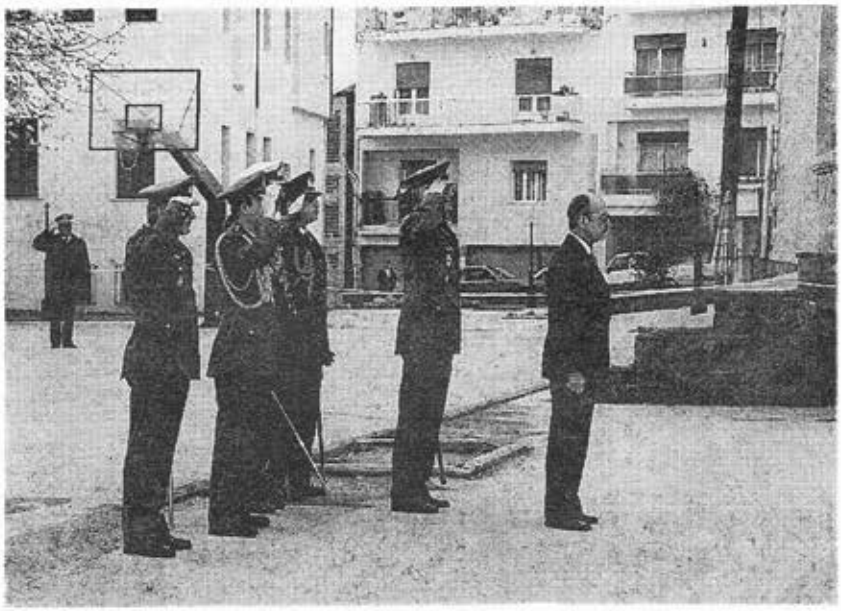

Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας στις γιορτές του Ολοκαυτώματος

στα πλαίσια του επαναστατικού κινήματος στη Μακεδονία πολύ μεγαλύτερη έμφαση δόθηκε μέχρι σήμερα στην προσωπικότητα του Εμμανουήλ Παπά και στα γεγονότα της Χαλκιδικής παρά στον ιστορικό ρόλο της Νάουσας και γενικότερα της Δυτικής Μακεδονίας. Μείναμε στο 1821, αλλά είναι άξιο θαυμασμού πως ακόμη και τον Απρίλιο του 1822 οι Μακεδόνες αγωνίζονται και θυσιάζονται μέσα από τη μεγαλειώδη αυτοθυσία της Αραπίτσας, κρατώντας ουσιαστικά τον Τούρκο δέσμιο της αντίστασής τους και δίνοντας τη δυνατότητα στους Νότιους Έλληνες να προετοιμαστούν καλύτερα και ν' αντιμετωπίσουν μικρότερο όγκο των τουρκικών δυνάμεων. Ο χαλασμός της Νάουσας και το κίνημα της Δυτικής Μακεδονίας ήταν επόμενο να διατηρηθούν ζωντανά στη μνήμη των κατοίκων.

Η παράδοση αναφέρει ότι το αίμα είχε κοκκινήσει τη γη τόσο ώστε είχαν περάσει πέντε χρόνια και, όπως έλεγαν οι κάτοικοι, το χορτάρι δεν είχε ξαναφυτρώσει στο σημείο που είχε σφάξει ο Μεχμέτ Εμίν 1500 Έλληνες αιχμαλώτους στο ορόπεδιο, που δεσπόζει την πόλη και που το ονομάζαν «Κιόσκι». Παρόλαυτα η επανάσταση του Ολύμπου και του Βερμίου είχε καταφέρει να προκαλέσει πολύ μεγαλύτερο αντιπερισπασμό στους Τούρκους από εκείνο της Χαλκιδικής γιατί δεν είχε ούτε αρχή, ούτε τέλος. Στις ορεινές εκείνες περιοχές, συγκεντρώθηκαν πολυάριθμα τουρκικά στρατεύματα, που για μεγάλο χρονικό διάστημα έμειναν καθηλωμένα εκεί, γιατί απασχολήθηκαν με την καταδίωξη των ανταρτικών υπολειμάτων και την εκκαθάριση του εδάφους. Ωστόσο η επαναστατική δράση των ελληνικών ανταρτικών σωμάτων στην περιοχή Ολύμπου και Βερμίου δεν κατέστη δυνατό να εξαλειφθεί. Κι' αυτό γιατί είχε διάρκεια, συνέχεια και συνοχή σε ολόκληρη την Τουρκοκρατία. Τα ικανά σπέρματα του αρματολικού βίου έδιναν κάθε φορά τη δυνατότητα στους ελληνικούς αντιστασιακούς πυρήνες να εκδηλώνονται ολοένα και πιο ισχυρά και αποτελεσματικά. Έτσι λίγα χρόνια μετά τη συγκρότηση του ελληνικού κράτους άρχισαν και πάλι να κινητοποιούνται ενεργά και να προετοιμάζουν το έδαφος για το μεγάλο επαναστατικό κίνημα του

1854 στη διάρκεια του Κριμαϊκού πολέμου. Είναι πραγματικά αξιοθαύμαστο πως μέσα από τον τουρκικό χαλασμό η φλόγα της εξέγερσης συνεχίζει να καίει αναμένοντας πάντα την ευκαιρία για να εκδηλωθεί.

Και ερχόμαστε ακριβώς στο σήμερα. Το σήμερα απαιτεί πρωταρχική την καλή και αντικειμενική γνώση της ελληνικής ιστορίας και έπειτα τη συνειδητοποίησή της και σαφώς τη βιωματική ανίχνευσή της. Αν πραγματικά επιθυμούμε να διδαχθούμε από το πρότυπο της Αραπίτσας και της αυτοθυσίας των Ναουσαίων, οφείλουμε πρωταρχικά να συνειδητοποιήσουμε τις συνθήκες, μέσα από τις οποίες προέκυψε εκείνο το μεγαλείο, αλλά και ν' αναλογιστούμε το σθένος των ανθρώπων αυτών που οι περιστάσεις τους ανέδειξαν σε ήρωες. Αλήθεια πόσο μικροί και τιποτένιοι νιώθουμε απέναντί τους! Το μέγεθος της δικής μας προδοσίας απέναντι σ' εκείνους είναι στ' αλήθεια τεράστιο. Φρόσον φτάσαμε μετά το 1950 να γυρίσουμε την πλάτη σε όλα τα εθνικά μας θέματα και πολύ περισσότερο στο εθνικό θέμα της Μακεδονίας. Δηλαδή, με λίγα λόγια, περιφρονήσαμε την ιστορία μας όταν δεχόμασταν ότι το πρόβλημα υπήρξε ανύπαρκτο, όταν ντρεπόμασταν να μιλήσουμε για Μακεδονικό Ζήτημα, όταν αναφερόμασταν στο «λεγόμενο Μακεδονικό» και όταν από την αρχή κιόλας της Μακεδονικής κρίσης φανήκαμε διατεθημένοι ν' αποδεχθούμε ό,τι μας πρότειναν, ενώ οι πλαστογράφοι δούλευαν αστυμάτητα. Υπήρχαν δυστυχώς οι ξένοι. Κι' άλλοι από μας που φάνηκαν ανυποχώρητοι στο όνομα, είτε για ν' αυξήσουν την κομματική πελατεία τους, είτε για την προσωπική αντιπροβολή τους, είτε ακόμη και για να δημιουργήσουν κομματικούς φορείς ασελγώντας στο ιερό όνομα της Μακεδονίας. Στην πραγματικότητα όμως σχεδόν όλοι είχαμε ξεχάσει την Αραπίτσα, είχαμε ξεχάσει το όραμα της Μακεδονίας, τον καπετάν Κώτα, τον Παύλο Μελά και τους εθνικούς αγώνες των ξενόζωντων ελληνικών πληθυσμών και κυρίως τον ελληνισμό των Σκοπίων. Γιατί πραγματικά, πως θέλουμε να αποδείξουμε την ελληνικότητα της Μακεδονίας εάν δεν εμφανίζουμε παγκοσμίως την αρχική μας γενικά παρουσία ακόμη και στο νότιο τμήμα του κράτους των Σκοπίων που αναμφισβήτητα αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα του ιστορικού μακεδονικού χώρου.

Είχαμε ακόμη ξεχάσει τις βαριές επιπτώσεις που είχε η επανάσταση των Μακεδόνων στον ελληνικό πληθυσμό της Μακεδονίας κυρίως τις δημογραφικές ιδιαίτερα στις περιοχές όπου σημειώθηκαν τα επαναστατικά κινήματα. Όχι μόνο οι φόνοι και οι εξανδραποδισμοί, αλλά και οι μετακινήσεις ολόκληρων πληθυσμών εξασθένισαν την ισχύ του ελληνικού στοιχείου. Πραγματικά η επανάσταση στη Μακεδονία προκάλεσε τρία ρεύματα προς τη Νότια Ελλάδα: το ένα από τα παράλια της Χαλκιδικής, κυρίως από τις χερσονήσους Κασσάνδρας και Αγ. Όρους προς τις Βόρειες Σποράδες και από εκεί στα άλλα νησιά και στην ηπειρωτική Ελλάδα, το δεύτερο από τα παράλια του Ολύμπου επίσης προς τις Βόρειες Σποράδες και το τρίτο και μικρότερο - κυρίως πολεμιστών - επάνω από τις πλαγιές των ορεινών όγκων Βερμίου - Ολύμπου - Πιερίων - Χασίων προς την Πίνδο. Από τις Βόρειες Σποράδες οι Μακεδόνες που δοκιμάζουν ένα σωρό στερήσεις, εξορμούσαν στις απέναντι παραλίες της Εύβοιας, της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας και λεηλατούσαν τα χωριά ή κυρίευαν τα πλοία που παράπλεαν στην επικίνδυνη περιοχή. Γίνονται στ' αλήθεια κυρίαρχοι της συστάδας των νησιών εκείνων. Οι περισσότερες οικογένειες της Κασσάνδρας, αργά ή γρήγορα γύρισαν πίσω στις πατρίδες τους και άρχισαν να καλλιεργούν τα χωράφια τους. Οι οπλοφόροι Ολύμπιοι πήραν ενεργό μέρος στους απελευθερωτικούς αγώνες. Ορισμένοι μάλιστα με άλλους νέους από τις υπόδουλες ελληνικές χώρες σχημάτισαν τον πυρήνα του πρώτου

Στιγμιότυπο από την άφιξη του Προέδρου της Δημοκρατίας κ. Κωστή Στεφανόπουλου στο γήπεδο της Νάουσας

τακτικού στρατού. Οι περισσότεροι όμως δρουν ως άτακτοι με τους πιο γνωστούς αρχηγούς του Ολύμπου, τον Καρατάσο, τον Γάτσο, τον Διαμαντή.

Να λοιπόν πως αποδεικνύεται περίτρανα ότι ακρογωνιαίος λίθος της ιστορικής, πολιτιστικής και πολιτικής υπόστασης ενός λαού θεωρείται βέβαια η διατήρηση και η συντήρηση της εθνικής μνήμης και παράδοσής του, αλλά δεν αρκεί ωστόσο απλά και μόνο αυτό. Αν υποθέσουμε ότι σήμερα η ιστορική γνώση είναι δεδομένη σε σχολεία και πανεπιστήμια, τότε προέχει η συνειδητοποίηση της γνώσης αυτής μέσω της βιωματικής ανίχνευσής της μέσω της εθνικής αυτογνωσίας γιατί μεγαλύτερη ακόμη σημασία κι' από τη συντήρηση της εθνικής μνήμης έχουν εκείνα τα διδάγματα, τα οποία απορρέουν από αυτή και ιδιαίτερα από τις πραγματικές εμπειρίες του παρελθόντος. Προς την κατεύθυνση εκείνη αναπτύσσεται η διαδικασία της εθνικής αυτογνωσίας και συμβάλλει αποφασιστικά όχι μόνο στην ανάπτυξη του εθνικού αισθήματος αλλά και στο στερέωμα του Ελληνισμού.

Γεννάται σήμερα το ερώτημα, κατά πόσο τα διδάγματα της ιστορικής γνώσης έχουν άμεση εφαρμογή στην τωρινή υπόσταση του ελληνικού έθνους, αλλά και σε ποιό βαθμό οι συνολικές πτυχές της εθνικής μνήμης, ιδιαίτερα οι οδυνηρές εμπειρίες του Ελληνισμού, που προήλθαν κυρίως από τις διχαστικές καταστάσεις και από τις ξενικές παρεμβάσεις στα εσωτερικά πράγματα του ελληνικού κράτους, είναι δυνατό να λειτουργήσουν αποτρεπτικά ως προς την πρόληψη μελλοντικών δεινών. Αρκεί απλά και μόνο το ζωντάνεμα της εθνικής μνήμης, όταν εκείνες περιορίζονται σε μια επιδερμική αναφορά των ιστορικών γεγονότων, των ηρωϊκών στιγμών και των τραγικών περιπετειών, χωρίς να συνειδητοποιείται μέσα μας η ιστορική πορεία του έθνους; Προβάλλει λοιπόν πάντα το ερώτημα κατά πόσο γίνονται κατανοητές στον ελληνικό λαό οι κύριες παράμετροι και οι βαθύτερες αιτίες των καθοριστικών στιγμών του Ελληνισμού, κατά πόσο έλειψαν οι διχαστικές καταστάσεις στον καθημερινό βίο, η μικροκομματική πολιτική, ο υπερφίαλος εγωϊσμός, τα τεχνητά εσωτερικά μέτωπα και ο ανεύθυνος χειρισμός των εθνικών θεμάτων. Αναμφίβολα το μήνυμα της Αραπίτσας και ο ηρωϊσμός των Ναουσαίων αποτελεί σήμερα για μας μήνυμα ζωής, μελέτης και αναγνωρισμού του εαυτού μας, αναζήτησης της εθνικής μας ταυτότητας και κέντρισμα για την εθνική μας αφύπνιση, στοιχεία, τα οποία επικεντρώνονται στην αναγκαιότητα χάραξης μιας εθνικής πολιτικής, δηλαδή της προβολής μιάς γιγάντιας αντίστασης αντίστοιχης της Αραπίτσας απέναντι στον ξέφρενο ρυθμό της αλλοίωσης του λαού μας, της παιδείας μας, της γλώσσας μας, της κομματικής, κοινωνικής και οικονομικής διάβρωσης που υφιστάμεθα καθημερινά μέχρι να περάσουμε από τη σύγχρονη άθλια πραγματικότητα και τη σύγχυση στη σιγουριά, στον Ελληνισμό μας και στα υψηλά ιδανικά. Ας ερχόταν επιτέλους μια μέρα που η ιστορία των εθνικών μας θεμάτων, θα παρεμβαλλόταν υποχρεωτικά και αναλυτικά σε όλα τα διδακτικά μας εγχειρίδια, ακόμη και στα Ελληνικά Πανεπιστήμια, ας ερχόταν μια μέρα που θα ιδρύονταν συγκροτημένα Ινστιτούτα Μακεδονικών και Θρακικών Μελετών εντός και εκτός Ελλάδος με στόχο τη μετατροπή της πεπλανημένης παγκόσμιας κοινής γνώμης, ας ερχόταν μια μέρα που θα άρχιζε επιτέλους η επιστημονική ενημέρωση ανώτατων ξένων πολιτικών και διπλωματικών κλιμακίων, που θα ανασυντασσόταν ο απόδημος ελληνισμός μακριά από τις αντιπαραθέσεις και τις ευτελέστατες ατομικές φιλοδοξίες που θα σταματούσε στο εσωτερικό η ακατάσχετη φλυαρία, η αποσπασματική συμπεριφορά μας και η εμπορευματοποίηση των εθνικών μας θεμάτων με γνώμονα την κομματική σκοπιμότητα, ας ερχόταν τέλος πάντων μια μέρα που εμείς οι Νεοέλληνες θα ξεφεύγαμε από τη μιζέρια μας και θα αναβαπτιζόμασταν σε μια εθνική αναγέννηση και μόνο τότε πραγματικά μόνο τότε θα είχαμε τη δυνατότητα να προφέρουμε το γνήσιο ΟΧΙ στους επιβούλους μας. Ύστατος φόρος τιμής απέναντι στους ήρωες της Αραπίτσας και της Νάουσας αποτελεί σήμερα για όλους μας η ανάληψη μιας πανεθνικής προσπάθειας για την ανοικοδόμηση του ιερού ναού του Αγίου Δημητρίου εθνικού σύμβολου της επανάστασης των Μακεδόνων στους αγώνες της εθνέγερσης.

ΔΙΑΒΑΖΕΤΕ
ΚΑΙ
ΔΙΑΔΙΔΕΤΕ
ΤΗ
ΝΙΑΟΥΣΤΑ

Ξενικές εγκαταστάσεις στη μεσαιωνική Μακεδονία

Ο μεσαίωνας υπήρξε η κατεξοχήν εποχή της μετανάστευσης των λαών, μιάς πολύπλοκης διαδικασίας η οποία στο τέλος της είχε ως συνέπεια το σχηματισμό του εθνογραφικού χάρτη της Ευρώπης των νεότερων εποχών. Τα Βαλκάνια δεν ήταν δυνατό, βεβαίως, να μείνουν έξω από αυτή την κοσμογονική εξέλιξη και ειδικότερα η Μακεδονία, που βρίσκεται ακριβώς στο κέντρο της Χερσονήσου και αποτελεί τη βασική δίοδο επικοινωνίας (Αδριατική - Κωνσταντινούπολη μέσω της Εγνατίας Οδού, Δούναβις - Αιγαίο μέσω της οδού Μοράβα - Αξιού) (χάρτης 1). Με την έναρξη του μεσαίωνα το εθνολογικό στρώμα της ρωμαιοκρατούμενης Μακεδονίας αποτελούνταν κατά συντριπτική πλειοψηφία από ελληνικούς και εξελληνισμένους πληθυσμούς και γινόταν σχεδόν αποκλειστική χρήση της ελληνικής γλώσσας, όπως αποδεικνύεται από τα αρχαιολογικά επιγραφικά ευρήματα. Αντίθετα, βορείως της Μακεδονίας και μέχρι το Δούναβη παρατηρήθηκε σε μεγάλο βαθμό εκρωμαϊσμός των γηγενών πληθυσμών (Θρακών, Παιόνων, Δαρδάνων, Ιλλυριών) και ευρεία χρήση της λατινικής γλώσσας, ακόμη και πέραν του Δούναβη, στη Δακία έτσι για παράδειγμα, ο περίφημος Ιουστινιανός (527-565) που καταγόταν από την περιοχή της Ναϊσσού (σημ. Nis) ήταν εκ γενετής λατινόφωνος.

Η Μακεδονία στη διάρκεια των 11 αιώνων του μεσαίωνα υπέστη εκατοντάδες εχθρικές εισβολές, οι περισσότερες από τις οποίες είχαν ως αποκλειστικό στόχο τη λεηλασία, ορισμένες όμως κατέληξαν σε μόνιμες εγκαταστάσεις ξενικών πληθυσμών στην περιοχή. Το γεγονός αυτό δεν πρέπει να ξενίζει ούτε να αντιμετωπίζεται με τη σημερινή ιδεολογία των εθνικά ομοιογενών ευρωπαϊκών κρατών αντίθετα, η «Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία» της Νέας Ρώμης· ήταν ένα πολυφυλετικό κράτος - όπως και η προκάτοχός της Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία - που δεν είχε σταθερά σύνορα και περιέκλεινε δεκάδες φυλών με συνδετικό κρίκο μόνο τη λεγόμενη «αυτοκρατορική ιδεολογία», δηλαδή την υποταγή όλων των υπηκόων στην απόλυτη εξουσία (imperium) του αυτοκράτορα, επειδή η εξουσία αυτού ήταν δοσμένη «από θεού». Επίσης, πρέπει να τονισθεί ότι στη μεσαιωνική Ευρώπη δεν υπήρχαν οι έννοιες του έθνους, του εθνικού κράτους και της εθνικής συνείδησης, οι οποίες διαμορφώθηκαν στη νεότερη εποχή.

Του Γεωργίου Μίντση

Με βάση τα δεδομένα αυτά ήταν απόλυτα φυσικό το γεγονός να γίνονται δεκτοί ξένοι πληθυσμοί στα βυζαντινά εδάφη υπό δυο προϋποθέσεις: α) την υποταγή στην αυτοκρατορική εξουσία και β) την πληρωμή των φόρων («πάκτων»). Μάλιστα, με στόχο την ενίσχυση της φορολογικής βάσης ή την τόνωση της παραγωγικής διαδικασίας (κυρίως γεωργία) ή για στρατηγικούς λόγους, παρατηρείται ότι συχνά η κεντρική εξουσία επεδίωκε την εγκατάσταση ξένων πληθυσμών. Ταυτόχρονα, όμως, η διοίκηση πάντα φρόντιζε για τον εκχριστιανισμό (και μάλιστα στο ορθόδοξο δόγμα) των επήλυδων, έτσι ώστε να διευκολυνθεί η υποταγή και η αφομοί-

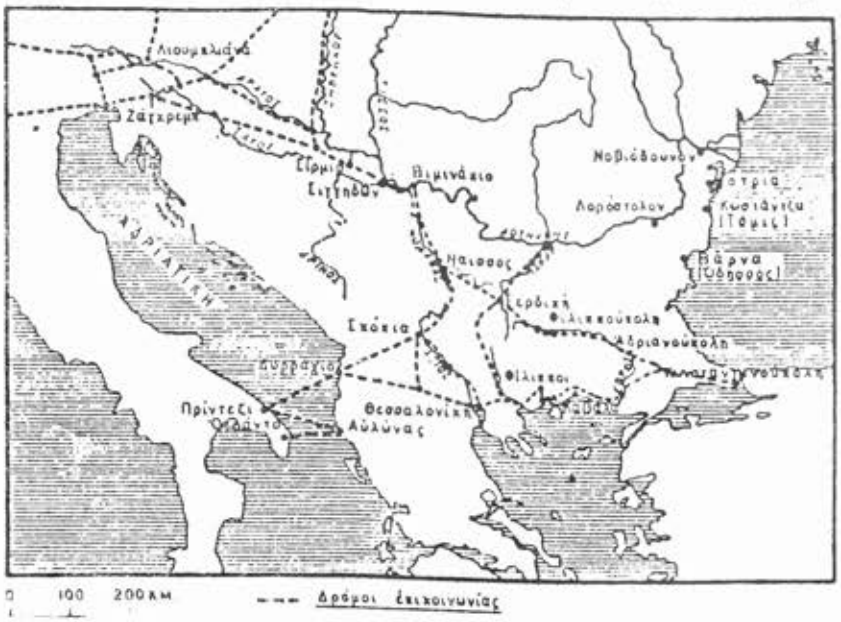

ΧΑΡΤΗΣ 1. Οι σημαντικότεροι δρόμοι της Χερσονήσου του Αίμου

► Στην εργασία αυτή παραλείφθηκαν οι υποσημειώσεις που κατείχαν μεγάλο χώρο στο κείμενο

► Το άρθρο αυτό αποτελεί τα συμπεράσματα μιάς ευρύτερης μελέτης του γράφοντος με τίτλο «Μεσαιωνική Μακεδονία»: Ξενικές επιδρομές και εθνολογική σύνθεση» (υπό έκδοση)

ωσή τους. Σε αυτό το σημείο διαφέρει η βυζαντινή από τη ρωμαϊκή πολιτική, γιατί η τελευταία ήταν γενικά ανεξίθρησκη έναντι των ποικίλων πληθυσμών της Αυτοκρατορίας.

Από τη μελέτη της ιστορίας της Μακεδονίας στη διάρκεια της βυζαντινής περιόδου προκύπτει ότι η περιοχή αυτή υπέστη επιδρομές από πολλές κατηγορίες λαών: α) Ασιατικούς λαούς και συγκεκριμένα Ούννους, Αβάρους, Ούγγρους, Πετσενέγκους, Κουμάνους, Άραβες πειρατές (Σαρακηνούς) και, τέλος, Οθωμανούς Τούρκους, στους οποίους υποτάχθηκε όλη η Βαλκανική το 14ο/15ο αι. β) Δυτικοευρωπαϊκούς λαούς και συγκεκριμένα Γότθους, Νορμανδούς, Καταλωνούς, καθώς και Φράγκους - Ιταλούς-Γερμανούς και άλλους Ρωμαιοκαθολικούς, οι οποίοι στις βυζαντινές πηγές ονομάζονται γενικά «Λατίνοι». γ) Σλαβικούς λαούς και ειδικότερα διάφορα σλαβικά φύλα (μερικά από τα οποία πήραν αργότερα ονομασίες ανάλογες προς τον τόπο εγκατάστασής τους, πχ.. Στρυμωνίτες, Ρυγχίνοι) Άντες, Σέρβοι και Βούλγαροι, οι οποίοι, αν και ήσαν τουρανικό φύλο, γρήγορα εκσλαβίσθηκαν. Αντίθετα στις πηγές δεν μνημονεύονται αλβανικές εγκαταστάσεις στη Μακεδονία κατά τη διάρκεια του μεσαίωνα, ενώ είναι γνωστό ότι τέτοιοι εποικισμοί έλαβαν χώρα το 14ο αι. στη Νότια Ελλάδα (κυρίως Αττικοβοιωτία) επομένως, οι πληθυσμιακά μικρές εγκαταστάσεις αλβανόφωνων στη Δυτική Μακεδονία πρέπει να δημιουργήθηκαν στη διάρκεια της τουρκοκρατίας.

Επίσης, στη διάρκεια του μεσαίωνα ασφαλώς θα υπήρχαν στα ορεινά της Μακεδονίας βλαχόφωνοι ποιμενικοί πληθυσμοί - γλωσσικό υπόλειμμα της ρωμαϊκής κατάκτησης - αλλά γενικά πρέπει να ήσαν περιορισμένοι, αν κρίνουμε από τις ελάχιστες αναφορές των βυζαντινών πηγών σε αυτούς (π.χ. Ζωναράς «Πατσινάκοι Μογλιενίται», οι οποίοι είναι γνωστό ότι ήσαν βλαχόφωνοι, Σκυλίτζης: «κατά τας λεγομένας Καλάς Δρυς παρά τινων Βλάχων οδιτών») αντίθετα, στη Θεσσαλία την ίδια περίοδο υπήρχαν πολλοί βλαχόφωνοι, με αποτέλεσμα η περιοχή να ονομασθεί «Μεγάλη Βλαχία» κατά τη μαρτυρία του Νικήτα Χωνιάτη («τα Θετταλίας κατέχων μετέωρα, α νυν μεγάλη Βλαχία κυκλήσκεται», έκδοση Βόννης, σ. 841). Στη Μακεδονία οι κύριες εγκαταστάσεις των βλαχόφωνων (πεδιάδα Πελαγονίας, Όλυμπος, Βέρμιο) δημιουργήθηκαν την εποχή της τουρκοκρατίας από άτομα προερχόμενα από τη Βόρειο Ήπειρο, κυρίως μετά την καταστροφή της Μοσχόπολης το 1769.

Από τις προαναφερθείσες τρεις κατηγορίες λαών, που εισέβαλαν στη Μακεδονία, παρατηρείται ότι οι ασιατικοί και οι δυτικοευρωπαϊκοί λαοί (ως πολεμικοί και αρπακτικοί που ήσαν) μετά τις λεηλασίες και τις καταστροφές αποχωρούσαν και δεν επηρέασαν σχεδόν καθόλου την εθνολογική σύνθεση της Μακεδονίας, με μοναδικές εξαιρέσεις τους συγγρικής καταγωγής Βαρδαριώτες Τούρκους στην πεδιάδα του μέσου Αξιού και τους βλαχόφωνους Πετσενέγκους στα Μογλενά. Από τους σλαβικούς λαούς, οι Βούλγαροι και οι Σέρβοι πολλές φορές προσάρτησαν στρατιωτικά στις Αυτοκρατορίες τους σχεδόν όλη τη Μακεδονία πλην μόνο της Θεσσαλονίκης, η οποία πάντα αντιστεκόταν επιτυχώς στις επιθέσεις τους (είναι χαρακτηριστικό ότι η Θεσσαλονίκη προ των Τούρκων γνώρισε μόνο τρεις αλώσεις, το 904 από τους Άραβες, το 1185 από τους Νορμανδούς και το 1204 από τους «Λατίνους»). Όμως, ούτε οι Βούλγαροι, ούτε οι Σέρβοι εποίκισαν σε αξιόλογο ποσοστό τη Μακεδονία (υπάρχουν ελάχιστες τοπωνυμιακές ενδείξεις π.χ. τα Σέρβια της Δυτικής Μακεδονίας και λίγες μόνο αναφορές στις πηγές), γιατί τόσο η βουλγαρική (του Συμεών και του Σαμουήλ) όσο και η σερβική (του Ντουσσάν) κυριαρχία ήταν πρόσκαιρες και στηρίζονταν μόνο στη στρατιωτική ισχύ, ενώ παράλληλα εξελίσσονταν οι πόλεμοι με τους «Ρωμαίους» (Βυζαντινούς) και ανακαταλήψεις των ιδίων εδαφών από τις δυο εμπόλεμες πλευρές.

Αντίθετα προς την ελληνική Μακεδονία, η περιοχή του σημερινού κράτους των Σκοπίων ήταν για μεγάλα χρονικά διαστήματα υπό τον έλεγχο του βουλγαρικού κράτους (σχεδόν όλο τον 9ο και 10ο αι. μέχρι το 1018, καθώς και το μεγαλύτερο μέρος του 13ου αι.) επιπλέον, οι Βούλγαροι τσάροι θεωρούσαν το έδαφος αυτό ως δικό τους, όπως αποδεικνύεται από την αποστολή του Κλήμεντος στην Αχρίδα το 889 από τον τσάρο Boris (άρα στην περιοχή αυτή ήδη μιλιόταν ή τότε εδραιώθηκε η μεσαιωνική βουλγαρική γλώσσα), καθώς και από την ανακήρυξη της Αχρίδας ως πρωτεύουσας του βουλγαρικού κράτους από τον Σαμουήλ· τέλος, όταν ο Βασίλειος Β΄ κατέλυσε το Α΄ βουλγαρικό κράτος το 1018, στην περιοχή των Σκοπίων ίδρυσε το «θέμα Βουλγαρίας» (με έδρα τα Σκόπια) και την «Αρχιεπισκοπή Πάσης Βουλγαρίας» (με έδρα την Αχρίδα), ενώ η κυρίως (σημερινή) Βουλγαρία πήρε ως διοικητική περιφέρεια ένα εθνολογικά ουδέτερο γεωγραφικό όνομα («Παραδουνάβιον θέμα»). Βέβαια, όλα αυτά τα στοιχεία είναι απλές ενδείξεις και δύσκολα μπορούν να οδηγήσουν σε ασφαλή εθνολογικά συμπεράσματα για την πληθυσμιακή σύνθεση της περιοχής των Σκοπίων στο μεσαίωνα. Επιπλέον, πρέπει να τονισθεί ότι στις Αυτοκρατορίες των Συμεών, Σαμουήλ και Ντουσσάν δεν υπήρχε βεβαίως η έννοια της εθνικής συνείδησης,

αλλά - κατ' απομίμηση του βυζαντινού προτύπου - υπήρχε μόνο η ιδεολογία της υποταγής στην αυτοκρατορική εξουσία και γι' αυτό το λόγο οι παραπάνω ηγεμόνες αυτοτιτλοφορήθηκαν «Αυτοκράτορες Βουλγάρων (ή Σέρβων αντίστοιχα) και Ρωμαίων».

Από την άλλη πλευρά, η περιοχή των Σκοπίων για περισσότερο από έναν αιώνα βρισκόταν υπό σερβικό έλεγχο (από το 1282, όταν ο κράλης Μιλιούτιν κατέλαβε τα Σκόπια, μέχρι το 1389, οπότε η περιοχή καταλήφθηκε από τους Τούρκους μετά τη μάχη του Κοσσυφοπεδίου). Εξάλλου, η σημασία που είχαν τα Σκόπια για τους Σέρβους, φαίνεται από το γεγονός ότι εκεί στέφθηκε αυτοκράτορας ο Στέφανος Ντουσαν (1346) και εκεί συγκλήθηκε η σύνοδος για τη σύνταξη του περίφημου νομικού κώδικα Zakonik 1349.

Άρα, η περιοχή των Σκοπίων σε όλη τη διάρκεια του μεσαίωνα ανήκει σε ένα από τα τρία γειτονικά κράτη (Βυζάντιο, Βουλγαρία, Σερβία) και ούτε η Αυτοκρατορία του Σαμουήλ μπορεί να θεωρηθεί εθνολογικά ως «Μακεδονική». Οι μόνες εθνολογικές αναφορές των πηγών για τους μεσαιωνικούς επίλυδες στο έδαφος του σημερινού κράτους των Σκοπίων είναι για το σλαβικό φύλο των Βερζητών («Θαύματα Αγίου Δημητρίου», Ι, 175, 4-6), το οποίο σύμφωνα με τους σύγχρονους ιστορικούς εγκαταστάθηκε (αρχές του 7ου αι.) στον Άνω Αξιό (κυρίως ανάμεσα στα Βελεσά και την Αχρίδα), καθώς και για το «ανάμικτο» φύλο των Σερμησιάνων, το οποίο γύρω στα 680 εγκαταστάθηκε στην πεδιάδα της Πελαγονίας με αρχηγό τον Σλάβο (ή πιθανώς Πρωτοβούλγαρο) Κούβερ, αλλά το τελευταίο αυτό φύλο είχε κατά βάση ελληνικό χαρακτήρα. Επιπλέον, ο όρος Μακεδονία στις βυζαντινές πηγές απαντάται με περιεχόμενο γεωγραφικό, μυθολογικό - ιστορικό, διοικητικό - στρατιωτικό και εκκλησιαστικό - διοικητικό, ενώ σε καμιά περίπτωση δεν έχει χαρακτήρα εθνολογικό· για το λόγο αυτό η σημερινή χρήση του όρου «Μακεδόνες» για τα σλαβικά φύλα που εγκαταστάθηκαν στην περιοχή αυτή είναι αυθαίρετος, δεδομένου ότι συνήθως ο χώρος λαμβάνει την ονομασία του από τον άνθρωπο (π.χ. Σκλαβηνίες, Δραγουβιτία) κα όχι οι άνθρωποι από το χώρο.

Το μόνο εθνολογικά ξένο προς το γηγενή πληθυσμό στοιχείο που εγκαταστάθηκε σε αξιόλογο αριθμό στο χώρο της ελληνικής Μακεδονίας στη διάρκεια του μεσαίωνα υπήρξαν τα σλαβικά φύλα, τα οποία εποίκησαν υπό μορφή νησίδων, γνωστών ως Σκλαβηνιών, ορισμένα πεδινά ως επί το πλείστον μέρη στα τέλη του 6ου και τις αρχές του 7ου αι. τα δε ονόματά τους διασώζει η βυζαντινή αγιολογική πηγή των «θαυμάτων του Αγίου Δημητρίου. Οι σλαβικές αυτές εγκαταστάσεις δεν δημιούργησαν σοβαρό πρόβλημα στη βυζαντινή εξουσία, η οποία τις αποδέχθηκε με στόχο την τόνωση της γεωργικής παραγωγής και την αύξηση της φορολογίας, δεδομένου ότι την εποχή εκείνη επικρατούσε στην ύπαιθρο η περίφημη «αβαρική ερημία».

Το πρόβλημα με τους σλαβικούς εποικισμούς δημιουργήθηκε μόλις στη σύγχρονη εποχή με αφετηρία τη θεωρία του Fallmerayer (1830) περί σλαβικής και αλβανικής καταγωγής των σημερινών Νεοελλήνων και κατάληξη τις μεταπολεμικές (1945 και εξής) θεωρίες ιστορικών των Σκοπίων περί του ότι οι σημερινοί κάτοικοι της ευρύτερης γεωγραφικής Μακεδονίας είναι απόγονοι των Σλάβων εποίκων του 7ου αι., τους οποίους αυθαίρετα ονομάζουν «Σλάβους - Μακεδόνες» ή «Πρωτομακεδόνες». Φυσικά στο όλο πρόβλημα ενεπλάκησαν και οι Βούλγαροι ιστορικοί, οι οποίοι ήδη από τις αρχές του 20ου αι., τονίζουν ότι όλοι οι σλαβικοί εποικισμοί της Μακεδονίας και ευρύτερα της Ελλάδας ανήκουν γλωσσικά - άρα και εθνολογικά κατά την άποψή τους - στο βουλγαρικό κλάδο των Νοτίων Σλάβων (χάρ της 2). Καθίσταται προφανές ότι το ζήτημα είναι πλέον πολιτικό και ένα θέμα, το οποίο στην εποχή του δεν απασχόλησε ιδιαίτερα την κεντρική εξουσία της Κωνσταντινούπολης, σήμερα έχει αναδειχθεί σε μείζον πρόβλημα.

Με το θέμα των Σλάβων στη Μακεδονία και την Ελλάδα γενικότερα ασχολούνταν παλαιότερα κατ' αποκλειστικότητα Γερμανοί: J. Fallmerayer, K. Hopf, G. Meyer, Max Vasmer με πιο σύγχρονους τους F. -Dolger, -τον -M. -Weithmann, τον J. Koder, τον Ditten, και τον H. Birnbaum. Από ελληνικής πλευράς - αν εξαιρέσουμε τους Παπαρρηγόπουλο, Κ. Άμαντο και Σ. Κυριακίδη, που εξέτασαν επιφανειακά το θέμα - μόλις τη μεταπολεμική εποχή τόλμησαν οι Έλληνες ιστορικοί να ασχοληθούν επιστημονικά με το θέμα αυτό με πρότο τον Δ. Ζακηθυνό και κατόπιν τον P. Charanis, τον Sp. Vryonis, που έδρασαν στην Αμερική, τον Ι. Καραγιαννόπουλο, τον Ι. Τσάρα, την Α. Νυστα ζοπούλου-Πελεκίδου, τον Α. Ανδρέου, την Αικ. Χριστοφιλοπούλου, την Hélene Arweiller, την Αλ. Σταυρίδου - Ζαφράκα, τον Γ. Θεοχαρίδη, την Α. Αβραμέα, την Μ. Γρηγορίου - Ιωαννίδου, τον Γ. Βελουδή, τον Χρ. Ζαχόπουλο, τον Τ. Κόλια, ενώ από πιο «μοντέρνα» κοινωνική διάσταση εξέτασε το θέμα ο Φ. Μαλιγκούδης. Πάντως, το όλο θέμα εξακολουθεί να είναι στο προσκήνιο του διεθνούς επιστημονικού ενδιαφέροντος και η έρευνα συνεχώς αποκαλύπτει νέα στοιχεία, π.χ. τα «Θαύματα του Αγίου Δημητρίου», που εκ-

ΧΑΡΤΗΣ 2. Το Σερβικό Κράτος των Νεμάνια

(βλ. Οστρογκόρσκυ, Ιστορία του Βυζαντινού Κράτους, Γ' σελ. 229)

δόθηκαν στο Παρίσι το 1979 από τον P. Lemerle, ή τα Αρχεία των Μονών του Αγίου Όρους, που εκδίδονται κατά περιόδους και αποτελούν ανεξάντλητη πηγή.

Όλοι οι Έλληνες και οι αμερόληπτοι ξένοι συγγραφείς καταλήγουν στο ίδιο συμπέρασμα: Έγιναν σλαβικοί εποικισμοί στη Μακεδονία και όλη την Ελλάδα, αλλά οι Σλάβοι αυτοί - πολιτικά και εθνικά ανέν ταχτοι, όπως ήσαν - μέσα στους επόμενους τρεις αιώνες υποτάχθηκαν στη βυζαντινή εξουσία, εκχριστιανίσθηκαν, εντάχθηκαν στη μεσαιωνική ελληνική κοινωνία και στο τέλος εξελληνίσθηκαν ακόμη και γλωσσικά. Ως μέσα για την επίτευξη του στόχου αυτού, το βυζαντινό κράτος χρησιμοποίησε: α) Στρατιωτικές επιχειρήσεις, β) μετακινήσεις πληθυσμών (Σλάβων προς τη Μικρά Ασία και Ελλήνων, Αρμενίων κ.τ.λ. προς τη Μακεδονία και τη Θράκη), γ) τον εκχριστιανισμό, που επιτεύχθηκε με όργανο την ελληνική γλώσσα, δ) τη διοικητική αναδιοργάνωση σε θέματα (η Μακεδονία απετέλεσε το θέμα Θεσσαλονίκης, ενώ το θέμα Μακεδονίας τότε εκτεινόταν στη Θράκη), ε) τον εξελληνισμό και την πολιτική (κυρίως γλωσσική) αφομοίωση των Σλάβων, στ) την οικονομική ταύτισή τους με το γηγενές στοιχείο και την απόκτηση εκ μέρους τους πάγιας ιδιοκτησίας, ζ) την ένταξη των Σλάβων στη Βυζαντινή διοικητική ιεραρχία (π.χ. οι Σλάβοι Λαμιανός και Ρεντάκιος διορίσθηκαν στο ανώτατο εξίωμα του παρακοιμώμενου του αυτοκράτορα, η) τη δυνατότητα ένταξης των Σλάβων στα ανώτερα κοινωνικά στρώματα, π.χ. στον Σερμησιάνο Μαύρο απονεμήθηκε ο τίτλος του πατρικίου, ενώ η Άννα Κομνηνή («Αλεξιάς», Η, IV, 5) αναφέρει τον Ροδομηρόν «ανήρ εκ Βουλγάρων ορμώμενος ευγενής και μητρόθεν συγγενής της Αυγούστης» (=βασίλισσας)· καθίσταται προφανές στη βυζαντινή κοινωνία - πολυφυλετική, όπως ήταν - δεν γίνονταν διακρίσεις. Σύμφωνα, τέλος, με τη «μοντέρνα» θεώρηση του Φ. Μαλιγκούδη, «δεν ήταν η υπερβατική δύναμη του ελληνισμού εκείνη που προκάλεσε τελικά την εθνολογική αφομοίωση των Σλάβων, αλλά «καθημερινοί» (δηλαδή κοινωνικοί) παράγοντες που ανιχνεύονται μέσα από τις πηγές».

Το συμπέρασμα, λοιπόν, είναι ότι η εγκατάσταση των Σλάβων δεν διέσπασε την ιστορική συνέχεια του ελληνισμού και δεν αλλοίωσε εθνολογικά το ελληνικό στοιχείο, με το οποίο οι επήλυδες ενώθηκαν τελικά και από το οποίο αφομοιώθηκαν. Γιατί φυλές καθαρόαιμες δεν υπάρχουν· η καθαρότητα μιας ανθρώπινης φυλής σημαίνει γεωγραφική απομόνωση και η Μακεδονία κάθε άλλο παρά απομονωμένη ήταν στο μεσαίωνα. Είναι δε χαρακτηριστική η διαπίστωση του Γάλλου P.Lemerle: «δεν αδικούμε το Βυζάντιο και τον ελληνισμό, όταν αναγνωρίζουμε, όπως επιβάλλουν οι πηγές, την αριθμητική σημασία της σλαβικής διείσδυσης στην Ελλάδα. Γιατί αυτούς τους Σλάβους το Βυζάντιο τους εκχριστιάνισε, τους εκπολίτισε, τους αφομοίωσε και τους έκανε Έλληνες. Και αυτό είναι μια από τις πιο εντυπωσιακές νίκες του ελληνικού πνεύματος. Η διαπίστωση αυτή έρχεται σε απόλυτη αρμονία με την περίφημη φράση του αρχαίου ρήτορα Ισοκράτη, η οποία είχε λεχθεί 23 αιώνες προηγουμένως: «Τόσο πολύ η πόλη μας (Αθήνα) ξεπερνά τους άλλους ανθρώπους στη φρόνηση και το λόγο, ώστε κατόρθωσε το όνομα των Ελλήνων να μη θεωρείται πλέον χαρακτηριστικό γένους αλλά διανοίας, και Έλληνες να αποκαλούνται περισσότερο όσοι συμμετέχουν στην παιδεία μας, παρά στην κοινή καταγωγή».

ΑΡΧΕΙΟ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΝΑΟΥΣΗΣ

★ Γ' Μέρος

Επίσης, στην παραπάνω επιστολή του Καπετάν Ακρίτα, αναφέρεται ότι αμέσως μετά την άφιξή του στο Περισόρι, απέστειλε κολακευτικές και κατά περιστάσεις απειλητικές εγκυκλίους προς τους ελληνίζοντες και ρουμανίζοντες μεγαλοκεχαγιάδες.

Φωτοτυπικό αντίγραφο εγκυκλίου προς τους ελληνίζοντες ρουμανόφρονους, η οποία βρίσκεται ενσωματωμένη στην ενότητα «Αλληλογραφία Κώστα Μαζαράκη», παραθέτουμε παρακάτω.

Με την εγκύκλιο αυτή ο Καπετάν Ακρίτας, εκδηλώνει την εκτίμηση και τα αδελφικά αισθήματά του προς τους Βλάχους, τους οποίους θεωρεί αδέλφια, που, πράγματι, όπως θα δούμε στη συνέχεια της υπό δημοσίευσιν αλληλογραφίας, προσέφεραν πολύτιμες υπηρεσίες κατά τον Μακεδονικό Αγώνα.

Αγαπητοί Ελληνόβλαχοι,

Ήλθαμεν εδώ να υπερασπίσωμεν τους αδελφούς μας που σφάζουν οι Βούλγαροι άνανδροι, όχι με πόλεμο, αλλά με δολοφονίες εναντίον αόπλων γερόντων, γυναικών και παιδιών.

Ο Σπύρος Σπυρομήλιος (Καπετάν - Μπούας)

Οι Έλληνες και την ελευθερίαν τους και την ένωσιν της Θεσσαλίας την επήραν με πόλεμον παλληκαρίσιον. Οι Βούλγαροι υπεσχέθησαν ελευθερίαν από τους Τούρκους και αντί να κάνουν πόλεμο, ερίχθηκαν και βγάζουν τα μάτια των αδελφών μας Χριστιανών.

Καταλαβαίνουν ότι οι Έλληνες έχουν δύναμιν και άρχισαν να τους κτυπάνε - τώρα θα τους εκδικηθώμεν. Δεν θα αφίσωμεν Βούλγαρον να πατήσει την Ελληνικότατην Μακεδονίαν Πατρίδα του Μεγάλου Αλεξάνδρου. Κοντά όμως σ' αυτούς θα τιμωρήσουμε δια θανάτου και πάντα ληστήν και Έλληνας ακόμη εάν είναι ή προδότην. Πολλοί από σάς επλανηθήκατε από τους Ρουμάνους και ξεχάσατε την Πατρίδα.

Γι' αυτό ήλθαμε και μαζί με τους Βουλγάρους, θα τιμωρήσουμε και τους προδότες ρουμανίζοντες για να σώσωμε τους Έλληνες Βλάχους.

Επεράσαμε από τα μανδριά σας, περιποιηθήκαμε τους ανθρώπους σας, επληρώσαμε ό.τι επήραμε και σάς προειδοποιούμε διότι μάς πονάει η καρδιά να αρχίσωμεν τιμωρίας από τα αδέλφια μας τους Βλάχους.

Σάς δίδουμε αυτή τη συμβουλή. Διώξατε τους Ρουμάνους δασκάλους και τους παπάδες που διαβάζουν Ρουμάνικα. Επανέλθετε εις την πίστιν των πατέρων σας και ζητήσατε από εμάς προστασία εναντίον παντός που θέλει να σας βλάψει.

Είμεθα 500 πεντακόσιοι επάνω εις το βουνό και έχουμε τον Θεό μαζί μας, γιατί ζητάμε το δίκαιο.

Σε λίγες ημέρες θα περάσωμε πάλι από τα μανδριά σας να ιδούμε τί εκάματε. Απαιτώ απάντηση για την Ντόλιανη από τους μουχτάρηδες και αζάδες και τον Χατζηγώγον - (δυο σειρές σβυσμένες).

Σάς ερωτώ. Τί περιμένετε από την Ρουμανία να πετάξει από πάνω από την Βουλγαρίαν και να πάρει τον τόπον εδώ που δεν έχει κανένα δικαίωμα; Έχετε σείς καμμίαν σχέσιν με τους Ρουμάνους; Τί σημαίνει ότι μοιάζει η γλώσσα σας; Το αίμα σας είναι καθαρά ελληνικό. Ποιός βάσταξε τόσα χρόνια την πίστιν σας; Τα Πατριαρχεία και οι Λεσποτάδες. Γιατί αφίνετε την ελληνική γλώσσα που είναι η ωραιοτέρα και πιο τιμημένη του κόσμου; Το Ευαγγέλιο σ' αυτή τη γλώσσα το έγραψαν και το εκήρυξαν οι Απόστολοι. Ή μήπως το κάνετε αυτό για λίγους παράδες που σάς δίδουν οι Ρουμάνοι και πωλείτε σαν τους Εβραίους τον Χριστόν, την πίστιν σας και την Πατρίδα σας, που

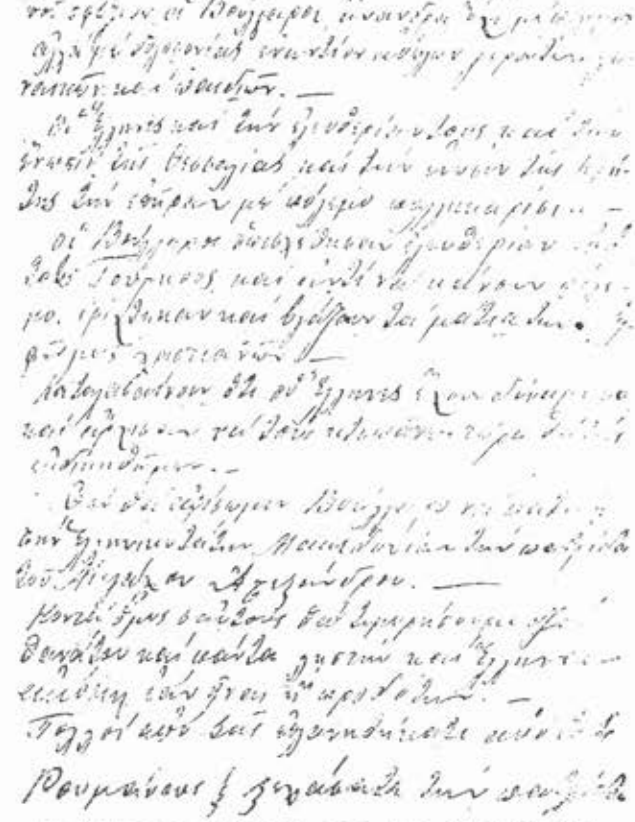

Εγκύκλιος του Μαζαράκη προς τους Ελληνόβλαχους

εσέβοντο έως τώρα οι πατέρες σας και οι παππούδες σας. Οι Ρουμάνοι το κάνουν αυτό για να σάς πουλήσουν εις άλλους. Αλλά ημείς δεν θα αφίσωμεν να γίνει αυτή η αδικία.

Για την Σουμπανίτσα από τον Αδάμ Σαμαρά, Κώστα Μίχο, Ράπτη, Τέγο Γούλη, για τον Μπατραλέξη από τον Κοροβίδα και Σαμαρά.

Οι Καπεταναίοι

Η δεύτερη από το Περισόρι κατά χρονολογική σειρά επιστολή του Καπετάν Ακρίτα προς τον «φίλτατον» Αθανάσιο Εξαδάκτυλο είναι αχρονολόγητη. Εύκολα όμως χρονολογείται με τη βοήθεια εσωτερικών ενδείξεων της προηγουμένης από 7 Μαΐου 1905 επιστολής και της επομένης από 10 Μαΐου, που πείθουν ότι είναι ενδιάμεση αυτών.

Με την επιστολή αυτή, ο Καπετάν Ακρίτας επειγόντως αναφέρει προς το Ελληνικό Προξενείο τον λογχισμό από τους Τούρκους κατά την μάχη της Σουμπανίτσας 2 Βλάχων, οι οποίοι, κατόπιν οδηγιών του ρουμανίζοντος της Βεροίας Χατζηγώγου, οδήγησαν τον τουρκικό στρατό στην Σουμπανίτσα προς καταδίωξη και εξόντωση του ελληνικού σώματος. Επειδή οι Τούρκοι είχαν διαδώσει ότι οι 2 Βλάχοι ελογχίσθηκαν από τους Έλληνες αντάρτες, αυτό μπορούσε να προβεί επιζήμιο για τα ελληνικά σώματα. Διότι μπορούσε να προδιαθέσει δυσμενώς και να προκαλέσει την δυσαρέσκεια, όχι μόνο των ρουμανιζόντων, αλλά και των ελληνιζόντων Βλάχων του Βερμίου.

Δια το λόγο αυτό, ο Καπετάν Ακρίτας, ειδοποιεί το Ελληνικό Προξενείο να προβεί εις ορισμένες ενέργειες. Να πείσει δηλαδή τους ελληνίζοντες και ρουμανίζοντες κεχαγιάδες μέσου πρακτόρων του που συνδέονται με αυτούς, ότι οι 2 Βλάχοι εφονεύθησαν από τους Τούρκους και όχι από τους Έλληνες, οι οποίοι τρέφουν αδελφικά αισθήματα προς αυτούς.

Επιπλέον προτείνει όπως παρακινήσει τους Βλάχους να προβούν σε διαμαρτυρίες κατά του τουρκικού στρατού «στους παρέδρους, στους 2 δηλαδή Ευρωπαίους συμβούλους του Γενικού Επιθεωρητού των Βιλαετίων της Μακεδονίας Χιλμή Πασά, Ρώσο DEMERIC και Αυστριακό MULLER, για να περιορισθούν έτσι και οι κινήσεις του τουρκικού στρατού κατά των σωμάτων.

Στην επιστολή αυτή γίνεται για πρώτη φορά μνεία από τον Καπετάν Ακρίτα του Ναουσαίου Μακεδονομάχου Φλώρου, σχετικά με την παραλαβή και αποθήκευση από αυτόν πυρομαχικών και πολεμοφοδίων του σώματος (σάκκοι - όπλα και σπόροι - φυσίγγια).

Από την γενική εμπιστευτική αλληλογραφία του Μακεδονικού Αγώνα, προκύπτει ότι ο Φλώρος ήταν η ψυχή του αγώνα στη Νάουσα και ένας από τους κυριότερους συνεργάτες όλων των αρχηγών που ηγήθηκαν ενόπλων ελληνικών ανταρτικών σωμάτων στη Νάουσα και το Βέρμιο. Δυστυχώς, όμως, παρά τις επίμονες προσπάθειές μας και τις εξονυχιστικές έρευνες δεν κατορθώσαμε να τον ταυτίσουμε με κανένα από τους γνωστούς Ναουσαίους πρωταγωνιστές του Μακεδονικού Αγώνα.

Φίλτατε,

Σας εφιστώ επί του εξής την προσοχή σας. Μετά ή προ της συμπλοκής μας οι Τούρκοι εφόνευσαν δια λογχών Μάουζερ 2 ρουμανίζοντες Βλάχους και ήτο μεν θεία δίκη τούτο, διότι αυτοί οδήγησαν τον στρατόν εναντίον μας, αλλ' έπειτα οι Τούρκοι διέδωσαν ότι τους εφόνευσαν οι αντάρτες, νομίζω δύναται να δημιουργηθεί διαμαρτυρία εκ μέρους των Σαρακατσαναίων και των Βλάχων (ιδίως των Ελληνιζόντων), αλλά και αυτών των ρουμανιζόντων, οι οποίοι δεν πιστεύω να ευχαριστήθηκαν από την παρουσία του τουρκικού στρατού, κατόπιν μάλιστα των φόνων, προς τους παρέδρους, ότι τα Τουρκικά αποσπάσματα

εξερχόμενα προς καταδίωξιν δήθεν των ανταρτών καταπιέζουν και φονεύουν τους αθώους Βλάχους ή Σαρακατσαναίους και καταστρέφουν την περιουσία των. Πιθανόν τούτο να επιφέρει περιορισμόν εις τας κινήσεις του Τουρκικού στρατού προς όφελός μας. Οπωσδήποτε διαμαρτυρηθείτε δια τους ένεκα αυτού φόνους υπερασπίζοντες τους Βλάχους, συνενοηθείτε μετά Κριβέλη όστις συνδέεται με τσελιγκάδες Βλάχους και Σαρακατσαναίους ως και με τον Μπ... δια Κορυβίδα.

Εις τους αδελφούς Ναουσαίους απέστειλα την εσόκλειστον επιστολήν για να παύσουν τα παχιά λόγια τους, οι Βλάχοι θα μάς εμποδίσουν πολύ εις την εργασία μας - παντού εμπρός μας.

Σε παρακαλώ στείλε εις Νιάουσαν 2 ζεύγη τσαρούχια πρώτο νούμερο (μεγάλα) Ελληνικά και 2 Μακεδονικά ένα πρώτο μπόϊ, το άλλο εις το πόδι μου (αρ. 2) σαν εκείνα που μου είχε κάμει ο Χρ. Παπουλ. με πετσόματα και με καρφιά. Επίσης στείλε μου από 10 πλάκες σοκολάτες, εμένα και του Σπύρου. Είναι εξαίσιαι αντί πάσης τροφής, είχα μερικάς και μάς εχρησίμευσαν πολύ, στείλε μου εφημερίδας εχούσας ενδιαφέροντα νέα - τί γίνεται οι Αναγνωστάκος - Πάϊκος και ο Μιχαλάκης και Ιβάντσης; έχετε υπ' όψει ότι οι Σαρακατσανέοι οι προσφερόμενοι ως οδηγοί, θέλουν τουλάχιστον 4 λίρες και εάν έλθουν τινες ανάγκη να τους πάρωμεν - διότι δεν έχομεν οδηγούς. γράφε μου αν έλαβες γράμμα από Μακρυράχη δια Κριβέλη εν ώ έγραψα τί υλικόν εφέρομεν και την χρήσιν των πορτοκαλλίων δι' ά δεν μάς γράφετε εάν εβγήκαν οπότε θέλω να μάς αποστείλετε τινα. Επίσης γράψατε εις Φλώρον να μάς δώσει πλήρη κατάστασιν σάκκων και σπόρων ίνα γνωρίζομεν τί διαθέτομεν.

Ο Γιοβάνης ακόμη να έλθει προς συνάντησίν μου εκτός Γρηγόρη μετά τινος άλλου εκ Γραμματικού - τί λέγετε περί Μήτση να τον προσλάβω; και αν είναι αναμεμιγμένος εις την υπόθεσιν Αλέξη; τί γνώμη έχετε επί ταύτης;

Σός Κώστας

Γράψε μου αν έλαβες τις φωτογραφίες, επίσης του ανηψιού του Διονύση δια την οικογένειά μου και μια κουβαρίστρα απ' εδώ και γράψε μου αν είναι επιτυχείς ή αν δύνασαι στείλε μου, σε παρακαλώ στείλε μου 10 κουβαρίστρες των 8 - 10 1/12 και χρέωσέ με δι' όλα τα ανωτέρω. Να ειδοποιηθεί ο Χρ. Μπούδας ότι είμαι εδώ, επίσης το Μεσημέρι ως και ο Μπόπκας.

Ενσωματωμένη στην ενότητα της αλληλογραφίας του Καπετάν Ακρίτα είναι και η παραπάνω σύντομη επιστολή του Μπούα - Σπυρομήλιου προς τον Θανάσο. Πρόκειται για τον ίδιο αποδέκτη ειδικό γραμματέα του Προξενείου Θεσσαλονίκης Αθανάσιο Εξαδάκτυλο, τον οποίον άλλοτε αποκαλεί Θανάσο και άλλοτε Θανασούλη.

Μετά την παραγγελία για προμήθεια βαρέως ρουχισμού, διότι «εψόφησαν από το κρύο», ο Μπούας - Σπυρομήλιος εκφράζει την ίδια αγανάκτηση κατά των υπευθύνων για την αποτυχία της αποβίβασις.

Προκύπτει δε και η λεπτομέρεια ότι εξήλθον του πλοίου προς ανίχνευσιν του εδάφους ο Κώστας (Μαζαράκης) και ο ίδιος ο Μπούας, αλλά ο καταπτοημένος ιατρός, τους εγύρισε πίσω και εμπόδισε την αποβίβαση. Πρόκειται, βέβαια, για τον ιατρό Αντωνάκη, ο οποίος μαζί με δυο άλλους πράκτορες του Προξενείου, τον Μιχάλη Λεόπουλο και τον Γεώργιον Τάσο ανέμεναν να υποδεχθούν τους αποβιβαζόμενους. Επιπλέον διαμαρτύρεται ο Μπούας διότι δεν ανετέθη η επίβλεψη στον Ζώη, τον ειδικό δηλαδή γραμματέα του Προξενείου Θεσσαλονίκης ανθυπολοχαγό του μηχανικού Δημήτριο Κάκκαβο.

Θανάσο,

Κάμε μου μια γκιλότα από σαγάκι. Εί δυνατόν χρώματος κάπας και μιαν μπλούζαν ιππικού με τα περιλαίμια προς τα κάτω όπως των πολιτών που κλείουν όμως στενός εις τον λαιμόν. Εψόφησα από το κρύο.

Αν πάρεις πέτσινα, όχι όμως τόσο βαρειά, τότε στείλε μου άλλως προτιμώ το σαγάκι το οποίον υποφέρεται και εις την πορείαν η γκιλότα να φθάνει μέχρι τον αστράγαλον η μπλούζα να κουμβώνεται με τα γαϊτάνινα κουμπιά. - ως του ιππικού. Το ανάστημά μου είναι 1,75 ο κ. Παναγιωτίδης θα είναι μοντέλο περίπου. Θέλω μιαν φωτογραφική μηχανή.

Να κρεμάσεις όλους που μας επερίμεναν. Ούτε φώς, ούτε καπνός. Και αυτόν τον ιατρόν τον επτόησαν και εγύρισεν οπίσω πρώτον αποβιβαζόμενον. Ύστερα άλλη έξοδος του Κωστή και επιστροφή ιδική μου. Θαύμα πως δεν μάς επήρανε και σείς ακόμη μυρωδιά όχι οι Τούρκοι. Δεν ελέγατε τον Ζώη να επιβλέψει. Άμ τί μόνον μικροκουβεντίτσες και (δυσανάγνωστη) 150 άνθρωποι εκινδυνεύσαμε. Ας είναι ο Θεός βοηθός. Σε καταφιλώ Μπούας

Τελευταία ώρα.

Ταύτη στιγμή αφικνείται με Σαρακατσαναίους Ν. Καπούλιας και Κλωνάρας οι 3 ανωτέρω αναφερόμενοι ως απολυθέντες, ώστε δεν μας λείπουν άνδρες καθόλου. 2 Βλάχοι εκτυπήθηκαν με λόγχας από τον στρατόν εκ των ρουμανιζόντων ούς είχομεν μαζί όταν έφευγον. Να διαψευσθεί ότι εκτυπήθησαν παρ' ημών διότι ούτω διέδωκαν οι Τούρκοι. (Συνεχίζεται)

Γιώργος Τουσίμης

ΤΡΙΑ ΠΡΟΙΚΟΣΥΜΦΩΝΑ

► Εισαγωγικά

«Προικοσύμφωνον (το) συμβόλαιον όπερ συνάπτεται προκειμένου γάμου μεταξύ του γαμβρού και των γονέων ή κηδεμόνων της νύμφης ή και αυτής της ιδίας και περιέχει κατάλογον όλων λεπτομερώς των κινητών και ακινήτων, τα οποία παρέχονται ως προίξ εις τον γαμβρόν υπό της νύμφης (ή εις παλαιοτέρους χρόνους και

Γράφει ο Θωμάς Γαβριηλίδης
Φιλόλογος — Συγγραφέας

εις την νύμφην υπό του γαμβρού). Επί τουρκοκρατίας ταύτα συνήπτοντο ιδιωτικώς, συνυπογράφοντος και του ιερέως. Τα τοιαύτα προικοσυμφωνα είναι πολύ ενδιαφέροντα τόσον από γλωσσικής απόψεως, όσον και από απόψεως περιεχομένου.». (Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια «Πυρσός» Αθήνα 1932).

Πριν από αρκετά χρόνια, είχα τη χαρά να δω τρια παλιά προικοσύμφωνα, τα οποία μου εμπιστεύτηκε η αγαπητή οικογενειακή μας φίλη κ. Μαργιώ Χωροπανίτη. Επειδή τα προικοσύμφωνα αυτά είναι πια αρκετά «αρχαία», εφόσον το παλιότερο, εκείνο του 1910, (31 Ιανουαρίου 1910) περπατάει πια στα ογδόντα εφτά (87) χρόνια και το νεότερο, εκείνο του 1930 (1 Ιανουαρίου 1930), όταν το κείμενο αυτό θα βλέπει το φως της δημοσιότητας, θα έχει περάσει τα εξήντα έξι και μισό χρόνια, νομίζω ότι πρέπει να δοθούν στους ενδιαφερόμενους ερευνητές για μελέτη και εξαγωγή συμπερασμάτων.

Ο γράφων, ως φιλόλογος που είναι, θα κάνει μόνο μερικά σχόλια φιλολογικά.

► Το Προικοσύμφωνο του 1910

Ἐν ονόματη του Κυρίου Ἡμόν Ἰσού Χριστού σήμερον εγένετο πρηκοσήμφονον του αθανασίου γιόργει παρίσει με την αδελφί μας Τρανταφιλή μαργαρίτει εν χορίον χουροπάνη δίδομεν πρηκοδοσίας τα τρία αδέλφηα νάσιος και γιόργης και θομάς εν κάτοθεν γεγραμένα

1 φουστάνη μεταξοτό πρότο	γρ. 250
3 φουστάνια μηρινά	γρ. 300
4 φουστάνια αλατζιάδις	γρ. 200
1 φουστάνι τζαφηράνη	γρ. 050
2 γιλέκις	γρ. 250
4 σινκούνια	γρ. 500
13 πουκάμησα	γρ. 260
4 φούστης	γρ. 120
4 κατασάργια	γρ. 080
5 σόβρακα	γρ. 100
2 πόδαίς μεταξωταίς	γρ. 080
16 πόδαίς διάφοραις	γρ. 300
4 πόδαίς μαλήτικεις	γρ. 080
25 ζιφγάργια σκουφούνια	γρ. 150
1 βιλέντσα	γρ. 130
1 στρώμα	γρ. 080
3 μαξηλάργια	γρ. 040
Σύνολο	2.970
(Συνέχεια στη δεύτερη σελίδα):	
1 Τρουβάν μαλίτικον	γρ. 010
7 τραχιλήες	γρ. 070
2 ζυφγάργια μανικάκια	γρ. 030
6 χιρομάντιλα	γρ. 020
7 μαντίλησα αδιάφορα	γρ. 050
1 γιλέκει	γρ. 010
1 ζιλεί	γρ. 100
1 λημιατή ρουχιένιου	γρ. 100
2 συντούκηα	γρ. 050
	440
	2'970
Σύνολο	3.410

Εν χορίον χορωπάνη υνουαρίου: 31:1910.

Το προικοσύμφωνο είναι γραμμένο με μελανί χρώματος μελάνη σε χαρτί «αριθμητικής» (κατριγιέ) (20X23 εκ. περίπου).

Ογδόντα έξι και μισό χρόνια πέρασαν από τη μέρα της σύνταξης αυτού του προικοσύμφωνου. Το ζευγάρι των αρραβωνιασμένων, ο Αθανάσιος και η Τριαναφυλλιά, δεν ζουν πια. Έφυγαν για το μεγάλο ταξίδι και πήραν μαζί τους και μια εποχή γεμάτη περιπέτειες: Τουρκοκρατία, Βαλκανικοί πόλεμοι (απελευθέρωση της Νάουσας 17 Οκτωβρίου 1912), Α'

Παγκόσμιος Πόλεμος, Μικρασιατική Εκστρατεία - Καταστροφή, Δικτατορίες, Β' Παγκόσμιος Πόλεμος, Εμφύλιος Πόλεμος...

Περιπέτειες... Περιπέτειες... Αλλά οι Έλληνες ζούσαν ακόμη (ως τη δεκαετία του 1950 περίπου) όπως οι πρόγονοί τους της εποχής του Ομήρου!

Η αδελφή (ας θυμηθούμε τη Ναυσικά) όσο είναι στο πατρικό της σπίτι φροντίζει για τα αδέρφια της, τους πλένει, τους σιδερώνει, τους μαγειρεύει... Τα αδέρφια δίνουν τα χρήματα για να γίνει η προίκα της αδερφής και φροντίζουν να την παντρέψουν με δόξα και τιμή...

Σκληρά και πικρά ήταν συχνά εκείνα τα παλιά χρόνια, όμως και πιο ανθρώπινα και οι χαρές τους ήταν πιο αληθινές...

Το ιδιαίτερο αυτού του προικοσύμφωνου είναι το ότι δίπλα στα προικιά σημειώνεται και η αξία τους σε γρόσια.

► Το Δεύτερο Προικοσύμφωνο

Εν ονόματη της Αγίας Τριάδος, ηραβονίζο την θυγατέραν μου Αναστασίαν. Μετά του Κου Δημητρίου Αν. Τζήμπα και δίδω εις αυτήν τα κάτωθη ως Προίκαν.

1ον) Μία Σκουρτέλα μετά γούνας
2ον) Ένα Κοντογούνη
3ον) 14 Φουστάνια 3 μεταξωτά και 11 διάφορα
4ον) 5 Λυμπαδιά 1 Σαλταμάρκα και τα άλλα διάφορα
5ον) 20 Ποδές διάφορες
6ον) 15 Ποκάμησα
7ον) 15 Έτερα
8ον) 35 Πιτσέτης διάφορες
9ον) 8 Φούστες διάφορες
10ον) 15 Τραχηλές
11ον) 2 ζέβγη Μανυκάκια
12ον) 1 ζόστρα Μεταξωτή
13ον) 12 Τσήπης και Μπόγους
14ον) 12 Μανδιλάκια
15ον) 30 ζέβγη κάλτσες
16ον) 10 Μαξηλάργια μεγάλα
17ον) 12 Μαξηλαράκια διάφορα
18ον) 1 ζηλή Μεγάλου
19ον) 1 Καναπέν
20ον) 1 Πήλη
21ον) 8 Συνδόνια διάφορα
22ον) 1 ζέβγος Σκουλαρίκια (Σκουλαριάκια:)

και την συνεθηζμένη Κρεβατοσρόση και 4000 χιλάδες μετρητά και 2000 χιλάδες στο λεμό φλοργιά. Και εύχομε εις αυτούς μακρά ζωή και ευτυχισμένην και να πληθήνουν και την ευχήν του Χριστού και της Παναγίας.

Ο Πατήρ, από εμένα ολίγα και από τον Θεό πολλά. Αθανασίου Μαργαρίτη.

Ας σημειωθεί ότι, ενώ στο πρώτο προικοσύμφωνο δεν υπάρχε κανένα κεφαλαίο γράμμα, στο δεύτερο γίνεται κατάχρηση των κεφαλαίων γραμμάτων.

Το δεύτερο προικοσύμφωνο δεν έχει ημερομηνία, αλλά νομίζω ότι μπορεί να τοποθετηθεί ανάμεσα στα άλλα δυο, δηλαδή μεταξύ του 1910, έτους σύνταξης του πρώτου και του 1930, έτους σύνταξης του τρίτου, γιατί στο πρώτο προικοσύμφωνο παρουσιάζεται ο Θανάσης Μ. να προικίζει την αδελφή του Τριανταφυλλιά Μ., ενώ στο τρίτο γαμπρός είναι ο γιός του.

Αν λοιπόν θυμηθούμε ότι συνηθιζόταν να μην νυμφεύονται οι γιοι πριν από τις κόρες, τότε θα πρέπει να υποθέσουμε ότι το δεύτερο προικοσύμφωνο, που αφορά την κόρη του Θανάση Μ., είναι αρχαιότερο από εκείνο που αφορά το γιό του.

► Το Τρίτο Προικοσύμφωνο

Εν Ναούσση τη 1 Ιανουαρίου 1930
Προ(ι)κωσίφονον

Ο Κύρος Γεώργιος, Και η Κυρία Ελένη Τσάτσα αρραβωνιάζουν την κόρην τους, εις τον υιόν του Κυρίου θανάση Μαργαρίτη και να έχουν την ευχή τους, και να ζήσουν.

Με τη όρους Λίδεται η προίκα

1ον) Φόρεμα Νυφικό
2ον) Φόρεμα Μεταξωτό
3ον) Φόρεμα Μεταξωτό
4ον) και τρία Μάλλινα καλά
5ον) και 6 διάφορα
6ον) Και ένα ρούχο με γούνα
7ον) Και ένα Κοντογούνη
8ον) Και μια ζόστρα μεταξωτή
9ον) Μια σαλταμάρκα με χρυσά
10ον) Και δεύτερον λυμπατή με χρυσά
11ον) Και δυο διάφορα
12ον) Ποδιές 12 καλές, και 6 διάφορες
13ον) Υποκάμησα 15, και έτερα 15
14ον) Φούστες 8
15ον) Φανέλες 4
16ον) Συντόνια 7
17ον) Πητσέτες 26
18ον) Τραχηλαίς 12 και τρια ζεύγοι μανίκια
19ον) Κάλτσες 20 ζεύγοι
20ον) Μαξηλάργια 10 μεγάλα, και 10 μικρά
21ον) Και 2 μαξιλάρης

22ον) Ένα μεγάλο ζηλή, έναν καναπέ, και μία πύλη.
23ον) και μια κουβέρτα
24ον) Μια βελέντσα, φλουκοτή, και ένα πάπλωμα
25ον) και στο λαιμό όσο πορέσουμαι
26ον) Δυο ζεύγοι σκουλαρίκια, και μια τοζίννα μανδιλάκια
27ον) Τέσερες Τσίπες και 6 Τσίπενα
28ον) και κοινιτή κρεβατοστρώση.
Να έχουν την ευχή μας και να ζήσουν.

► Γενικά Σχόλια

Και το δεύτερο και το τρίτο προικοσύμφωνο είναι γραμμένα σε χαρτί «αριθμητικής» διαστάσεων 25,5X40 και 25X39 αντίστοιχα.

Πρέπει να σημειωθεί ότι σε κανένα από τα τρία προικοσύμφωνα, που παρουσιάζουμε, δεν υπάρχει υπογραφή. Και τα τρία, όπως φαίνεται, βασίζονται στην αμοιβαία εμπιστοσύνη και στο φόβο του Θεού. Μαρτυρία η φράση «εν ονόματι του Κυρίου Ημών Ιησού Χριστού» με την οποία αρχίζει το πρώτο προικοσύμφωνο και η φράση «Εν ονόματι της Αγίας Τριάδος» με την οποία αρχίζει το δεύτερο, αλλά και το σύμβολο του σταυρού που υπάρχει ως προμετωπίδα δεύτερο και τρίτο προικοσύμφωνο.

Στο δεύτερο και τρίτο προικοσύμφωνο οι γονείς που αρραβωνιάζουν τις θυγατέρες τους δε λησμονούν να δώσουν και την ευχή τους, γιατί ξέρουν ότι «ευχαί γονέων θεμέλια οίκων». Στο πρώτο προικοσύμφωνο δεν υπάρχουν ευχές, γιατί δεν υπάρχουν ούτε γονείς. Προικιστές είναι οι αδελφοί που πήραν τη θέση των πεθαμένων γονιών.

Στο τρίτο προικοσύμφωνο, πριν από την απαρίθμηση των προικών υπάρχει η φράση «με τι όρους δίδεται η προίκα» που, ενώ μας προετοιμάζει να δούμε κάποιους όρους, μένει τελικά μετέωρη, εφόσον δεν διατυπώνεται κανένας όρος.

Και τα τρία προικοσύμφωνα παρουσιάζονται έτσι, όπως είναι γραμμένα, με τα ορθογραφικά τους λάθη και τους ιδιωματισμούς τους, γιατί αυτά αποτελούν βασικό στοιχείο του ιδιαίτερου χρώματος και αρώματος της θαυμαστής ελληνικότητάς τους.

Ας είναι το κείμενό μας αυτό κάτι σαν μνημόσυνο των ψυχών εκείνων, που με τα προικοσύμφωνά τους μας έδωσαν την ευκαιρία να ταξιδέψουμε στα περασμένα, να ζήσουμε μαζί τους κάποιες από τις πιο σημαντικές στιγμές της ζωής τους και να ακούσουμε την αθάνατη ελληνική λαλιά τους τη λαλιά της ξακουστής Μακεδονίδας γης.

Πέρασαν 4 χρόνια χωρίς τον Οδυσσέα († 24.4.1992)

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Αφιέρωμα στον Οδυσσέα Ντινόπουλο

Η καλλιέργεια των αγρών η πρώτη σου φροντίδα,
όμως καθόλου δεύτερη των αγροτών το πνεύμα.
Γι' αυτό της «ΝΙΑΟΥΣΤΑΣ» ψυχή φωτοβολούσα εστάθης
και την αγάπη κέρδισες όλων των Ναουσαίων.

Θωμάς Γαβριηλίδης

Πώς γλύτωσε απο την τουρκική κρεμάλα ένας Ναουσαίος νέος

- Μετά την Επανάσταση του 1822
- Η θυσία του πατέρα σώζει το γιό
- Η ιστορία των απογόνων του

Από τους απόγονους του Χρ. Τσακμάκη. Η οικογένεια του Γεωργ. Διδασκάλου (εγγονού του Χρήστου) με τη γυναίκα του παιδιά του και 2 αδελφές του (1906)

Από την ιστορία ξέρουμε ότι η Νάουσα η όμορφη Δυτικομακεδόνισσα του Βερμίου για ν' αποκτήσει τη χαμένη της λευτεριά επαναστάτησε τον Φεβρουάριο του 1822 και προδομένη υπέκυψε στον Τούρκο κατακτητή τα μεσάνυχτα της 12ης ή τις πρωϊνές ώρες της13ης Απριλίου 1822.

Υπέκυψε σε έναν κατακτητή που δεν σεβάστηκε τίποτα. Λε ηλάτησε όλα τα περιουσιακά αγαθά της πλούσιας τότε Νάουσας — «Τριανταφυλλένιο Κήπο» τη λέγανε — που φημίζονταν για τα περιζήτητα μάλλινα και τα μεταξωτά της υφάσματα τα καρυοφύλια, τα πιστόλια και τα γιαταγάνια, που ντόπιοι τεχνίτες τα μαστόρευαν και ήταν τα καλύτερα της Μακεδονίας και τα στερεώτερα.

Χιλιάδες Ναουσαίοι σφάχτηκαν, όπου κι αν βρέθηκαν ή κρεμάστηκαν στο Κιόσκι. Χιλιάδες γυναικόπαιδα αιχμαλωτίστηκαν και μεταφέρθηκαν στη Θεσσαλονίκη και από εκεί στα σκλαβοπά ζαρα της Ανατολής. Πολλές Ναουσαίες κοπέλες και γυναίκες με τα βρέφη τους αγκαλιά προτίμησαν το θάνατο από την ατίμωση. Ρίχτηκαν στα αφρισμένα νερά της Αραπίτσας και λίγοι μονάχα σώθηκαν, βρίσκοντας προστασία στα δασωμένα βουνά και στα έλη του κάμπου. Τούτον το μαύρο χαλασμό τραγούδησεν ο λαϊκός τραγουδιστής μας έτσι:

Πώς χάλασαν τη Νιάουστα και
την τρανή τη χώρα;
Πήραν μανίτσες με παιδιά και
πενθερές με νύφες
πήραν τη Ζαφειρόνυφη τριγιουμερίτσα νύφη
πώχει τα τέλια στην ποδιά, τα
νύχια της βαμμένα.
Πέντε πασάδες την κρατούν και
δέκα βοϊβοντάδες
κι ένα μικρό πασιόπουλο την
παίρν' από το χέρι.
Περπάτα νύφη μ', διάβανε και
μή μόν' καμαρώνεις
Μήνα τα ρούχα σε βαρούν, μήνα τα καμπουχάλια;
Μήνα τ' ασημοζούναρο πώχει
εννιά χιλιάδες;
Ούτε τα ρούχα με βαρούν, ούτε τα καμπουχάλια
ούτε τ' ασημοζούναρο πώχει
εννιά χιλιάδες
μόν' με βαρούν τα βάσανα, τ'
αντρός μου τα φαρμάκια.
Τον είδα πώς τον έσφαζαν σαν
το παχύ κριάρι
το στόμα τ' αίμα γέμιζε, τα στήθεια του φαρμάκι.

Ένας από εκείνους τους Ναουσαίους που σώθηκαν τότε ήταν και ο εικοσάχρονος Χρήστος Τσακμάκης, γυιός του Γιάννη Τσακμάκη που τον κρέμασαν στο Κιόσκι.

Από την πρώτη στιγμή της αιχμαλωσίας του ο γέρο Γιάννης Τσακμάκης με τον εικοσάχρονο γυιό του μαζί, τον Χρήστο άλλο δεν είχε στο νού του, παρά πώς να σώσει το παιδί του να τον φυγαδέψει - οι δυό κόρες του αιχμάλωτες στάλθηκαν στη Θεσσαλονίκη κι από κεί ποιός ξέρει που για να στολίσουν τα χαρέμια των πασάδων· Τη δική του ζωή δεν τη λογάριαζε, μα τούτο το παλληκάρι, ο Χρήστος του; Πώς να χαθεί στον ανθό της νι-

ότης;

Ο μαντρότοιχος της φυλακής τους ήταν αρκετά ψηλός και τα μαντρόσκυλα που φύλαγαν επ' έξω μεγάλα και άγρια. Ποιός να τολμήσει μια φυγή; Μα η καρδιά του πατέρα τόλμησε! Δίπλω σε το γέρικο κορμί του γέρο Γιάννη Τσακμάκη και είπε:

Πάτησε απάνω μου, παιδί μου, και πήδα τον τοίχο. Γέροντας εγώ δεν ξέρω αν θα το καταφέρω μα εσύ παλληκάρι θα το πετύχεις! Βοηθός σου θάναι ο καλός μας Θεός και η ευχή του μελλοθάνατου πατέρα σου. Να πάρε τούτο το ψωμί να ταΐσης τα σκυλιά για να σωπάσουν και μή φοβάσαι. Σύρε αγόρι μου στην ευχή μου και στην ευχή του Θεού!

Ψηλό και δυνατό παιδί ο Χρήστος πήδησε τον μαντρότοιχο και ξέφυγε τα σκυλιά. Μα τώρα ποιό δρόμο να πάρει; Για που να πορευτεί; Μέχρι τότε δεν είχε βγεί έξω από τον τόπο του δεν είχε ταξιδέψει γι' άλλα μέρη. Και τώρα. Τώρα προς τα που να τραβήξει; Με πυξίδα την «καλή» του τύχη, προστατευόμενος από το σκοτάδι της νύχτας αφέθηκε να περπατάει... να περπατάει.

Προχωρούσε σε λάθος δρόμο; Δεν ήξερε. Δεν ήξερε πόσο μακριά ήταν η θάλασσα αν ήταν μεγάλη ή μικρή. Παντού γύρω βρίσκονταν και τούρκικα χωριά που αν έπεφτε σε κάποιο απ' αυτά θα τον πρόδινε η ιδιότυπη νασουσαΐικη φορεσιά του και τότε αλλοίμονο.

Περπατούσε τη νύχτα και την ημέρα κρύβονταν. Συχνά περνούσε μέσα από σκληρά κλωνάρια που τον γρατσούνιζαν και μάτωναν τα πόδια του. Από την κούραση ώρες - ώρες το κορμί του έχανε θαρρείς τη δύναμή του. Πεινούσε. Πεινούσε πολύ. Πώς να χορτάσει με τούτες τις ρίζες που ξέθαβε;

Επί τέλους! Φάνηκε ένας δουλευτής της γής, ένας χωρικός γεωργός. Όμως, τούρκος είναι ή χριστιανός; Πώς να το μάθει ο Χρήστος; Πώς να τολμήσει να τον ρωτήσει;

Κρυμμένος καλά, περίμενε την ώρα που θα γιομάτιζεν ο γεωργός, περίμενε το γιόμα. Και η καλή τύχη, που πάντα συνόδευε τον Χρήστο του χαμογέλασε.

Ο γεωργός έλυσε τα βόδια του για να ξεκουραστούν κι ύστερα κάθησε κι αυτός για μια ανάσα και για το κολατσιό του. Απλωσε τη χρωματιστή πετσέτα έβγαλε το ψωμί τις ελιές και τις αρμυρές σαρδέλες, έκανε το σταυρό του κι άρχισε να τρώει. Η καρδιά του Χρήστου πήγε να σπάσει από χαρά. Ο γεωργός ήταν χριστιανός. Αμφιβολία δεν χωρούσε. Πριν αρχίσει να τρώει έκανε το σταυρό του. Ήταν χριστιανός.

Βγήκε από την κρυψώνα του ο Χρήστος και θαρρετά παρουσιάστηκε μπροστά του. Του εξιστόρησε την τραγική περιπέτεια της οικογένειάς του τη δραπέτευσή του και την καταστροφή της Νάουσας και του γύρεψε προστασία. Γύρεψε να τον πάρει μαζί του στο σπίτι του.

Ο καλός γεωργός πρόθυμα μοιράστηκε το μεσημεριανό του με τον Χρήστο αλλά φοβήθηκε να του προσφέρει φιλοξενία στο σπίτι του.

Να σε πάρω παιδί μου στο φτωχικό μου αλλά αν το μάθει ο τούρκος; Θα χαθούμε κι εσύ κι εγώ και η οικογένειά μου. Θα σε βοηθήσω όμως αλλοιώς. Εδώ κοντά είναι ένα μοναστήρι. Θα πάω να παρακαλέσω τους καλογέρους για να σε δεχθούν εκείνοι.

Μια και δυο ο γεωργός πήγε στο μοναστήρι κι έφερε τα καλά μαντάτα:

— Να μας το φέρεις το παιδί είπαν οι καλόγεροι, αλλά δεν θα βγάλεις μιλιά από το στόμα σου. Επίσης θα φέρεις από το σπίτι σου μια φορεσιά του χωριού σου για να τη φορέσει και έτσι «μεταμορφωμένο» θα μας το φέρεις.

Στο μοναστήρι ο Χρήστος ξεκουράστηκε, χόρτασε την πείνα του και φόρεσε το καλογεριστικο ράσο.

Φιλότιμος πρόθυμος και εργατικός έγινε το «δεξί» χέρι των καλογέρων. Τους βοηθούσε σε όλες τις δουλειές και τις ώρες της σχολής του διάβαζε... διάβαζε. Διάβαζε όλα τα εκκλησιαστικά βιβλία έμαθε σχεδόν όλες τις εκκλησιαστικές τελετουργίες και πολύ καλή αριθμητική κι έγινε - θα λέγαμε - ένας εγγράμματος άνθρωπος.

Πέρασε τρια ολόκληρα χρόνια στο μοναστήρι ο Χρήστος, οπότε μια μέρα άκουσε τους τελάληδες που μήνυσαν ότι ο Σουλτάνος με την επέμβαση της μητέρας του που ήταν ιδιοκτήτρια της Νάουσας, έδωσε αμνηστία στους νασουσαΐους και όσοι απ' αυτούς ήταν φευγάτοι μπορούσαν τώρα να επιστρέψουν στην πατρίδα τους να ξαναφτιάξουν τα σπίτια τους και να καλλιεργήσουν τα κτήματά τους.

Από τη χαρά του ο Χρήστος δεν έφαγε την ημέρα εκείνη, δεν κοιμήθηκε. Θα γυρνούσε στην πατρίδα... θα πήγαινε στο σπίτι του... στους δικούς του. Αποχαιρέτησε τους φιλόξενους καλογέρους και τράβηξε για την αγαπημένη Νάουσα. Μα που είναι το σπίτι του; Πού είναι ο πατέρας η μάνα και οι αδελφές

Ο Γιώργος Διδασκάλου, εγγονός του Χρ. Τσακμάκη, σε φωτογρ. του 1907.

του. Γυρνούσε από δρόμο σε δρόμο, από στενό σε στενό κι όλο ρωτούσε:

— Εδώ δεν ήταν το σπίτι μου; Πού είναι τώρα; Πού είναι ο πατέρας μου; Πού είναι οι αδελφές μου; Τί απόγιναν;

Το σπίτι χαλάστηκε, οι αδελφές του πουλήθηκαν και ο γέρο Γιάννης Τσακμάκης ο πατέρας του κρεμάστηκε - όπως και τόσοι άλλοι Ναουσαίοι στο Κιόσκι.

Σε ποιά γωνιά να φωλιάσει τώρα ο Χρήστος; Σε ποιούς δικούς του να βρεί σπιτική ζεστασιά. Μήτε σπίτι δικό του είχε μήτε δικούς του αγαπημένους. Ο τόπος πια δεν τον κρατούσε, δεν τον ήθελε.

Έδεσε κόμπο την ερημιά της ψυχής του και πήρε το δρόμο για τον κάμπο. Έμαθε ότι στα Γιαννιτσά γύρευαν δάσκαλο για τα παιδιά τους οι γονείς Γιαννιτσιώτες αμέσως το μυαλό του φωτίστηκε. Εκεί θα πήγαινε.

Γεμάτος γνώσεις ο Χρήστος άνοιξε «ιδιωτικό» σχολείο στο σπίτι του. «Δάσκαλε να σου στείλω το παιδί μου να του μάθεις γράμματα, πόσα γρόσια θέλεις;» έλεγε ο πατέρας. Συμφωνούσαν λόγου χάρη 50 ή 70 γρόσια, έπερνε τα 10 γρόσια προκαταβολή ο Χρήστος και τα υπόλοιπα συνηθέστατα χάνονταν ή γιατί ο μαθητής έπαυε να πηγαίνει στα μαθήματα ή γιατί ο πατέρας του ήταν κακόπιστος οπότε ο δάσκαλός μας ο Χρήστος περνούσε οικονομικές δυσκολίες κι αναζητούσε την ευκαιρία για να καλυτερέψει τα οικονομικά του, αλλά και να βρεί τη διαλεχτή της καρδιάς του. Και η ευκαιρία παρουσιάστηκε.

Η κοινότητα στο πλούσιο κεφαλοχώρι Ματσιούκοβο - σημερινό Εύζωνοι - που τότε δεν είχε σχολείο, δεν είχε και δάσκαλο, κάλεσε τον Χρήστο τον δάσκαλό μας και του εξασφάλισε «κοντότα» δηλαδή ετήσια αμοιβή καλή και σίγουρη.

Εγκαταστάθηκεν ο Χρήστος στο Ματσιούκοβο και με προξενιά παντρεύτηκε μια κοπέλα από αρχοντόσπιτο του χωριού τη Μαρία πολύ όμορφη και νοικοκυρεμένη.

Ωστόσο όμως τα Γιαννιτσά δεν τα λησμόνησε. Ύστερα από λίγα χρόνια ξαναγύρισε εκεί όπου συνέχισε να διδάσκει τα ελληνικά γράμματα. Στα Γιαννιτσά δημιούργησε οικογένεια ο Χρήστος από τρια αγόρια και μια κόρη και λόγω της δουλειάς του - του δασκάλου - από Τσακμάκης έμεινε να λέγεται Διδασκάλου. Δυστυχώς πέθανε αρκετά νέος κι άφησε τα παιδιά του μικρά με μόνη προστάτιδα τη μάνα τους χωρίς περιουσία ή άλλους πόρους. Αλλά με την άγρυπνη φροντίδα της μάνας τους και την εργατικότητά τους αναδείχτηκαν καλοί νοικοκυραίοι και για χρόνια ήταν οι άρχοντες του τόπου.

Μετά τον θάνατο του άντρα της η Μαρία έμεινε χωρίς πόρους και χωρίς σπίτι, για να στεγάσει τα ορφανάτης. Ευτυχώς ένας καλός γείτονας της παραχώρησε το μεγάλο κοτέτσι της αυλής του.

Ανασκουμπώθηκεν η Μαρία το σκούπισε, το καθάρισε, το ασβέστωσε, άλειψε το δάπεδο με κόκκινο χώμα, έστρωσε ψάθες και μάλλινα στρωσίδια που είχε και τα βόλεψε. Πάλεψε σκληρά μέχρι να μεγαλώσει τα παιδιά της. Υπήρξαν ημέρες που δεν είχε ούτε ένα κομμάτι ψωμί για να τα δώσει. Μια τέτοια μέρα για να ξεγελάσει την πείνα τους έβαλε στο τηγάνι λίγο αλεύρι, νερό κι αλάτι κι αντί για λάδι λίγο ξύδι, έκανε ένα κουρκούτι και μ' αυτό τα τάϊσε και τα κοίμησε.

Παρόμοιες ημέρες στέρησης υπήρξαν -κι άλλες πολλές. Όταν όμως ο μικρός της Γρηγόρης μπήκε σ' ένα φουρνάρικο για να πουλάει ψωμιά, μια αχτίδα ανακούφισης μπήκε στο σπίτι. Ο μικρός Γρηγόρης δούλευε στο φουρνάρικο από την ανατολή του ήλιου μέχρι τη δύση του και το βράδυ για αμοιβή του, σαν ημερομίσθιο, έφερνε στο σπίτι του ένα ψωμί μαύρο της οκάς. Όταν το παιδί έφερε το πρώτο ψωμί στη μάνα του, του φάνηκε πως της χάρισε ολόκληρη περιουσία, ένα μεγάλο θησαυρό!

Μετά το φουρνάρικο, ο μικρός

★ Συνέχεια στην σελίδα 83

► Από την εφημερίδα «Φωνή της Ναούσης» 16.10.59

Τιτρακόσια τη βουλά

— Μάρη γυναίκα μιρά κι μ' απόμειναν να μή φκιάσουμε ως τα τώρα μιφ κουμπαριά. Αμαρτία απ' του Θιό είνι. Ακούγου τουν ένα «νου νέ», ακούγου τουν άλλου «κουμπάρι» κι πιάνει του παράπουνου. Ιμείς δεν έχουμι χαμπάρι να γένουμι νου νοί;

Αυτά ίλιγιν ού Ρίστους πάσα βουλά που γυρνούσιν αποί καμμιά χαρά. Κι' η Ρήνα δεν πήγηνιν παρέκει. Τρανόν ιχτιζάν του είχαν κι παλάγιζαν άντρας κι γυναίκα να βρουν κανά πιδί να του στεφανώσουν, αμά να είνι αποί νταμάρι για να έχουν γύρισμα σι καλό σπίτι. Κι' ήρθεν ου κιρός να βρούν κι βρήκαν τουν κουμπάρου. Βγήκαν στου παζάρι ψούνισαν ριγάλα κι' ούτι άλλου χρειάζουνταν για να γένουν τα χρέη σουστά.

Έκατσιν ύσταρνας κι' έγραψαν καμμιά ικατουστή ονόματα κι τάδουκαν στουν γαμπρό για να στείλη ακαλιστήρια στους παρανουνούς. Γύριβαν να έχουν μπόλικουν κόσμουν να φαντάξουν. Ού γαμπρός αμά, λάθηψιν τα ακαλιστήρια κι για να μην έρθουν λειψά ακάλισιν μούγγι ντγυό - τρείς παρανουνούς. Ού Ρίστουν κι' η γυναίκα του Βαγγιλή τα-μπλώθηκαν.

— Ακούς ικεί να μας αντρουπιάσουν!

— Άσα θέλει μαρή. Τήρα να μή γένει κανά άλλου νισιάνι τώρα κι κουρμός τ' ακαλιστήρια.

Στην ικκλησιά μουν καμπάρντιζαν νουνός κι νουνά, πλειότιρου απ' τα νιόγαμπρα. Κι' άμα μπίτισαν τα στέφανα κι χόριψαν τουν Ησαΐα πήγαν να πάρουν χέρι.

— Ιφχαριστώ Ρίστου τουν λέει ού γαμπρός.

Φαρμακώθηκιν αυτός. Να μην του πη νουνό; Μπιρκιάτ η νιόνυφη τουν είπιν νουνό κι τουν φίλησιν του χέρι. Κι οι κόσμοι συνουημένοι να ήταν Ρίστου κι Ρίστου κι μούγγι ού συμπεθέρους τουν είπιν νουνό.

— Ντγυό βουλές νουνό άκουσα, λέει την γυναίκα του. Για να ιδούμι τί θα γένει στου σπίτι.

Ικεί πάλι άκουσιν ακόμα μιάφρας να τουν λεν νουνό όντας κιρνιούν ταν. Ξιαντύνουντι ύσταρνας η νύφη κι' ου γαμπρός συνάζουντι για του ταξείδι κι' έρχιτι του αυτοκίνητου να τους πάρει.

Ου Ρίστους καμάρουνιν κι καρτηρούσιν να τουν φιλήσουν κι του χέρι. Καν τίπουτας τα νιόγαμπρα. Σιβαίνουν στ' αυτοκίνητου κι' ύσταρνας τουν παίρνουν χέρι!

— Αΐντι γειά σου Ρίτσου! τουν λεν.

Ταραχίστικιν ου άνθρουπους.

— Πάμι, την λέει την γυναίκα του. Δεν του νταγιαντώ γιατί. Ακούς ικεί να πληρώσουμι χίλια ντγιακόσια φράγκα για τη χαρά κι να μη μας τιμήσουν για νουνούς! Χίλια ντγυακόσια για να μας πουν μούγγι τρείς βουλές νουνούς; Τιτρακόσια φράγκα τη βουλά Ούτι στην μαύρη αγουρά τέτοια ακρίβεια!

Η ΝΑΝΑ Η ΜΑΡΙΓΙΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΜΠΛΙΑΤΚΑΣ

Νέες εκφραστικές ικανότητες μέσα από μια προσωπική προσέγγιση της Βυζαντινής Τέχνης

Γεννημένος στην Νάουσα το 1962 σπούδασε στην Σχολή Καλών Τεχνών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Ζωγραφική στο Εργαστήριο του Ε. Δημητρέα.

Επιμέλεια παρουσίασης Εύης Σαμαρά

χαρακτική με τους Σ. Σαχίνη, Μ. Γιανναδάκη, Δ. Φράγκο και φωτογραφία με τον Γ. Κοτσαγέλο.

Για το διάστημα από το 1986 - 1990 ήταν υπότροφος του Ι.Κ.Υ.

Συμμετοχή στη συνάντηση Νέων Καλλιτεχνών «EUROPE D' ART D' ART» στη NIORT - Γαλλία. 1994, συμμετοχή με έργο στις δραστηριότητες της CHAMBRE DES BEAUX ARTS DE METITERRANEE - Καλλιτέχνες χωρίς σύνορα στο Λίβανο. Εναι μέλος του Επιμελητηρίου Εικαστικών Τεχνών Ελλάδος και του Συλλόγου Καλλιτεχνών Εικαστικών Τεχνών Βορείου Ελλάδος (ΣΚΕΤΒΕ). Ζει και εργάζεται στη Θεσσαλονίκη.

► ***Ατομικές Εκθέσεις***

1991 Fisksâtra Bibliotek - Στοκχόλμη

1993 Bosch Callerie - Αθήνα

1994 Π/στικό Καφενείο «ΧΡΩΜΑ» - Θεσσαλονίκη

1994 Μακεδονική Καλλιτεχνική Εταιρεία «ΤΕΧΝΗ» - Κιλκίς

1995 Οινοποιείο Μπουτάρη - Σαντορίνη

1995 Γαλλικό Ινστιτούτο Θεσσαλονίκης

1995 Αίθουσα Τέχνης «Πλειάδες» - Αθήνα

► ***Ομαδικές εκθέσεις***

1987 Φοιτητές της Σχολής Καλών Τεχνών - Θεσσαλονίκη

1988 Φοιτητές της Σχολής Καλών Τεχνών - Θεσσαλονίκη

1988 «13 Φωτογράφοι» - Βασιλικό Θέατρο - Θεσσαλονίκη

1988 Έκθεση φωτογραφίας με τους φοιτητές της Σ.Κ.Τ. - Γαλλικό Ινστιτούτο - Θεσσαλονίκη

1990 1η Πολιτιστική Πανεπιστημιάδα - Κτίριο Κωστή Παλαμά - Αθήνα

1991 Καλλιτέχνες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας - Musèe Taire - Niort - Γαλλία

1992 3η Έκθεση των Αποφοίτων της Σ.Κ.Τ. του '91 - Οργανισμός Λιμένος Θεσσαλονίκης

1992 «Χαρακτικό: γνήσιο έργο τέχνης» - Αίθουσα Τέχνης «Πλειάδες» - Αθήνα

1992 «Οδός Οδεύουσα Ωδάς», Χαρακτική βασισμένη στον ποιητή Ανδρέα Κάλβο. Αίθουσα Γουλανδρή - Χορν - Αθήνα

1992 Έξι καλλιτέχνες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας F.I.T. de la Rouliere - Niort - Γαλλία

1992 Νέοι Ευρωπαίοι Καλλιτέχνες - B.P. Gallery - Βρυξέλλες

1992 Τέσσερις Νέοι καλλιτέχνες - Γκαλερί «ΩΧΡΑ» - Θεσσαλονίκη

1994 Καλλιτέχνες της Μεσογείου - Λίβανος

1995 «Τέχνη για το περιβάλλον» Greenpeace - ΜΥΛΟΣ - Θεσσαλονίκη

1995 ΔΗΜΗΤΡΙΑ Πινακοθήκη Εταιρείας Μακεδονικών Σπουδών (Σύλλογος Καλλιτεχνών) - Θεσσαλονίκη

1996 «Νεκρή Φύση/Φύση Νεκρή» Σχήμα Έλασμα Αγορά Μοδιάνο - Θεσσαλονίκη

1996 «Το Έσχατο στη Τέχνη» - Ινστιτούτο Γκαίτε - Θεσσαλονίκη

1996 «Βαλκάνια Όνειρα» Πα-

Νικ. Μπλιάτκας

λιό Καπνομάγαζο - Ξάνθη.

Βαθειά επιρρεασμένος από την Βυζαντινή Ζωγραφική. Προχωρεί σε μια προσωπική δημιουργία, πλουτίζοντας τα έργα του με τις δικές του συνθετικές ικανότητες και τα βιώματά του.

Ξεκινώντας από μια ζωγραφική απεικόνιση της ανθρώπινης παρουσίας στην οποία μόνιμα απουσιάζουν τα οποιαδήποτε χαρακτηριστικά, κυρίως εκφρασμένη με έντονα σχηματοποιημένα κεφάλια, που περιβάλλονται από κυκλικό περίγραμμα, απεικόνιση που παραπέμπει σε μια ιεροπρέπεια, η οποία συνοδεύεται από διακοσμητικά μοτίβα ή αποσπάσματα βυζαντινής γραφής, καταφέρνει -ωστόσο να αποσηματοδοτήσει την έννοια της εικόνας από τις Θρησκευτικές της σήμανσεις και να τις δώσει ένα σαγηνευτικό χαρακτήρα.

Δουλεύοντας με επιμονή το εξπρεσιονιστικό χρώμα του, με προτίμηση στους τόνους του, μπλέ, κίτρι-

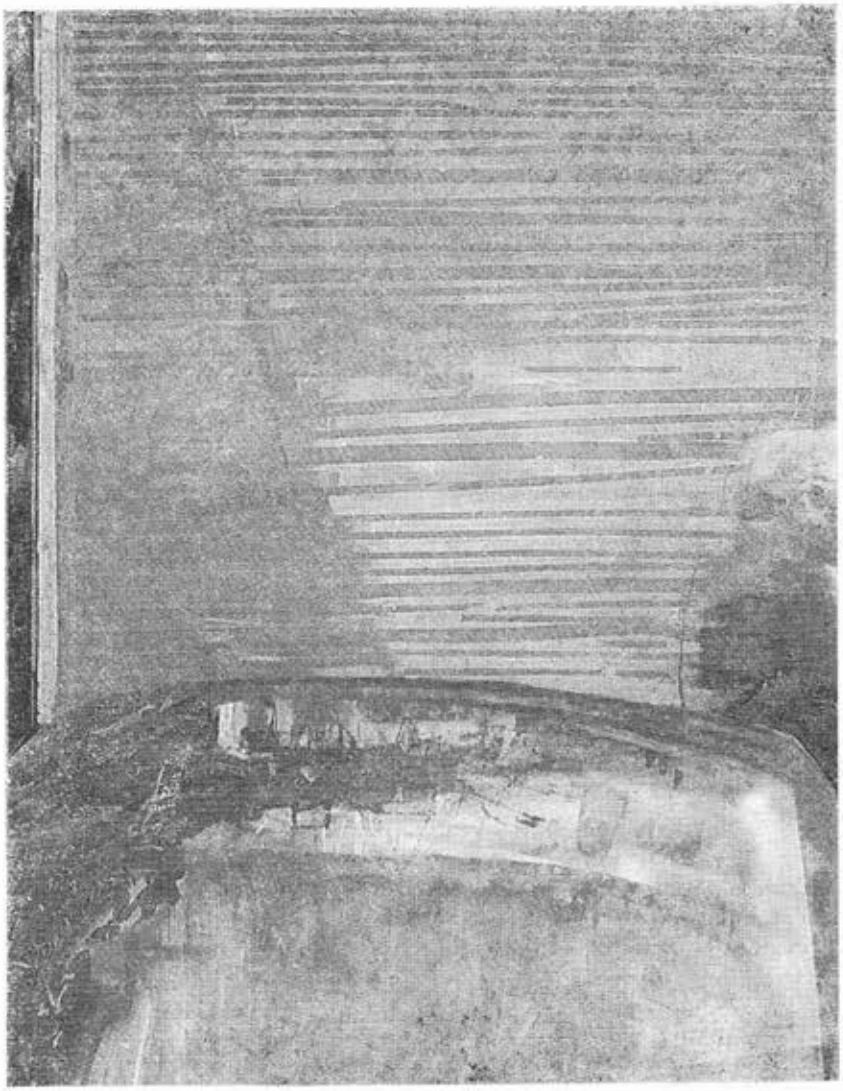

«Κομμένες εικόνες πόλης» 200×155 cm

νου και κόκκινου, ολοκληρώνει το έργο του με μια δεύτερη ενότητα με ιδιόρυθμα COLLAGES. Ξύλο που σε ορισμένα μέρη σκάβεται η προσθήκη από μετάλινες πλάκες που παραπέμπουν σε φωτοστέφανα ή τελάρα στην κάτω πλευρά του πίνακα, με παραστάσεις του ζωϊκού βασιλείου, με σύμβολα σαν αυτά που οι πρώτοι Χριστιανοί στις κατακόμβες χρησιμοποιούν για να εκφράσουν απλοϊκές επιθυμίες και ελπίδες τους.

● *Ο καθηγητής και ακαδημαϊκός Χρύσανθος Χρήστου έγραψε για τον Νικόλαο Μπλιάτκα το 1994.*

«Με τον Νικόλα Μπλιάτκα έχουμε ένα καλλιτέχνη που έχει σαν αφετηρία του, τύπους τόσο του εξπρεσσιονισμού, όσο και των νεοπαραστατικών τάσεων και χρησιμοποιεί στοιχεία που συνδέονται με διάφορες στυλιστικές κατευθύνσεις. Έτσι, ενώ φαίνεται να έχει σαν αφετηρία του την οπτική πραγματικότητα, με την τονισμένη σχηματοποίηση των μορφών και την διαμερισματοποίηση του χώρου, το συνδυασμό βιόμορφων και γεωμετρικών τύπων, καθώς και την παρεμβολή με τη μέθοδο του κολάζ δουλεμένων αντικειμένων από ξύλο, φτάνει σε ενδιαφέρουσες εκφραστικές διατυπώσεις. Πρόκειται ουσιαστικά για ένα είδος πλαστικοζωγραφικής, που συνδυάζει την εκφραστική δύναμη του χρώματος με την λιτότητα και τον χαρακτήρα των μορφών που καταλήγουν σε καθαρά προσωπικές εκφραστικές αξίες».

● *Το 1995 για την έκθεση του Νικόλαου Μπλιάτκα στην αίθουσα τέχνης «Πλειάδες», στην Αθήνα η Αγγέλα Ταμβάκη επιμελήτρια Εθνικής Πινακοθήκης γράφει*

«Μια μετατόπιση ενδιαφέροντος, που όμως δεν σηματοδοτεί και μια ριζική αλλαγή του γενικότερου καλλιτεχνικού του προβληματισμού χαρακτηρίζει την καινούργια δουλειά του Νικόλα Μπλιάτκα. Εντυπωσιακή είναι οπωσδήποτε η ανανέωση του εικαστικού ιδιώματος και η διεύρυνση των δυνατοτήτων της τεχνικής επεξεργασίας. Την καθοριστική και πολύ προσωπική κριτική προσέγγιση της βυζαντινής τέχνης διαδέχεται τώρα η αναζήτηση με επίκεντρο τα στοιχεία της φύσης: Το νερό, τη φωτιά, τη γη και τον αέρα.

Η πλήρης απουσία της σχηματικής ανθρώπινης φιγούρας, που εμφανιζόταν στις βυζαντινές μεταπλάσεις με μια τάση εξόδου από το πλαίσιο του έργου, υπογραμμίζοντας έτσι τη σχέση της με το χώρο, οριοθετεί εύγλωττα μια διαφορετική κατεύθυνση. Τα βιόμορφα στοιχεία που την έχουν τώρα αντικαταστήσει είναι και πάλι σχηματικά, και καταλαμβάνουν την περιορισμένης εκτάσεως ζώνη με τα μολύβδινα τελάρα -στην κάτω πλευρά του πίνακα- αναφορά στις μικρές σκηνές από τους βίους Αγίων που κατέχουν την αντίστοιχη θέση στις βυζαντινές εικόνες.

Η χρωματική κλίμακα παίζει περισσότερο με τον πλούτο των αποχρώσεων παρά με την τόλμη των

αντιθέσεων. Η αντιπαράθεση όμως του κόκκινου και του μπλε, που τονίζει την εκφραστική τους αντίθεση, έχει επίσης βυζαντινή καταγωγή.

Η συνειδητοποίηση της ιστορικής διάστασης συνυπάρχει σε αμφίδρομη σχέση με μια τάση αναίρεσής της. Κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τα «παραδοσιακά» στοιχεία που ανιχνεύονται μετά από προσεκτική μελέτη των έργων του, χωρίς να αλλοιώνουν την εντυπωσιακά «μοντέρνα γραφή». Ο καλλιτέχνης αξιοποιεί επιλεκτικά τη μικρότερη ή μεγαλύτερη χρήση του κολάζ πάνω στην επιφάνεια του ξύλου και την μεικτή τεχνική, εισάγοντας υφολογικούς τύπους του αφηρημένου εξπρεσιονισμού, της νεοπαραστατικής τέχνης καθώς και πιο σύγχρονων τάσεων, με την ίδια πάντα τεχνική αρτιότητα.

Βυζαντινή είναι εξάλλου και η καταγωγή του τρίπτυχου, με την επιβλητική, αλλά και έντονα διακοσμητική παρουσία. Η ανεικονική γραφή επικεντρώνει τον καλλιτεχνικό προβληματισμό στον κόσμο της φύσης, μέσα από την αρχέγονη και αυθύπαρκτη παρουσία των βασικών της στοιχείων, χωρίς όμως να απαρνείται τη σύνδεση με τον άνθρωπο και τις δημιουργικές του δυνάμεις.

Το τελικό αποτέλεσμα επιτυγχάνει κάτι εξαιρετικά δύσκολο: χωρίς καμμιά μορφολογική συγγένεια με παρωχημένα σχήματα που παραπέμπουν φανερά σε μια εύκολα αναγνωρίσιμη «ελληνικότητα» διατηρεί απαραγνώριστη τη βαθιά και γνήσια σύνδεση με την πολιτιστική παράδοση του τόπου μας, ενώ ταυτόχρονα έχει νεωτεριστικό ύφος και διεθνή εμβέλεια.

Η αντιμετώπιση των ποικίλων ερεθισμάτων από το χώρο της σύγχρονης Τέχνης δείχνει αξιοθαύμαστη ισορροπία και αρμονία και κλασσική αίσθηση μέτρου. Τα έργα που παρουσιάζονται εδώ επιδέχονται πολλαπλές «αναγνώσεις», είτε σε σχέση με το συγκεκριμένο τόπο, είτε και τελείως ανεξάρτητα από αυτόν.

Ο Νικόλας Μπλιάτκας είναι σήμερα έτοιμος να διεκδικήσει επάξια μια ξεχωριστή θέση ανάμεσα στους πιο αξιόλογους νέους Ευρωπαίους δημιουργούς με απόλυτα προσωπικές και αναμφισβήτητα καίριες, προτάσεις και λύσεις. Η φιλοσοφική θεώρηση του ρόλου των στοιχείων και των πλασμάτων της φύσης μέσα στο άπειρο θα μπορούσε τέλος να συσχετισθεί με κάποιες επισημάνσεις οικολογικού περιεχομένου, χωρίς βέβαια κάτι τέτοιο να είναι απαραίτητο.

Η ελεύθερη επιλογή του ενός ή του άλλου εκφραστικού τρόπου δείχνει πώς το τοπικό μπορεί να είναι ταυτόχρονα παγκόσμιο, και το αρχέγονο πέρα για πέρα μοντέρνο. Ξεπερνώντας τα στενά όρια των κατηγοριών, η καινούργια δουλειά του προικισμένου αυτού βορειοελλαδίτη καλλιτέχνη είναι ελκυστική, ενδιαφέρουσα και πολυσήμαντη».

● ***Η ιστορικός της Τέχνης Έφορος Δημοτικής Πινακοθήκης Θεσ)νίκης κυρία Κάτια Κιλεσοπούλου λέει για τον Νικόλα Μπλιάτκα.***

«Έχοντας αποκτήσει στέρεες βάσεις από τις σπουδές του (1986 -

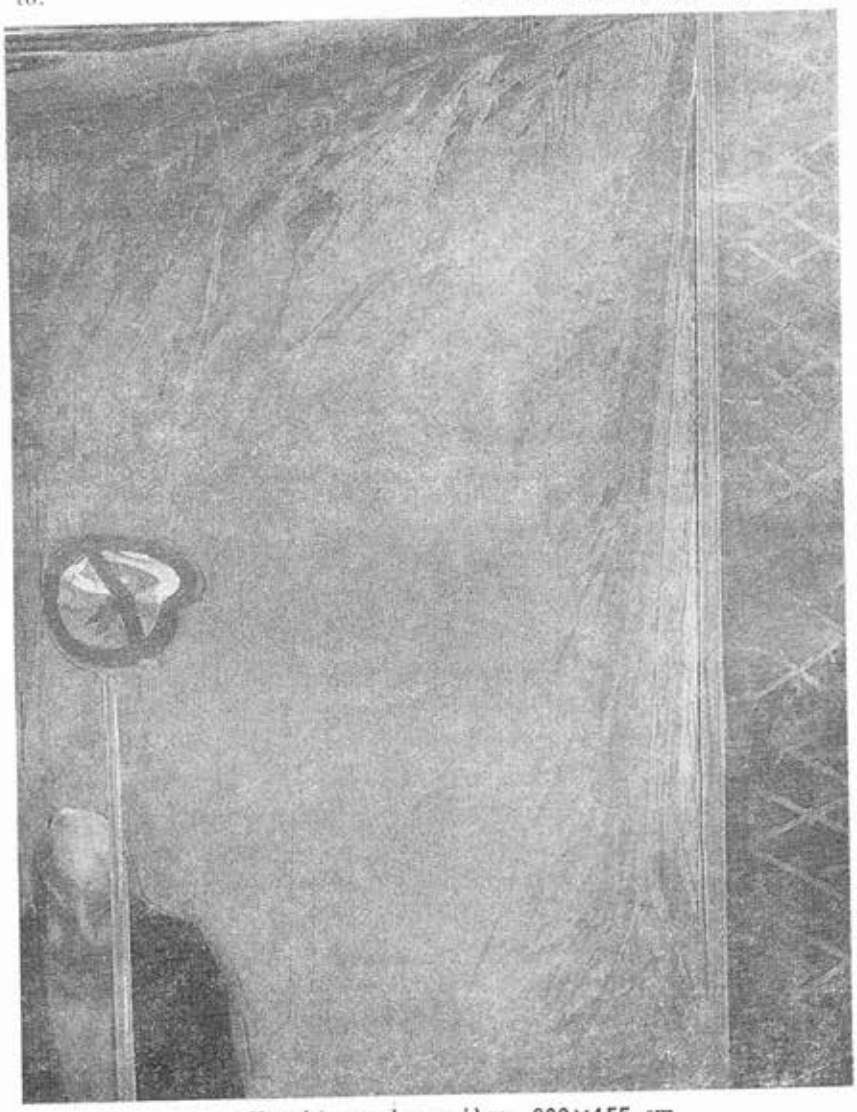

«Κομμένες εικόνες πόλης» 200×155 cm

'91) στη ζωγραφική και χαρακτική στη Σχολή Καλών Τεχνών του Α.Π.Θ., ο Νικόλας Μπλιάτκας καλλιεργεί επίμονα και μεθοδικά τις εκφραστικές του ικανότητες συγκροτώντας το προσωπικό του ύφος με συνέπεια και προσοχή.

Η ένταξη της ανθρώπινης παρουσίας σ' ένα λίγο ή πολύ αφαιρετικό, συμβολικό εικαστικό χώρο, όπου η επίτευξη επιμελημένης ματιέρας κυριαρχεί, αποτελεί βασικό προβληματισμό του ζωγράφου. Η ανθρώπινη παρουσία, σπάνια ολόσωμη, δηλώνεται κυρίως με παραλλαγμένα στη στάση, κίνηση και φόρμα, έντονα σχηματοποιημένα κεφάλια, ένα είδος α-πρόσωπων πορτρέτων, αφού μόνιμα απουσιάζουν τα οποιαδήποτε χαρακτηριστικά. Η υπόμνηση καλύπτρας ή κυκλικού αυρικού περιγράμματος σε αρκετές περιπτώσεις, προσδίνει στις παραστάσεις αυτές μιαν ιεροπρέπεια η οποία συνεπικουρείται με διακοσμητικά μοτίβα ή αποσπάσματα βυζαντινής γραφής, παραπέμποντας άλλοτε σε απόπειρα σύγχρονης προσέγγισης της μακραίωνης αγιογραφικής τέχνης και άλλοτε στην επισήμανση ανθρωποκεντρικής αίσθησης του κόσμου. Πέρα όμως από τους εμφανείς φορμαλιστικούς προβληματισμούς δεν είναι αμελητέο προς εξέταση το ιδεολογικό υπόβαθρο που υπαινικτικά τίθεται μέσα από τη δίχως χαρακτηριστικά προσώπου, συμβολική εικόνα του ανθρώπου ως βασικό ζητούμενο, το ουσιαστικά «άγνωστο» και υπό ανίχνευση όν.

Αν δεχθούμε ότι σπαράγματα του κόσμου «περιβάλλουν» τις μορφές του, τότε παρατηρούμε ότι λειτουργούν ως παραπληρωματικά στοιχεία τα οποία όσο αφηρημένα και συμβολικά αποτυπώνονται, τόσο αυστηρά περιχαρακώνονται με κάθετες και οριζόντιες, εκδηλώνοντας μια ανάγκη επιβολής τάξης και αρμονίας σε καταστάσεις χαώδεις, αμφιλεγόμενες, ανερμήνευτες. Αποτέλεσμα αυτών των διαπραγματεύσεων στα έργα του Μπλιάτκα είναι η καθαρή, σφικτή σύνθεση και η λυρική χρήση του χρώματος με προτίμηση στους τόνους του μπλέ, κίτρινου, κόκκινου που διατηρούν την εύχυμη θερμότητα του εξπρεσιονισμού.

Ανήκοντας σε μια γενιά που έχει την ευχέρεια εκλεκτικιστικής επιλογής στοιχείων από την πολυποίκιλη και πολυκύμαντη τέχνη του αιώνα μας, αφομοιώνει και αποδίδει εκφραστικά όσα ανταποκρίνονται στην προσωπική οπτική του και τα βιώματά του.

Η συχνή εναλλαγή έξεργης και λείας επιφάνειας, η αντιπαράθεση γεωμετρικών τύπων με τις ελεύθερες, αφηρημένες διατυπώσεις, η ταυτόχρονη ανάκληση και απόρριψη της ιστορικής μνήμης, η παράθεση γραφισμών, εννιαίων, σχεδόν μονόχρωμων επιφανειών, χρωματικών αλληλοδιεισδύσεων, οι αυθόρμητες χειρονομιακές επεμβάσεις συνθέτουν τον ιδιαίτερο εκφραστικό τρόπο του καλλιτέχνη, εκδηλώνοντας την ανάγκη του να χαράξει το δικό του δρόμο.

Η δεξιοτεχνική χρήση των υλικών και η φροντισμένη απόδοση υφής της ύλης τον απασχολούν κυρίως ως πρωτογενής βάση πλασίματος της φόρμας, ως πρόκληση για την δημιουργία των μορφών μέσα από τη διεργασία της μετάπλασης των γνωστών και δεδομένων. Έτσι η μικτή τεχνική κυριαρχεί στους πίνακές του εξυπηρετώντας εύστοχα τις αναζητήσεις του.

Αναζητήσεις που χάρη στην εργατικότητα του καλλιτέχνη καρποφορούν και εμπλουτίζονται από ενότητα σε ενότητα, σταδιακά και συγκρατημένα».

Με αφορμή τα Βυζαντινά 50×45 cm

ΤΑ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΣΤΗ ΝΙΑΟΥΣΤΑ

Του Νίκου Σπάρτση

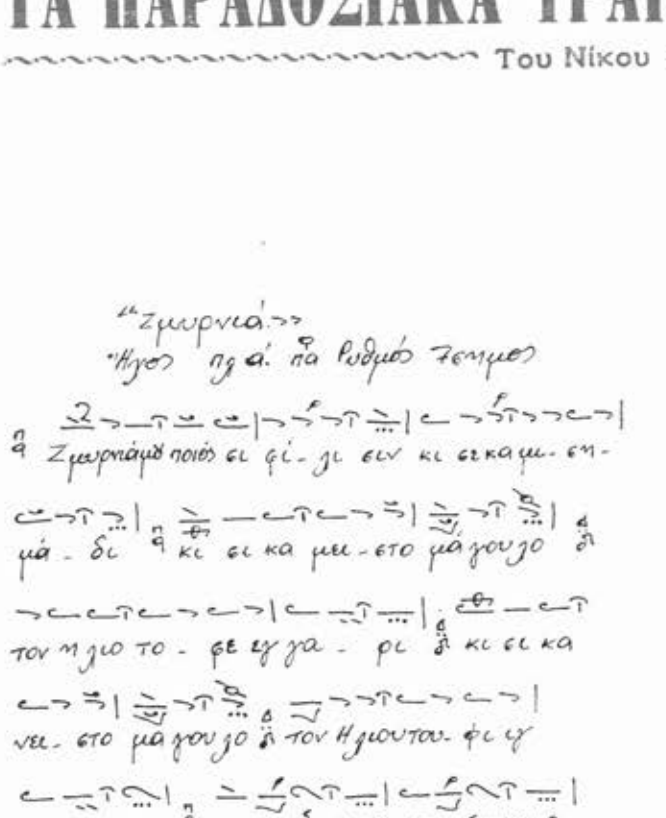

► Ζμυρνιά

Ζμυρνιά μου ποιός σι φίλισιν κι σ' έκαμι σημάδι
κι σ' έκαμιν στου μάγουλου τουν ήλιου του φιγγάρι
(δις).
Άμαν Ζμυρνιά καλέ Ζμυρνιά τα σκέρτσα σου ειν' πολλά,
άμαν Ζμυρνιά στην τύχη σου δάρθου του βράδι σπήτι σου.

∴ ∴

(Σε σατυρικούς στοίχους με την ίδια φωνή)
Τρείς φίλοι συντρουφκιάσανε και κάμανε κουντράτου
μπαξιβανλούκι ανοίξανε στου Κουπανό τουν Κάτου
(δίς)
Άμαν Ζμυρνιά...
Ου Μήττας ήταν τράπιζα Πιτρίδης γιουπόνους
κι ου Θουμάς ου Σαμαράς ήτανε ταχυδρόμους (δίς).
Άμαν Ζμυρνιά...
Πατιάτις έφυτέψανέ ουγδόντα ντγιό ουκάδις
κι όταν τις εμαζέψανε ήτανε τρείς ουκάδις.

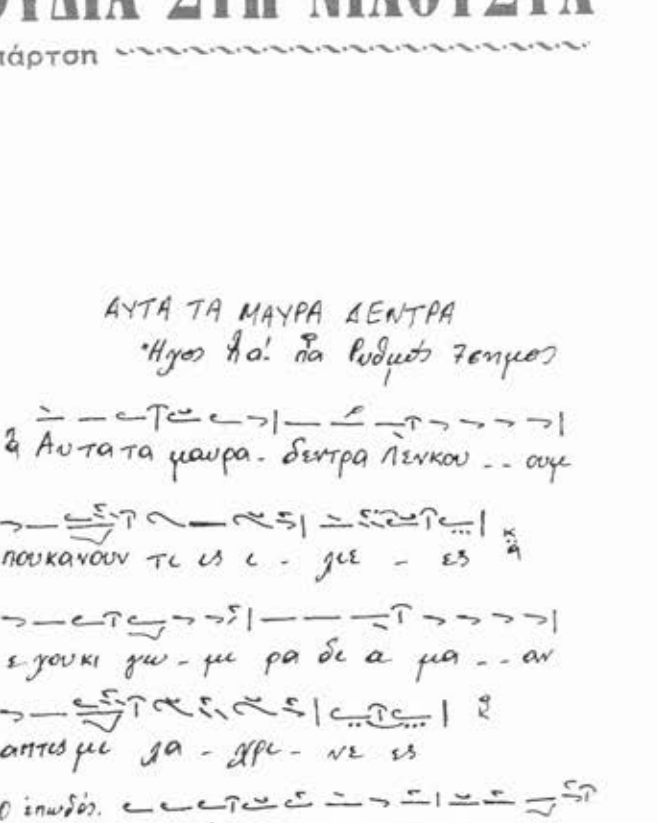

► Αυτά τα μαύρα δένδρα

Αυτά τα μαύρα δέντρα αμάν που κάνουν τις ιλιές,
έχου κι γώ μιράδι αμάν απ' τις μιλαχρινές.
Γιαλό γιαλό πηγαίναμε κι όλου για σένα λέγαμε,
γιαλό να πας γιαλό ναρθείς τα λόγια μου να θυμηθείς.
Τα μάτια σου τα μαύρα Λένκουμ, τα λιγουντγιάρικα
αυτά μι κάναν φως μου αμάν να πάνου άδικα.
Γιαλό να πάς...
Του μαύρου του μαντήλι αμάν που δένεις στα μαλιά
να μην του ξαναδέσεις Λένκουμ ζουρλαίνεις τα
πιντγιά.
Γιαλό να πάς...
Έλα κουντά μου Λένκουμ αμάν, πιάσει του χέρι μου
κι ρώτα την καρντγιά σου αμάν πως είν' του κέφι μου
Γιαλό να πάς...
Στη σκάλα π' ανηβαίνεις αμάν ν' ανέβηνα κι γω
σι κάθι σκαλοπάτι Λένκουμ να σι γλυκοφιλώ.
Στη σκάλα π' ανηβαίνεις αμάν, κι στα σκαλώματα
φάνηκειν του βρακί σου αμάν μιντγιό αμπαλώματα.
Γιαλό να πάς...

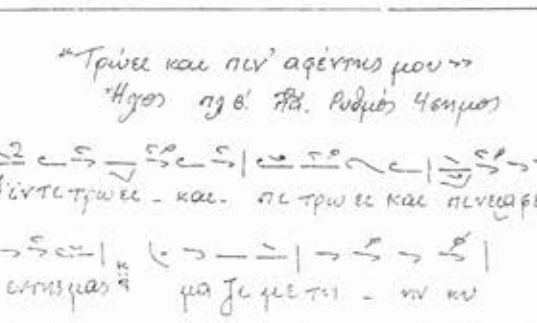

► Τρώγει κι πιν' Αφέντης μας (Μιά Κυριακή)

Μνιά Κυριακή μνιά Κυριακή κι μνιά γιουρτή κι μνιά καλή μας μέρα
τρώγει κ πίν' ου αφέντης μου.
Τρώγει κι πί-τρώγει κι πίν' ου αφέντης μου μαζί με την κυρά του
κι μένα βάλαν κεραστή.
Αϊντι κι μένα βά-κι μένα βάλαν κεραστή, να τους κερνό να πίνουν
κι να τους γλυκουτραγουδό.
Κι' απ' του πουλί κι' απ' του πουλί του κέρασμα κι απ' τα πουλλά τραγούντγια
σύστηκειν του χειράκι μου.
Αϊντι σύστηκειν του-σύστηκειν του χειράκι μου κι ε-πισειν του πουτήρι.
Νούδι στην πέτρα χτύπησειν,
νούδι στην πέ-νουδι στην πέτρα χτύπησειν νούδι κι στου λιθάρι
πάνου στου γόνα χτύπησειν.
Πάνου στου γό-πάνου στου γόνα χτύπησειν στου γόνα της κυράς μου.
Χίλια κουμάτια γίνηκειν.
Χίλια κουμά-χίλια κουμάτια γίνηκειν κι χίλια κουμα-τσιούλια
κι ου αφέντης μου σαν τ' άκουσειν
κι αφέντης μου κι αφέντης μου σαν τ' άκουσει βαριά τουν κακουφάνει
κι του πουρνό σηκώθηκειν.
Κι του πουρνό κι του πουρνό σηκώθηκειν βγαίνει να μη πουλήσει.
Αφέντη μου μη μι πουλάς.
Αφέντη μου αφέντη μου μη μι πουλάς κι μη μι παζα-ρεύεις
κανάν χατάν δεν έκαμα.

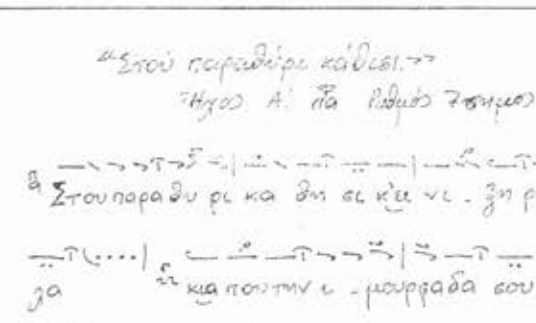

► Δίστοιχα (Στου παραθύρι κάθησι κι άλλα)

Στου παραθύρι κάθησι κι' είνι ξηρά τα ξύλα
κι' απού την μουρφάδα σου ανοίγουν βγάζουν φύλλα.
Δεν είνι κρίμα κι άδικου δεν είνι κι αμαρτία
να τυρανιούντι ντγιώ καρντγιές δίχους καμνιά ιτία.
Έτσι είνι μάτιαμ έτσι είνι του σήμιρουν οι φίλοι
έχουν φαρμάκι στην καρντγιά κι ζάχαρι στα χείλη.
Ω ουρανέ πούσε ψηλά κατέβα κάνι κρίση
τρείς χρόνους αγαπητικιά θέλι να με αφήσει.
Σαν αποθάνει η μάνα μου άλλη μάνα δε βρίσκου
αγάπη κι αγαπητικές χίλεις την ώρα βρίσκου.
Άσπρη είσει κι άσπρη φαίνησι κι άσπρη η φουρισιά σου
άσπρα λουλούνγια φύτρουσαν τρουγιούρου στην πουδιά σου.
Γούδα βάλει του πράσινου ράψει κι την πουδιά σου
ράψτην φαρδιά, ράψτην πλατιά να σκιπαστεί η κοιλιά ου.
Τη νύφη μας την είχαμι στη γλάστρα λουλουδάκι
κι τώρα τη χαρίσαμε σι ένα παλικαράκι.
Γαμπρέ μας καλουρίζικη σι κάνουμι Μιμέτη
ν' αφήνεις τη νυφούλα μας νάρχητει να μας γλέπει.
Τα μάτια σου ποιός τάγραψειν μι σύρμα στου γκιργκέφι
χουρίς κρασί χουρίς ρακί τα γλέπου κάνου κέφι.
Όντας πιράσου κι σι δώ κι εισύ ειδείς ιμένα
στάζουν απ' την καρδούλα μου τρείς κόμποι μαύρου αίμα.
Τα μάτια σου όποιους τα ιδεί κι δεν αναστινάξι
αστρουπιλέκι κι φουτιά να πέσει να τουν κάψει.
Θε να σι κάμου έναν ριτζιάν κι να μι συμπαθήσεις
την πουρτουπούλα απ' του μπαξέ του βράδι μη σφαλίσεις.

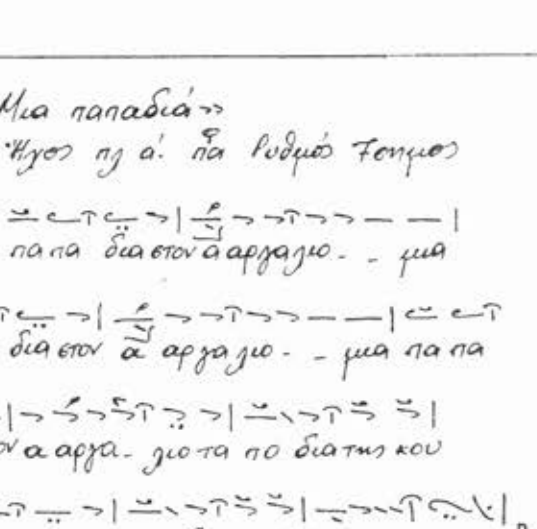

► Μιά Παπαδιά

Μια παπαδιά στον αργαλιό (τρίς)
τα πόδια της κουνούσε (δίς)
Και με το νου της έλεγε (τρίς)
και με το λογισμό της (δις)
Δεν τονε θέλω τον παπά (τρίς)
Τον τράγο με τα γένια (δις)
Μον θέλω τζιμπανόπουλο (τρίς)
να παίζει τη φλογέρα (δις)

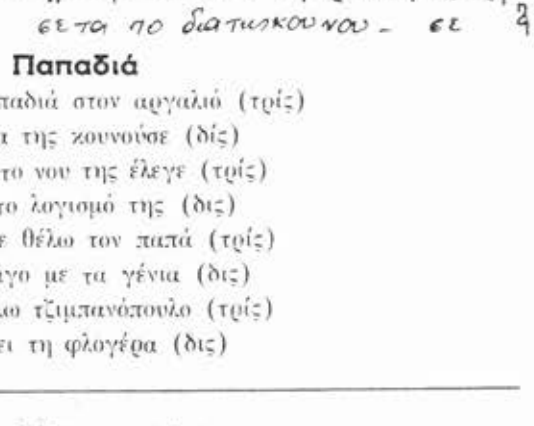

► Σαν τη δική σου Εμορφκιά (Σμυρναίικο)

Σαν τη δική σου εμορφκιά στον κόσμο δε-στον κόσμο δένι άλλη.
Και γιατί δε μας τον λές και γιατί δεν μας τον λές
και γιατί δεν μας τον λες τον πόνο πούχεις κι όλο κλαίς.
Ο κόσμος με τα βάσανα ειν' ανακατουμένους
κανένας δε γινήθηκειν νάνει φχαριστημένους.
Και γιατί δε μι άνοιξεις κι γιατί δε μι άνοιξεις
κι γιατί δε μι άνοιξεις παρά την πόρτα σφάλησεις.
Ω ουρανέ πούσε ψηλά κατέβα κα-τέβα κάνει κρίση
τρείς χρόνους αγαπητικιά θέλει να μι-θέλει να μι χουρίσει.
Κι γιατί δεν μι άγαπάς κι γιατί δεν μι αγαπάς
κι γιατί δε μι άγαπάς μουγκί παίζεις κι γιλάς.

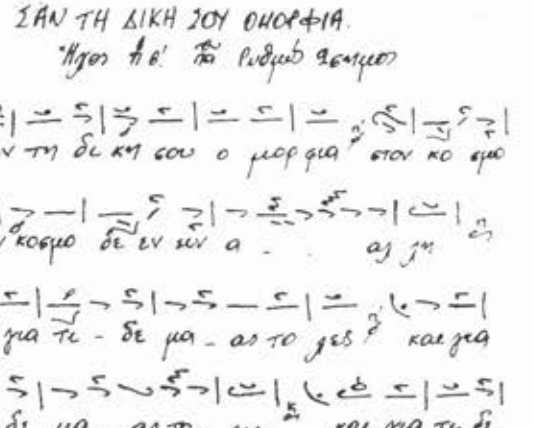

► Φιγγάρι μου λαμπρό λαμπρό

Φιγγάρι μου λαμπρό λαμπρό κι λαμπρουφουρημένου
ικεί ψηλά που πιρπατάς κι χαμηλά κυτάζεις
μην ίδεις μηνα λόγιασες τουν αγαπητικό μου
σι ποιά σαλόνια κάθητι σι, τι νταβέρνις πίνει.
Τίνους χειράκια τουν κιρνούν κι τα δικά μου στέκουν.
Τίνους τα χείλη του φιλεί κι του δικό μου σκάζει
Τίνους ματάκια τουν τηρούν κι τα δικά μου κλαίνε.
Θέλου να τουν καταραστώ μα πάλι τουν λυπούμι
γιατί 'νι νας μουναχουγιός ένα πιδί στη μάνα
Στου κυπαρίσσι ν' ανιβεί κι απού ψηλά να πέσει
Σαν του γυαλί να τσακιστεί σαν του κρυστάλ να σπάσει
Να μαζουχτούν όλοι οι γιατροί κανείς να μην τουν γειάνι
Του γιατρικό του νάμει γω κι κανκανένας άλλους.

Προσκύνημα στα Ιερά της Θεοσώστου Πόλεως Βεροίας

Το νέο βιβλίο του Θωμά Γαβριηλίδη

Στην αίθουσα της Δημόσιας Κεντρικής Βιβλιοθήκης Βέροιας παρουσιάστηκε πρόσφατα το βιβλίο του φιλολόγου κ. Θωμά Γαβριηλίδη, Αντιπροέδρου της Πολιτιστικής Εταιρείας Νάουσας και τακτικού συνεργάτη του περιοδικού μας, με τί-

Παρουσίαση από τον Αλέξανδρο Οικονόμου

τλο «Προσκύνημα στα Ιερά της Θεοσώστου Πόλεως Βεροίας», και υπότιτλο «Ναοί, Κειμήλια, Ενθυμήσεις, Αναμνήσεις, Σχόλια». Την παρουσίαση έκανε ο ιστορικός κ. Γιώργος Χιονίδης, πρόεδρος της Εφορείας της Βιβλιοθήκης, μετά από την προσφώνηση του κ. Ευστ. Βακάλη, Προέδρου της Θρακικής Εστίας Βέροιας, με πρωτοβουλία της οποίας πραγματοποιήθηκε η έκδοση του βιβλίου. Ο ίδιος ο συγγραφέας ανέγνωσε αποσπάσματα του βιβλίου.

Πρόκειται για μια σειρά κειμένων του συγγραφέα, που αναφέρονται στους παλιούς, αλλά και τους νεώτερους ναούς της Βέροιας, τα οποία δημοσιεύτηκαν κατά καιρούς ως σημειώματα σε τοπικές εφημερίδες, και ως ενότητα πλέον, αποτελούν μια πρώτη, συνολική παρουσίαση αυτών των χώρων λατρείας. Οι Ναοί, τα μοναστήρια και τα μετόχια παρουσιάζονται όχι τόσο από την «αρχιτεκτονική» τους πλευρά, όσο από την σκοπιά ενός «ανήσυχου» προσκυνητή, που παρατηρεί τις εικόνες και τις επιγραφές, σημειώνει τις αφιερώσεις, ενδιαφέρεται για τους Αγίους οι οποίοι τιμώνται στο Ναό, και ερευνά και καταγράφει την τοπική παράδοση και τις άλλες ιστορικές μαρτυρίες που συνδέονται με τον συγκεκριμένο χώρο, με τη γνώση του επιστήμονα, αλλά και το πάθος του ερευνητή.

Το σημείωμα αυτό δεν προχωρεί στην κριτική παρουσίαση όλου του έργου, εργασία που εξ' άλλου προϋποθέτει την βαθειά γνώση του αντικειμένου και του χώρου, και συνεπώς αρμοδιότερους «κριτές». Επισημαίνουμε μόνο την σπουδαιότητα του εγχειρήματος, που πλουτίζει την σχετική βιβλιογραφία και αποτελεί ένα πρώτης τάξεως εργαλείο για μια κατ' αρχήν προσέγγιση του θέματος, ακόμα και για αναγνώστες που δεν είναι Βεροιώτες, γιατί τόσο ο γλαφυρός τρόπος γραφής, όσο και το σύντομο, αλλά περιεκτικό των αναφορών, κεντρίζουν το ενδιαφέρον και προκαλούν για συστηματικότερη προσέγγιση του περιεχομένου του βιβλίου.

Ιδού ένα μικρό αυτοτελές απόσπασμα από το βιβλίο, με περιεχόμενο που έχει σχέση, έστω και έμμεση με τη Νάουσα:

► *Ο ΧΡΙΣΤΟΣ*

Για το ναό της Αναστάσεως του Χριστού (τέλη 13ου - αρχές 14ου αιώνα), τον περισσότερο γνωστό ως «ο Χριστός της Βέροιας» έχουν γραφεί αρκετά. Γι' αυτό χάρη στους διάφορους μελετητές, αλλά και τη σωζόμενη κτιτορική επιγραφή ξέρουμε ότι κτίτορες του ναού είναι ο Ξένος Ψαλλιδάς και η σύζυγός του Ευφροσύνη, η οποία φρόντισε για την αποπεράτωση του έργου, έπειτα από το θάνατο του άντρα της, ότι οι τοιχογραφίες του εσωτερικού του κυρίως ναού και της δυτικής του όψης είναι έργα του μεγάλου Θεσσαλονικέα ζωγράφου Γεωργίου Καλλιέργη και πως το μνημείο εγκαινιάστηκε από τον, κατά πάσα πιθανότητα, Βεροιαίο Πατριάρχη Νήφωνα το 1315, όταν ήταν αυτοκράτορας του Βυζαντίου ο Ανδρόνικος Β' ο Παλαιολόγος, ο Γέρων.

► *ΑΓΙΟΣ ΒΑΒΥΛΑΣ ΒΑΜΒΟΛΑ ΜΠΟΥΛΑ*

Η εντυπωσιακή τοιχογραφία

Στο βόρειο τοίχο της νότιας στοάς της εκκλησίας του Χριστού στα δεξιά της νότιας εισόδου υπάρχει μια εντυπωσιακή τοιχογραφία του Αγίου Βαβύλα. Σ' αυτήν ο Άγιος παρουσιάζεται σε μεγάλη ηλικία να κρατά στην «ποδιά του» τρία παιδιά και να λέει τη φράση που είναι γραμμένη σε ειλητάριο «Ιδού εγώ και τα παιδία α μοι έδοκεν ο Θεός».

Επειδή η τοιχογραφία με προβλημάτισε, θέλησα να μάθω περισσότερα για τον Άγιο αυτό με το παράξενο και ασυνήθιστο όνομα. (Μόνο σαν γυναικείο το συνάντησα ως τώρα: η Βαβύλα).

Έπειτα από έρευνα διαπίστωσα ότι υπάρχουν τρεις ή τέσσερις Άγιοι με το όνομα αυτό με πιο επιφανή τον Άγιο Βαβύλα, Επίσκοπο Αντιοχείας, που όπως φαίνεται εικονίζεται στην τοιχογραφία της Εκκλησίας του Χριστού.

Άγιος Βαβύλας επίσκοπος Αντιοχείας

Ο Άγιος Βαβύλας ήταν επίσκοπος της Αντιόχειας της Συρίας από το 237 μέχρι το 250. Ο Άγιος Ιωάννης ο Χρυσόστομος λέει γι' αυτόν ότι απαγόρευσε στο Ρωμαίο βασιλιά να μπει στο ναό γιατί κατέσφαξε απάνθρωπα τον όμηρό του, γιό του βασιλιά των Περσών.

Ο Άγιος Βαβύλας υποβλήθηκε σε φοβερά μαρτύρια μαζί με τα τρία νεαρά αδέλφια του στα χρόνια του αυτοκράτορα Δεκίου (249 - 251) και αφού είδε τα αδέλφια του να αποκεφαλίζονται, αποκεφαλίστηκε, ενώ επαναλάμβανε τη φράση του Ησαΐα

«ειδού εγώ, και τα παιδία, α μοι έδωκεν ο Θεός».

Το 351 ο αδελφός του Ιουλιανού, ο Γάλλος, διέταξε ως διοικητής της Αντιοχείας να ταφούν τα λείψανα του Αγίου Βαβύλα στο ναό που είχε ιδρυθεί προς τιμήν του στην Δάφνη της Αντιοχείας απέναντι από το ναό του Απόλλωνα, έπειτα όμως ο Ιουλιανός (ο Παραβάτης) επειδή πίστευε ότι η χάρη του Βαβύλα εμπόδιζε τις μαντείες του Δαφναίου Απόλλωνα πρόσταξε να απομακρυνθούν τα λείψανα του Αγίου, πράγμα που προκάλεσε ταραχές και διωγμό των Αντιοχέων.

Σύμφωνα με την παράδοση το λείψανο του Αγίου Βαβύλα μεταφέρθηκε στα χρόνια των σταυροφοριών από την Αντιόχεια στην Κρεμόνα της Ιταλίας.

Η μνήμη του Αγίου Βαβύλα τιμάται από την Εκκλησία μας στις 4 Σεπεμβρίου, ενώ από την ρωμαϊκή στις 24 Ιανουαρίου.

Δε χωράει αμφιβολία ότι η τοιχογραφία της Εκκλησίας του Χριστού παριστάνει τον Άγιο Βαβύλα, επίσκοπο Αντιοχείας, με τα τρία αδέλφια του και όχι τον συνονόματό του, τον διδάσκαλο της Νικομήδειας (ή Αντιοχείας) που μαρτύρησε μαζί με τους 84 μαθητές του και μνημονεύεται την ίδια μέρα (4 Σεπτεμβρίου) ούτε τον άλλο Αντιοχέα Βαβύλα, ο οποίος διαπομπεύτηκε και μαρτύρησε στη Σικελία μαζί με τους δυο μαθητές του Αγάπιο και Τιμόθεο, και τιμάται στις 24 Ιανουαρίου.

Ας σημειωθεί όμως το κοινό στοιχείο όλων των Βαβυλών: Θυσιάζονται μαζί με τα παιδιά - μαθητές τους - κηδεμονευόμενούς τους...

Η Αρχαία σημασία και προφορά του ονόματος

Σύμφωνα με το Μέγα Λεξικόν της Ελληνικής Γλώσσας των Η. Liddell, R. Scott, A. Κωνσταντινίδου ο βαβύας = πηλός, λάσπη, παρ' Ησυχ. ωσαύτως βαβύλας, Σουίδ, κ.τ.λ.

Σύμφωνα επίσης με το Λεξικόν Ησυχίου του Αλεξανδρέως βαβύας (Tarèntini) = βόρβορος, πηλός και με το Λεξικό Σούδα (Σουίδα) βαβύλας = πηλός, βάθρον, βήμα. Το τελευταίο λεξικό ονομάζει το Βαβύλα Βαβυλά.

Όσο κι αν μας φαίνεται παράξενο πρέπει να δεχτούμε ότι το όνομα Βαβύλας σημαίνει πηλός, μοιάζει δηλαδή με το όνομα Πηλεύς (πατέρας του Αχιλλέα). (Βάτραχοι Αριστοφάνους).

Αν όμως μας παραξενεύει η σημασία του ονόματος βαβύλας, οποσδήποτε μας ξαφνιάζει η αρχαία προφορά του. Γιατί, αν λάβουμε υπόψη μας ότι το β προφερόταν από τους αρχαίους Έλληνες ως μπ και το υ ως ου, τότε πρέπει να δεχτούμε ότι η λέξη βαβύλας προφερόταν μπαμπούλας!

Ας σημειωθεί ότι σύμφωνα με το Ετυμολογικό Λεξικό της **Κοινής Νεοελληνικής** (δεύτερη έκδοση) του Ν.Π. Ανδριώτη η λέξη μπαμπούλας (ο μπαμπούλας) είναι άγνωστης ετυμολογίας.

Και γεννιέται το εύλογο ερώτημα, αν η λέξη μπαμπούλας είναι η ίδια με τη λέξη βαβύλας, πως κατάντησε να σημαίνει το φόβητρο, ενώ αρχικά σήμαινε τον πηλό (λάσπη) και σαν όνομα ανθρώπου ή ζώου τον Πηλέα, τον Πηλά ή τον Λασπά;

Σίγουρα θα χρειαζόταν μια πολύ μεγάλη έρευνα για να καταλήξουμε σε αναμφισβήτητα συμπεράσματα. Όμως μπορούμε να κάνουμε κάποιες υποθέσεις, αφού πρώτα υπενθυμίσουμε ότι δεν είναι μόνο το όνομα βαβύλας που κράτησε την αρχαία του προφορά στη ζωντανή γλώσσα του λαού, είναι και άλλα πολλά στις διάφορες διαλέκτους και ιδιώματα της Νέας Ελληνικής. Αναφέρω μόνο μερικά χαρακτηριστικά παραδείγματα: Πάπυλος, μάρτυς (Παπούλιας), εμ - βόλιον (μπόλι, μπολιάζω), βομβύκιον, υποκ. του βόμβυξ = μπουμπούκι, βομβυλιός = μπούμπουρας (μπουμπουλιός).

Τα παραπάνω παραδείγματα εκτός του Πάπυλος = Παπούλιας είναι παρμένα από το έργο του Ν. Ανδριώτη που προαναφέρθηκε.

Ως πρώτη πιθανή, κατά τη γνώμη μου, υποθετική εξήγηση της αλλαγής της σημασίας της λέξης βαβύλας = μπαμπούλας, θα έλεγα εκείνη που έχει σχέση με την κατασκευή κάποιων ειδωλίων (αγαλματιδίων) δαιμόνων ή τεράτων (ζώων) από πηλό τα οποία προκαλούσαν στα παιδιά φόβο, πράγμα που εκμεταλλεύονταν οι μεγάλοι για να τα κρατούν φρόνιμα. Αρχικά, δηλαδή, ίσως ονομάστηκαν μπαμπούλες κάποιες τερατόμορφες μορφές (κούκλες) από λάσπη (πηλό).

Ως δεύτερη υποθετική αφετηρία της παρεξήγησης αναφέρω την πιθανή χρησιμοποίηση των λασπάδων (εκείνων που κουβαλούσαν λάσπη στους χτίστες) επίσης ως φόβητρων των παιδιών με φράσεις όπως «θα σε πάρει ο λασπάς, ο μπαμπούλας - βαβύλας!».

Δεν αποκλείεται τέλος στην αλλαγή της σημασίας του ονόματος Βαβύλας να έπαιξε σημαντικό ρόλο και ο παράξενος ήχος των συλλαβών του (μπαμπού-λας), αλλά και η παράσταση του γέροντα Αγίου Βαβύλα με τα τρία παιδιά (τα νεαρά αδελφάκια του) μέσα στην «ποδιά του», η οποία ίσως βόλευε τους μεγάλους να φοβερίζουν τα μικρά παιδάκια για να κάθονται ήσυχα μέσα στην εκκλησία! (Ήσυχα, γιατί θα σε πάρει ο Αγ. Βαβύλας!).

Ας μην ξεχνούμε ότι πάντοτε οι μεγάλοι ζητούσαν κάποια φόβητρα για να κρατούν τα μικρά φρόνιμα παρά την αντίθετη γνώμη κάποιων σοφών παιδαγωγών. Αν αυτής της

ανάγκης υπήρξε θύμα ο Αγιος Βαβύλας, τότε πραγματικά είναι ένας πολύ αδικημένος και φοβερά δυσφημισμένος Άγιος. Είναι ευτύχημα που το όνομα του Αγίου με τη νέα ελληνική προφορά του ως Βαβίλας δεν φαίνεται να έχει σχέση με το αρχαίο, τουλάχιστο ακουστικά.

ΒΑΒΥΛΑΣ - BAMBOLA - ΜΠΟΥΛΑ

Το ότι το όνομα βαβύλας πιθανότατα σήμαινε τον πήλινο κούκλο (βαβύλας = μπαμπούλας ή μπαμπούλης) και την πήλινη κούκλα (βαβύλα = μπαμπούλα) με οδήγησε στην υπόθεση πως θα μπορούσε να έχει σχέση με την ιταλική λέξη bambola (μπάμπολα), η οποία σημαίνει επίσης κούκλα όπως και τη νέα γυναίκα με ωραίο, αλλά ανέκφραστο πρόσωπο ή μια ωραία, αλλά ανόητη γυναίκα (μεταφορικά). Όμως στα ιταλικά λεξικά που είδαν ιταλομαθείς φίλοι μου δεν αναγράφεται σχέση της λέξης bambola με τη λέξη βαβύλας, αλλά με τις λέξεις bambo (= ανόητος), bambolo - onis (= τραυλός και το ελληνικό βαμβάλλω που σημαίνει τραυλίζω.

Το πρόβλημα παραμένει και απαιτείται μεγαλύτερη έρευνα γιατί η υπόθεση αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον, αν λάβουμε υπόψη μας ότι στη Νάουσα ο χαζός (ο άμυαλος, η άμυαλη), χαρακτηρίζονται με τη φράση «χούτα μπούλα!».

Ποιά σχέση μπορεί να έχει η Μπούλα της Νάουσας με τη βαβύλα (μπαμπούλα = πήλινη κούκλα) ή με την ιταλική Μπάμπολα (κούκλα, ωραία, αλλά άμυαλη νέα γυναίκα) είναι ένα ερώτημα πολύ ενδιαφέρον γιατί εκτός από τη χαρακτηριστική φράση «χούτα Μπούλα» και η προσωπίδα (ο πρόσωπος), που φοράει η Μπούλα της Νάουσας, θυμίζει τις λέξεις που προαναφέρθηκαν (βαβύλα, bambola) εξαιτίας της σημασίας τους (πήλινη κούκλα, ωραία, αλλά ανόητη νέα γυναίκα).

Τα νέα αυτά στοιχεία για το όνομα της Μπούλας της Νάουσας, παρ' όλο που διαφοροποιούν τα ετυμολογικά, δεν νομίζω ότι έρχονται σε αντίθεση με τα όσα έγραψα στο παρελθόν για την αρχαία καταγωγή του δρώμενου της ναουσαΐκης αποκριάς και τη σχέση του με τη λατρεία του Διονύσου, αλλά απεναντίας ότι τα ενισχύουν.

● ΠΡΟΦΟΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΑΠ' ΤΟ ΧΑΛΑΣΜΟ

★ Συνέχεια από την σελίδα 72

Γρηγόρης μπήκε στη δούλεψη ενός γιατρού. Οικότροφος στο σπίτι του γιατρού έκανε όλες τις δουλειές του σπιτιού. Έστρωνε και σήκωνε το τραπέζι, έπλενε τα πιάτα, κουβαλούσε νερό, ντάντευε τα μωρά της κυράς, βοηθούσε και τον γιατρό. Από τη «συνεργασία» του εκείνη με τον γιατρό - πανέξυπνος καθώς ήταν ο μικρός Γρηγόρης - έμαθε πολλές συνταγές και τη θεραπεία πολλών ασθενειών. Είχε κρατήσει αναλυτικές σημειώσεις για τα φάρμακα που έπρεπε να παίρνει ο άρρωστος για κάθε αρρώστεια.

Αργότερα η μάνα του τον έστειλε να γίνει τσαγκάρης, αλλά γρήγορα έφυγε από την τέχνη αυτή και δόθηκε με όλη του την ψυχή και την αγάπη του για τη δουλειά στο εμπόριο όπου γρήγορα πρόκοψε και μαζί με τον αδελφό του Δημήτρη έγιναν από τους καλύτερους εμπόρους των Γιαννιτσών.

Μεγαλύτερος αδελφός του ο Δημήτρης στο εμπόριο δοσμένος με τον Γρηγόρη, ήταν εξαιρετικά αγαπητός σε όλους τους Γιαννιτσιώτες και τους κοντινούς χωριανούς για τους οποίους ήταν ο συμβουλάτοράς τους στα διάφορα προβλήματα που τους απασχολούσαν και σχεδόν μόνιμος σύμβουλος στην Ελληνική Ορθόδοξη Κοινότητα. Από τον γάμο του ο Δημήτρης απόχτησε τρια αγόρια και μια κόρη. Ο πρωτότοκος γυιός του ο Χρήστος σκοτώθηκε σε μια συμπλοκή με βούλγαρους κομιτατζήδες στο Γυψοχώρι των Γιαννιτσών και ο άλλος του γυιός, ο Γεώργιος, σπούδασε στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών γιατρός και παντρεύτηκε μια πλουσιοκόρη από αρχοντόσπιτο του Νυμφαίου.

Παντρεύτηκε κι ο Γρηγόρης και απόχτησε κι αυτός τρια αγόρια και δύο κορίτσια. Ένα από τ' αγόρια του, ο Θωμάς, αποφοίτησε από το Γυμνάσιο Τσοτυλίου και σπούδασε Φαρμακευτική στο Πανεπιστήμιο των Αθηνών. Δυστυχώς, πριν τελειώσει τις σπουδές του πέθανε. Τον τρίτο του γυιό - ένα λεβεντόπαιδο ωραίο - τον έχασε στα 19 του χρόνια. Ο πρωτότοκος γυιός του, ο Γεώργιος συνέχισε το εμπόριο του πατέρα του - άξιος γυιός και καλός - κι έκανε μια οικογένεια από έξι κόρες και δυο αγόρια κι άφησε μια μνήμη καλή, ένα όνομα καλό.

Ιφιγένεια Διδασκάλου

(«Μακεδονική Ζωή» Φεβρ. 1985)

ΠΟΙΗΜΑΤΑ του Δημήτρη Βάντση

στην αρχή μαζεμένοι μιλούσαν
κοντά στη φωτιά
το κρασί κυλούσε
ταξίδι μικρό για την καρδιά
σαΐτες σκόρπιζε η μουσική
και το χιόνι καθάριζε τα πρόσωπά τους
πιάστηκαν χέρι - χέρι
γύρω απ' τη φωτιά
κάθε γύρος
ένα βήμα πιο ψηλά απ' τη γη
— Έλα και συ
απλώνουν τα χέρια στους περαστικούς
δε ζητούν διαβατήριο
ακόμα πιο ψηλά
βοήθα Θεέ μου
να σ' αγγίξουμε.

«Κυκλικός χορός»

—■—

— Τόσο ξαφνικά, είπε
— Μα δούλευε καιρό μέσα του
γύριζε πίσω η ματιά
σαν ήθελε να κρατηθεί
τρόμαζε και καρτερούσε
πιστός σ' αυτό που πίστεψε
μα τα φαντάσματα πάντα ξαναγυρνούν
κόπαζαν, μέριαζαν
μα υπήρχαν
στο κρεβάτι απρόσμενα ξεπηδούν
-γυμνό σε συναντούσαν πάντα-
τη νύχτα
σε ξαγρυπνούν μέχρι το χάραμα
τότες το δέχτηκες
σαν κάτι αναπόφευκτο
ταίριαξες σιωπηλός τα πράγματά σου
μετεωρίστηκες στο άνοιγμα της πόρτας
και άνοιξες
τη θάλασσα ν' αντικρύσεις...

«Καθώς τα φαντάσματα ξεπηδούν»

(Τόπος διαμονής Αλβανία
Ελληνικής καταγωγής)
είσαι διαφορετικός
ντροπή και περηφάνια
ανασαίνεις Ελλάδα
όταν αυτή χάνεται
ζεϊμπέκικο χορεύεις
τώρα κοιτάς τον ουρανό
ύστερα το χώμα αφουγκράζεσαι
μα αυτοί δε λογαριάζουν

καθισμένος στο πάτωμα
γύρω σου όλα σκορπισμένα
οι τοίχοι γυμνοί
χώρος εγκατάληψης
εκεί βρίσκεσαι
ετοιμάζεσαι για το ταξίδι
τη βάζεις μέσα σου τελετουργικά
-τελετή προγονική-
κι αφήνεσαι στο όνειρο
μακριά, όσο πιο μακρυά μπορείς
εκεί ίσως ξεχάσεις
πως όλα προδόθηκαν
εσύ, οι φίλοι, ο έρωτάς σου
ίσως ξεχάσεις
πως το σήμερα ξεθώριασε
και το αύριο δεν είναι πουθενά
τη βάζεις μέσα σου τη λησμονιά
και το χαμόγελο επιστρέφει
σαν τότε που μπορούσες
σαν τότε που όλα μοιάζαν διαφορετικά
εκεί σε βρήκαν ξαπλωμένο
ανάμεσα σε μισοκαμμένα χαρτόνια
με μια σύριγγα καρφωμένη στην καρδιά.

«Ταξίδι ζωής»

—■—

έχω ένα δρόμο
μακρύς και στενός
ασυντρόφευτος βαδίζω
άλλοτε
ευθύς διαγράφεται καθαρά εμπρός μου
άλλοτε
θολός σε ομιχλώδη λίμνη χάνεται
καθισμένο θα με βρείς να περιμένω
διαστικός να τρέχω
τον ουρανό ν' αγγίξω
μέσα σε κόσμο ν' αναλώνομαι
έχω ένα δρόμο να διαβώ
μέχρι να φτάσω σε σένα.

«Ταξιδιώτης»

ορμούν μες απ' το πλήθος
θυμάμαι το κεφάλι σημάδευαν
τα πόδια πάσχιζαν να συγκρατήσουν
μα εσύ όλο και χόρευες
πατρίδα χόρευες
κι ας μην τη γνώρισες
με το σταυρό στο χέρι
και τα μακριά σου τα μαλλιά
στη γη ακουμπισμένα.

«Μακρινή Πατρίδα»

Τα υβρίδια μεταξύ ειδών (INTERSPECIFIC) και η συμβολή τους στή σύγχρονη δενδροκομία. Νέα υποκείμενα - νέα είδη καρπών

Του
Δημ. Κ. Στυλιανίδη
επ. Δ)ντού Ινστιτούτου
Φυλλοβόλων Δένδρων

Τα υβρίδια μεταξύ διαφόρων ειδών, τόσο στη δενδροκομία, όσο και σε άλλα είδη φυτών, είναι άλλοτε προϊόντα της ανθρώπινης επέμβασης και άλλοτε δημιουργήματα της ίδιας της φύσης.

Σκοπός της δημιουργίας αυτών των υβριδίων είναι η μεταβίβαση επιθυμητών χαρακτήρων από ένα είδος σε ένα άλλο, ή ο συνδυασμός χαρακτήρων από δυο ή περισσότερα είδη σε μια υπεργενετική δεξαμενή γόνων. Η μετάδοση π.χ. αντοχής σε εχθρούς και ασθένειες από το ένα είδος στο άλλο είναι ιδιαίτερα επιθυμητή. Ακόμη πολλές φορές τα υβρίδια αυτά είναι χρήσιμα για την εξερεύνηση της συγγένειας και της καταγωγής των ειδών.

Το πρώτο τεχνητό υβρίδιο μεταξύ ειδών έγινε το 1760 από τον KOELREUTER και προήλθε από τη διασταύρωση μεταξύ των ειδών NICOTIANA RUSTICA X NICOTIANA PANICULATA. Από την άλλη μεριά η φύση, άγνωστο πότε, δημιούργησε το γνωστό ως μαύρο ή πορφυρό βερίκοκκο, φερόμενο ως είδος με την ονομασία «PRUNUS DASYCARPA» το οποίο καλλιεργείται στο KASHMIR. Το υβρίδιο αυτό προέκυψε από τη φυσική διασταύρωση κορομηλιάς (PRUNUS CERASIFERA) και βερικοκκιάς (PRUNUS ARMENIACA). Ανάμεσα στα υβρίδια μεταξύ ειδών, ιδιαίτερο ενδιαφέρον τις τελευταίες δεκαετίες παρουσιάζουν τα αμυγδαλοροδάκινα.

Αμυγδαλοροδάκινα

(PRUNUS AMYGDALUS X PRUNUS PERSICA). Τα υβρίδια αυτά διεδραμάτισαν και θα συνεχίσουν να διαδραματίζουν ένα πολύ σπουδαίο ρόλο στη δενδροκομία της Χώρας μας, αλλά και στις δενδροκομίες πολλών χωρών σε παγκόσμια κλίμακα.

Το πρώτο αμυγδαλοροδάκινο που χρησιμοποιήθηκε στη δενδροκομία, είναι το πολύ γνωστό στη χώρα μας «GF 677» (τζί έφ 677). Είναι ένα φυσικό υβρίδιο, το οποίο ανεκάλυψε ο Γάλλος ερευνητής R. BERNHARD στο Σταθμό της GRANDE FERRADE της Γαλλίας το 1965.

Δυο χρόνια μετά, εισήχθηκε στη χώρα μας από το Γεωπόνο του Ι.Φ.Δ. κ. Γ. Συργιαννίδη, ο οποίος και έκανε τις πρώτες συστηματικές και αξιόλογες μελέτες για την αντοχή του στη χλώρωση του σιδήρου και στις ασθένειες επαναφύτευσης. Οι μελέτες συνεχίστηκαν με τη συνεργασία του Μπενακείου Φυτοπαθολογικού Ινστιτούτου για την αντιμετώπιση της φυτόφθορας στην οποία παρουσιάζει μεγάλη ευπάθεια. Χάρις σ' αυτό το υβρίδιο που χρησιμοποιήθηκε στη χώρα μας σαν υποκείμενο ροδακινιάς, αντιμετωπίσθηκε σε μεγάλο βαθμό το οξύ πρόβλημα της χλώρωσης, (κιτρίνισμα) των δένδρων που οφείλονταν στην έλλειψη σιδήρου. Η αντοχή του στη χλώρωση είναι διπλάσια εκείνης του σπορόφυτου ροδακινιάς. Ένα δεύτερο πιο σοβαρό πρόβλημα που λύθηκε με τη χρήση αυτού του υβριδίου, είναι η επαναφύτευση εκριζωθέντων ροδακινεώνων με ροδακινιές. Έτσι χάρις σ' αυτό το υβρίδιο έγινε δυνατή και η εφαρμογή του προγράμματος αναδιάθρωσης των ποικιλιών ροδακινιάς που πρόσφατα ολοκληρώθηκε.

Μετά από την τόσο επιτυχημένη χρήση αυτού του υβριδίου, σε πολλές χώρες έγιναν και συνεχίζουν να γίνονται προσπάθειες για τη δημιουργία τεχνητών υβριδίων αμυγδαλοροδακινιάς χωρίς τα μειονεκτήματα που φέρει το GF 677.

Στόχος όλων των προγραμμάτων υπήρξε η δημιουργία αμυγδαλοροδακίνων λιγότερο ευπαθών στις φυτόφθορες, ανθεκτικών στους νηματώδεις, και στην αργυροφυλλία, ανθεκτικών στην ξηρασία του εδάφους και με υψηλότερο ποσοστό ριζοβόλησης.

Γαλλία, Ισπανία, Ελλάδα, Ιταλία και Ουγγαρία, είναι από τις κυριότερες χώρες που ασχολήθηκαν και ασχολούνται με τη δημιουργία αμυγδαλοροδακίνων.

Παράλληλα συνεχίστηκε και η αναζήτηση φυσικών υβριδίων. Στη χώρα μας, στα πλαίσια ενός προγράμματος του FAO, (Οργανισμός τροφίμων και Γεωργίας υπαγόμενος στον Ο.Η.Ε.) το 1984, οι Γεωπόνοι του Ι.Φ.Δ. κ.κ. Τσιπουρίδης Κ. και Χατζηχαρίσης Ι. επεσήμαναν ένα τέτοιο φυσικό υ-

βρίδιο σε ορεινή περιοχή της Εορδαίας και το οποίο, από τα μέχρι τώρα στοιχεία που προέκυψαν από τη μελέτη του, παρουσιάζει ενδιαφέρον, ιδίως στον τομέα της ομαλής πρόσληψης των διαφόρων θρεπτικών στοιχείων και σ' αυτόν της δεύτερης επαναφύτευσης. Φέρεται με τα στοιχεία PR 204/84.

Από το 1973 εφαρμόζεται στο Ι.Φ.Δ. ένα πρόγραμμα υβριδισμού, από το οποίο δημιουργήθηκε και δοκιμάστηκε ένας σημαντικός αριθμός αμυγδαλοροδακίνων, από τα οποία μέχρι τώρα ξεχώρισαν δυο, στα οποία όμως συνεχίζεται η έρευνα. Το ένα φέρει τα στοιχεία «Κ.Ι.Δ1» και το άλλο την ονομασία «Στυλιανίδης Κ.». Κοινό χαρακτηριστικό και των δυο είναι η σχετικά εύκολη ριζοβολία τους. Το «Κ.Ι.Δ1» έδειξε πολύ θετικά στοιχεία για την αντιμετώπιση των προβλημάτων της δεύτερης επαναφύτευσης, δηλαδή μετά την εκρίζωση ροδακινεώνων που έχουν σαν υποκείμενο το GF 677.

Το «Στυλιανίδης Κ.» φαίνεται ότι παρουσιάζει μεγάλη αντοχή στην ξηρασία του εδάφους και για το λόγο αυτό, δοκιμάζεται σαν υποκείμενο αμυγδαλιάς για ξηρικές καλλιέργειες. Ήδη το υποκείμενο αυτό, συμπεριελήφθηκε σε πειραματικούς πέντε χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε ένα κοινό πρόγραμμα. Προσδοκάται ότι κατάλληλα αμυγδαλοροδάκινα θα αντικαταστήσουν προοδευτικά σαν υποκείμενα τα μέχρι τώρα χρησιμοποιούμενα σπορόφυτα αμυγδαλιάς, γιατί όπως απέδειξαν εργασίες στην Ελλάδα και Ισπανία, αυτά παρουσιάζουν μεγαλύτερη αντοχή στην έλλειψη εδαφικής υγρασίας. Παρόμοια εργασία δημιουργίας αμυγδαλοροδακίνων ανθεκτικών στην ξηρασία, με διαφορετικό φυσικά γενετικό υλικό, έγινε και στο Ινστιτούτο Δενδροκομίας της ZARAGOZA της Ισπανίας.

Στην περιοχή της ZARAGOZA, ξηρικές εκτάσεις μέτριας γονιμότητας και με βροχομετρικό ύψος μόλις γύρω στα 300 χιλιοστά, αξιοποιούνται με καλλιέργεια αμυγδαλιάς με τη χρήση αμυγδαλοροδακίνων σαν υποκείμενα.

Οι Ούγγροι, αντί για την αμυγδαλιά στις διασταυρώσεις, χρησιμοποίησαν ένα άλλο συγγενές είδος, το «PRUNUS DAVIDIANA», το οποίο θεωρείται ως πολύ ανθεκτικό στους νηματώδεις. Από τις διασταυρώσεις αυτές επελέγει ένα υβρίδιο με τον κωδικό αριθμό 41-4-21, το οποίο αργότερα πήρε την ονομασία CADAMAN - AVIMAC. Από εργασίες που έγιναν πάνω σ' αυτό το υποκείμενο, κυρίως από Γάλλους ερευνητές, βρέθηκε ότι είναι ανθεκτικό στη φυτόφθορα. Στη χώρα μας το υβρίδιο αυτό εισήχθηκε το 1991 και ήδη άρχισε να μελετάται.

Τα αμυγδαλοροδάκινα είναι υβρίδια γόνιμα σχεδόν στο σύνολό τους, καρποφορούν πολύ πλούσια, αλλά οι καρποί τους δεν είναι κατάλληλοι ούτε για κατανάλωση, ούτε για πολλαπλασιαστικό υλικό.

Σπάνια παρουσιάζουν σάρκα λίγων χιλιοστών οι καρποί τους, η οποία συνήθως χαρακτηρίζεται από οσμή πικραμυγδάλου. Για πολλαπλασιασμό δεν είναι κατάλληλοι οι σπόροι, γιατί δίνουν πολύ ανομοιόμορφο υλικό.

Αμυγδαλοδαμάσκηνα

Είναι μια δεύτερη κατηγορία υβριδίων μεταξύ ειδών και τα οποία προέρχονται από τη διασταύρωση της αμυγδαλιάς με την κορομηλιά ή με υβρίδια αυτής. Προορισμός αυτών των υβριδίων είναι να χρησιμοποιηθούν κατ' αρχήν σαν υποκείμενα της αμυγδαλιάς για εδάφη με βαρειά μηχανική σύσταση και τα οποία συγκρατούν περίσσεια υγρασίας. Αλλά και σαν υποκείμενα ροδακινιάς με αντοχή στις παραπάνω συνθήκες, καθώς και αντοχή στη χλώρωση του σιδήρου μεγαλύτερη εκείνης της ροδακινιάς. Μεγάλη εργασία έγινε γύρω από τα υβρίδια αυτά στο Σταθμό Μεσογιακής Δενδροκομίας στο MONTFAVET της Γαλλίας από τους Γεωπόνους GRASSELLY και OLIVIER. Η εργασία άρχισε το 1980 και το 1987 ανακοινώθηκαν τα πρώτα αποτελέσματα. Φαίνεται ότι τελικά εκτός από τους παραπάνω στόχους επετεύχθηκε και μια αρκετά μεγάλη αντοχή των υβριδίων αυτών στους μύκητες του εδάφους, όπως οι φυτόφθορες, οι σηψιρριζίες, το βερτισίλλιο, χαρακτηριστικά που κληρονομήθηκαν από την κορομηλιά. Όλα τα επιλεγέντα αμυγδαλοδαμάσκηνα στον παραπάνω Σταθμό, εισήχθηκαν στην Ελλάδα.

Στη χώρα μας ένα αμυγδαλοδαμάσκηνο, φυσικό υβρίδιο, βρέθηκε στην περιοχή της Αττικής από τον ερευνητή Γεωπόνο Ι. Προκοπίου. Το υβρίδιο αυτό φέρει την ονομασία «Αμυγδαλοδαμάσκηνο Προκοπίου». Το υβρίδιο αυτό μελετάται τόσο σαν υποκείμενο ροδακινιάς, όσο και σαν υποκείμενο αμυγδαλιάς. Έχει το μεγάλο προσόν ότι παρουσιάζει πολύ μικρή ευπάθεια στις φυτόφθορες. Τα αμυγδαλοδαμάσκηνα δεν είναι γόνιμα, δεν παράγουν καρπούς, γιατί έχουν άνθη ατελή και δεν παράγουν γύρη.

Ροδακινοδαμάσκηνα

Είναι υβρίδια συγγενή προς τα προηγούμενα, κατάλληλα κυρίως για υποκείμενα ροδακινιάς, ίσως

και δαμασκηνιάς. Ένα τέτοιο υβρίδιο εισήχθηκε από τη Γαλλία, δοκιμάστηκε σαν υποκείμενο ροδακινιάς σε υγρό, συνεκτικό έδαφος με πολύ καλά αποτελέσματα. Τέτοια υποκείμενα ίσως πρέπει να δοκιμασθούν σε πολλές περιοχές, όπως π.χ. στην πρώην λίμνη Γιαννιτσών, όπου επικρατούν συνθήκες ασφυξίας, αλλά και χλώρωσης λόγω ύπαρξης ασβεστίου (μάργα) στο έδαφος. Οι Γάλλοι αναφέρουν την ύπαρξη δυσκολίας στη δημιουργία τέτοιων υβριδίων, όταν ιδίως χρησιμοποιείτο συγκεκριμένο δαμάσκηνο, γνωστό με την ονομασία «MYRABI». Αντίθετα στην Ισπανία δημιουργούνται σχετικά εύκολα φυσικά υβρίδια ροδακινιάς - κορομηλιάς. Σε ένα φυτώριο ροδακινιάς στο Ινστιτούτο της ZARAGOZA παρατηρήσαμε έναν αριθμό τέτοιων δενδρυλλίων, που ήταν φυσικά υβρίδια.

Αμυγδαλοβερίκοκκα

Έχουν δημιουργηθεί κυρίως στις ΗΠΑ σε πολύ μικρό αριθμό, με σκοπό να χρησιμοποιηθούν σαν υποκείμενα σε ξηρά ασβεστώδη εδάφη. Ωστόσο η χρήση τους δεν προχώρησε, κυρίως λόγω των μεγάλων δυσκολιών που υπάρχουν στον πολλαπλασιασμό τους.

Όλα τα υβρίδια που αναφέρθηκαν μέχρι τώρα, χρησιμοποιούνται αποκλειστικά σαν υποκείμενα και πολλαπλασιάζονται αγενώς, με μοσχεύματα ή μεριστώματα.

Υπάρχει όμως και μια άλλη σειρά υβριδίων, τα οποία έχουν σαν προορισμό την παραγωγή καρπών.

Τα υβρίδια αυτά τα οποία προέρχονται κυρίως από τη διασταύρωση της βερικοκκιάς με 1) την Ιαπωνική δαμασκηνιά (PRUNUS SALICINA), 2) την κορομηλιά (PRUNUS CERASIFERA), 3) το PRUNUS MUNSONIANA και 4) το PRUNUS SIMONII, χρησιμοποιούνται για την παραγωγή καρπών για κατανάλωση.

Όλα αυτά τα είδη, καθώς και η βερικοκκιά, είναι διπλοειδή με 2 X = 16 χρωμοσώματα και παράγουν με τη βερικοκκιά γόνιμα υβρίδια. Οι διασταυρώσεις αυτές έχουν πάντοτε σαν μητέρα ένα από τα παραπάνω είδη και σαν γυρεοδότη (πατέρα) τη βερικοκκιά. Προς την αντίθετη κατεύθυνση η επιτυγχανόμενη σταυρογονιμοποίηση είναι ελάχιστη έως μηδενική.

Τα υβρίδια από τη διασταύρωση της βερικοκκιάς και των δυο ειδών δαμασκηνιάς (Ιαπωνική και κορομηλιά) πήραν διεθνώς την Αγγλική ονομασία «PLUMCOT», (πλάμκοτ), που συντίθεται από τη λέξη PLUM = δαμάσκηνο και το τελευταίο τμήμα «COT» της λέξης APIRICOT = βερίκοκκο.

Οι επιστήμονες που ασχολήθηκαν με τη δημιουργία τέτοιων υβριδίων είναι πολλοί. Πρώτος, αλλά με εντελώς εμπειρικό τρόπο ασχολήθηκε τον παρελθόντα αιώνα ο LUTHER BURBANK.

Πιο συστηματικά ασχολήθηκαν ο HANSEN (1908) στη Νότια Ντακότα, ο HENDRICKSON (1919) στην Καλιφόρνια, οι MICHURIN και VAVILON (1948) στη Σοβιετική Ένωση. Ωστόσο τα αποτελέσματα των εργασιών όλων αυτών των επιστημόνων υπήρξαν χωρίς αξιόλογο πρακτικό ενδιαφέρον.

Το έτος 1976, ίσως είναι ένας σταθμός στην πορεία αυτών των ερευνών, όταν ο D. RAMMING παρουσίασε κατά τρόπο εμπεριστατωμένο τις εργασίες του, οι οποίες και έβαλαν το όλο θέμα στις σωστές βάσεις.

Μια από τις βασικές διαπιστώσεις του RAMMING είναι ότι τα υβρίδια που προέρχονται από την κορομηλιά είναι πιο γόνιμα από αυτά της Ιαπωνικής δαμασκηνιάς. Αλλά και κατά τη φάση των διασταυρώσεων, τα ποσοστά της σταυρογονιμοποίησης της κορομηλιάς με τη βερικοκκιά είναι υψηλότερη από τα αντίστοιχα της Ιαπωνικής δαμασκηνιάς.

Εκείνο όμως που φαίνεται ότι έχει μεγαλύτερη σημασία, ιδίως για τη χώρα μας, είναι ότι τα δένδρα της κορομηλιάς είναι πιο ανθεκτικά σε δυο σοβαρές ασθένειες που πλήττουν τη βερικοκκιά και τη δαμασκηνιά. Αυτές είναι η ίωση SHARKA (Σάρκα), που πλήττει και πολλές φορές καταστρέφει τους καρπούς όλων των ειδών της δαμασκηνιάς και βερικοκκιάς και τα μυκοπλάσματα, που προσβάλλουν τη βερικοκκιά και την Ιαπωνική κυρίως δαμασκηνιά. Παρ' όλα όμως αυτά τα πλεονεκτήματα της κορομηλιάς, η χρήση της δεν οδηγεί στα επιθυμητά αποτελέσματα λόγω του μικρού μεγέθους του καρπού της. Το πρώτο βήμα για την επίλυση του προβλήματος είναι η αναζήτηση και εξεύρεση ατόμων κορομηλιάς με όσο το δυνατόν πο μεγάλους καρπούς. Το δεύτερο πιο αποφασιστκό, αλλά μακροχρόνιο, είναι η δημιουργία πρώτα υβριδίων μεταξύ κορομηλιάς και μεγαλοκάρπων ποικιλιών Ιαπωνικής δαμασκηνιάς, και εν συνεχεία η διασταύρωση αυτών των υβριδίων με τη βερικοκκιά. Υπάρχουν σήμερα πολύ αξιόλογες ποικιλίες Ιαπωνικής δαμασκηνιάς, που με το εξαιρετικά μεγάλο μέγεθος των καρπών τους ίσως δώσουν το υλικό που θα οδηγήσει στη δημιουργία αξιόλογων ποικιλιών PLUMCOT.

Για τη χώρα μας και μια ακόμη προϋπόθεση είναι απαραίτητη. Οι ποικιλίες βερικοκκιάς πρέ-

πει να είναι ανθεκτικές στην ίωση SHARKA. Τέτοιες ποικιλίες έχουν επισημανθεί, αλλά και δημιουργηθεί στο Ινστιτούτο Φυλλοβόλων Δένδρων.

Το PLUMCOT δεν είναι μόνο προϊόν επέμβασης του ανθρώπου, αλλά και δημιούργημα της φύσης. Εκτός από το πορφυρό βερίκοκκο του KASHMIR, αναφέρεται από τον RAMMING, ότι στο αγρόκτημα της Γεωργικής Ακαδημίας της Μολδαβίας, δημιουργήθηκε με φυσικό τρόπο ένα PLUMCOT. Επίσης οι ερευνητές της ομάδας Μεσογειακής δενδροκομίας κ.κ. FELIPE του Ινστιτούτου της ZARAGOZA της Ισπανίας και GRASSELLY του Ινστιτούτου MOTFAVET της Γαλλίας, εκτελώντας εξερευνητική αποστολή στο Πακιστάν, βρήκαν ένα PLUMCOT, το οποίο όπως φαίνεται είναι προϊόν διασταύρωσης κορομηλιάς με βερικοκκιά. Το υβρίδιο αυτό εισήχθηκε στη χώρα μας το 1991 κατά την επίσκεψή μας στην Ισπανία.

Το Ινστιτούτο Φυλλοβόλων Δένδρων ξεκίνησε το πρόγραμμα δημιουργίας PLUMCOT το 1990. Γεωπόνος γενετιστής του Ι.Φ.Δ. πήγε στις ΗΠΑ όπου ενημερώθηκε για τις πραγματοποιούμενες εκεί ερευνητικές εργασίες και έφερε στην Ελλάδα ό,τι αξιόλογο είχε μέχρι τότε δημιουργηθεί. Μέχρι τώρα δεν παρήχθηκαν καρποί PLUMCOT στη χώρα μας. Ίσως το 1996 αρχίσει η παραγωγή.

Το PLUMCOT είναι ένας πολύ αξιόλογος καρπός με γεύση και άρωμα βερικόκκου και υφή σάρκας δαμασκήνου. Οι διάφορες ποικιλίες μπορεί να ωριμάζουν κατά τη διάρκεια ολόκληρου του καλοκαιριού, ακόμη και μέσα στο φθινόπωρο.

Ωστόσο το PLUMCOT δεν έφθασε ακόμα στο επίπεδο εκείνο να διεκδικήσει δυναμικά μια θέση ανάμεσα στα άλλα είδη οπωροφόρων δένδρων. Χρειάζονται και άλλες προσπάθειες και άλλη έρευνα και πολλή υπομονή για να επιτευχθεί μια πιο μεγάλη βελτίωσή του, ιδίως στον τομέα της αποδοτικότητας των δένδρων και του μεγέθους των καρπών. Στην προσπάθεια αυτή το Ι.Φ.Δ., με ένα δικό του πρόγραμμα, μελετημένο και προσαρμοσμένο στις συνθήκες της χώρας μας, που είναι εξαιρετικά δυσχερείς και στηριζόμενο σε μεγάλο βαθμό σε προσεκτικά επιλεγμένο γενετικό υλικό, θα συμμετάσχει ενεργά. Για την ώρα το PLUMCOT μπορεί να είναι δένδρο του οικογενειακού δενδρόκηπου, ή και ενός μικρού επιχειρηματικού οπωρώνα, όχι όμως για ευρεία εκμετάλλευση.

Πριν κλείσουμε το θέμα, θα αναφερθούμε σε ένα ακόμη υβρίδιο, το οποίο προήλθε από τη διασταύρωση της βερικοκκάς με το είδος PRUNUS MUNSONIANA. Μια ποικιλία του υβριδίου αυτού που έχει σε μεγάλο βαθμό τα χαρακτηριστικά της βερικοκκιάς, φέρεται δε σχεδόν σε όλες τις χώρες σαν βερικοκκιά με την ονομασία «STELLA» (Στέλλα). Ο καρπός του υβριδίου αυτού έχει εξαίρετες οργανοληπτικές ιδιότητες, αλλά δεν προσφέρεται για εμπορία, λόγω του μικρού του μεγέθους και της μαλακής του σάρκας. Το υβρίδιο όμως αυτό, από εργασίες που έγιναν στο Ι.Φ.Δ. βρέθηκε ότι είναι ανθεκτικό στη ίωση SHARKA και χρησιμοποιήθηκε σαν γενετικό υλικό σε πρόγραμμα δημιουργίας ανθεκτικών ποικιλιών βερικοκκιάς στην ίωση αυτήν.

Από άλλες εργασίες που έγιναν από τα Ινστιτούτα Φυλλοβόλων Δένδρων και Μπενάκειο Φυτοπαθολογικό, βρέθηκε ότι τα δενδρύλλια που προέρχονται από τους σπόρους του, παρουσιάζουν πολύ μικρή ευπάθεια στο βακτηριακό καρκίνο των ριζών. Έτσι, τόσο στη χώρα μας, όσο και σε άλλες Ευρωπαϊκές χώρες, χρησιμοποιούνται τα οπορόφυτα του υβριδίου αυτού σαν υποκείμενα της βερικοκκιάς για την αντιμετώπιση αυτής της ασθένειας.

Για τη δημιουργία των υβριδίων μεταξύ διαφόρων ειδών, η μεγαλύτερη δυσκολία βρίσκεται στο πολύ μικρό ποσοστό σταυρογονιμοποίησης που συνήθως επιτυγχάνεται. Πολλές φορές μάλιστα το ποσοστό είναι μηδενικό. Ποσοστά γονιμοποίησης 0,1-0,2% είναι πολύ συνηθισμένα, ενώ ποσοστά γύρω στο 10% θεωρούνται πολύ υψηλά.

Διάφοροι μέθοδοι για την επίτευξη υψηλοτέρων ποσοστών σταυρογονιμοποίησης, όπως η χρήση νεκρής γύρης από ποικιλία σταυροσυμβιβαστή, πριν από την χρήση της επιθυμητής γύρης, καθώς κα ακτινοβολίες της γύρης, έδωσαν από μηδενικά έως πολύ μικρά αποτελέσματα.

Η επιτυχία όμως κάθε τέτοιου προγράμματος δεν εξαρτάται τόσο από το ποσοστό της σταυρογονιμοποίησης. Εξαρτάται από την κατάλληλη επιλογή του γενετικού υλικού και από ένα ανεξέλεγκτο παράγοντα, την τύχη.

Η επιλογή του κατάλληλου γενετικού υλικού προϋποθέτει τη γνώση των δυνατοτήτων και αδυναμιών αυτού, ακόμη αν είναι δυνατόν τον τρόπο κληρονόμησης αυτών. Η γνώση των επιθυμητών ή ανεπιθυμήτων χαρακτήρων του γενετικού υλικού, προϋποθέτει μακροχρόνιες μελέτες από ομάδα επιστημόνων διαφόρων ειδικοτήτων. Χρειάζονται οργανωμένες ομάδες πολλών ειδικοτήτων και

★ Συνέχεια στην σελίδα 94

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑ ΤΩΝ ΠΥΡΗΝΟΚΑΡΠΩΝ

(Ροδακινιά, Βερικοκκιά, Κερασιά, Δαμασκηνιά)

Το δημοσίευμα αυτό είναι η εισήγηση για τα πυρηνόκαρπα που έγινε από το Ινστιτούτο Φυλλοβόλων Δένδρων, στα σεμινάρια διαμόρφωσης πολιτικής που διοργάνωσε το ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. (Εθνικό Ίδρυμα Αγροτικής Έρευνας) το 1995, με αντικείμενο τη Φυτική Παραγωγή, για να οριοθετηθούν οι στόχοι και οι προτεραιότητες Αγροτικής Πολιτικής στην Έρευνα και Τεχνολογία, με σκοπό την επίλυση των σχετικών προβλημάτων της ελληνικής γεωργίας και τον καθορισμό του πλαισίου συνεργασίας για ανάπτυξη κοινών Ερευνητικών και Τεχνολογικών δραστηριοτήτων σε ελληνικό και διεθνές επίπεδο.

Του
Ιωάννη Χατζηχαρίση
Διευθυντού Ινστιτούτου Φυλλοβόλων Δένδρων

1. Υφιστάμενη κατάσταση στη χώρα μας

Από τα πυρηνόκαρπα τα είδη που παρουσιάζουν το μεγαλύτερο ενδιαφέρον για τη χώρα μας είναι η ροδακινιά, η βερικοκκιά και η κερασιά και μικρότερο η δαμασκηνιά.

Η παραγωγή νεκταρινιών ξεπέρασε τους 130.000 τόννους και των ροδακίνων το 1 εκατομμύριο τόννους και αυξάνεται συνεχώς και ιδιαίτερα των συμπυρήνων, παρά την πολιτική του Υπουργείου Γεωργίας για την συγκράτηση και τον περιορισμό της παραγωγής, με τη χρηματοδότηση ειδικών προγραμμάτων αναδιάρθρωσης της καλλιέργειας.

Οι ποσότητες που διατίθενται στην εσωτερική αγορά και στη βιομηχανία, για μεταποίηση, παρά τις διακυμάνσεις από έτος σε έτος, παραμένουν σταθερές, ενώ οι εξαγωγές μειώνονται.

Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι, ο μεγαλύτερος όγκος της παραγωγής να οδηγείται στην απόσυρση και οι ροδακινοκαλλιεργητές να αδιαφορούν για τη βελτίωση της ποιότητας των προϊόντων που παράγουν.

Η στρεμματική πρόσοδος της ροδακινιάς, με την πολιτική της απόσυρσης, είναι υψηλή, σε σύγκριση με άλλες καλλιέργειες και οι παραγωγοί επεκτείνουν την καλλιέργεια με δικιά τους πρωτοβουλία, όχι μόνο στις παραδοσιακές περιοχές αλλά και σε νέες, σε ολόκληρη τη χώρα.

Η παραγωγή βερικόκκων κυμαινόταν, μέχρι το 1990, στους 120.000 τόννους και δεν αντιμετώπιζε πρόβλημα διάθεσης. Από το 1991 και μετά, άρχισε να εφαρμόζεται ειδικό πρόγραμα εκρίζωσης και οριστικής εγκατάλειψης της βερικοκκιάς, από τους κυριότερους Νομούς καλλιέργειας αυτής, Κορινθίας και Αργολίδας, λόγω της προσβολής των φυτειών από την ίωση SHARKA. Μέχρι το 1993, που διήρκησε το παραπάνω πρόγραμμα, εκριζώθηκαν 31.270 στρέμματα. Το αποτέλεσμα ήταν να μειωθεί η παραγωγή το 1991 στους 63.000 τόννους και να αρχίσει να καλλιεργείται η βερικοκκιά και σε άλλες περιοχές. Η παραγωγή το 1994 ανήλθε στους 80.000 τόννους, με τάσεις και περαιτέρω μικρής ανόδου, λόγω του περιοριστικού παράγοντα της ίωσης SHARKA.

Η παραγωγή κερασιών την τελευταία πενταετία κυμαίνεται στους 40.000 τόννους, με τάσεις ανόδου και δεν αντιμετωπίζει πρόβλημα διάθεσης. Οι διακυμάνσεις της παραγωγής από έτος σε έτος είναι πάρα πολύ μεγάλες λόγω του ότι η κερασιά παρουσιάζει μεγάλη ευαισθησία στις βροχοπτώσεις, κατά την περίοδο άνθησης και ωρίμανσης του καρπού, που μπορούν να εκμηδενίσουν την παραγωγή. Αυτός είναι και ο κυριότερος λόγος που η κερασιά διαδίδεται κυρίως σε λοφώδεις, ημιορεινές και ορεινές περιοχές, που δεν μπορούν να αξιοποιηθούν με άλλες καλλιέργειες και είχαν παράδοση στην καλλιέργειά της.

Η παραγωγή δαμασκήνων είναι πάρα πολύ μικρή. Τα επιτραπέζια δαμάσκηνα καλύπτουν μέρος των αναγκών της εσωτερικής κατανάλωσης. Προϊόντα μεταποιημένων δαμασκήνων εισάγονται από το εξωτερικό, πλήν ελαχίστων ποσοτήτων αποξηραμένων, που παράγονται στη χώρα μας από μεμονωμένους παραγωγούς. Οι κυριότερες αιτίες που δεν διαδίδεται η καλλιέργεια είναι η ευαισθησία αυτής στην ίωση SHARKA και τα μυκοπλάσματα και ο ισχυρός ανταγωνισμός που υφίστανται τα αποξηραμένα δαμάσκηνα από χώρες του εξωτερικού και κυρίως τις Η.Π.Α.

Οι ποικιλίες όλων των παραπάνω ειδών, που καλλιεργούνται στη χώρα μας είναι από τις καλύτερες που χρησιμοποιούνται διεθνώς στη συμβατική δενδροκομία καλύπτουν όλο το εύρος ωρίμανσης δίνουν άριστη

ποιότητα καρπού και υψηλές αποδόσεις. Εξειδικευμένες ποικιλίες για μεταποίηση των υπολοίπων ειδών, πλην της ροδακινιάς, δεν καλλιεργούνται. Την ανάγκη αυτή στη βερικοκκιά καλύπτει κυρίως η ποικιλία Μπεμπέκου που είναι διπλής χρήσης και στην κερασιά η ποικιλία Napoleon που χρησιμοποιείται ως επικονιαστής της Τραγανά Εδέσσης.

Οι μέθοδοι καλλιέργειας που εφαρμόζονται, στηρίζονται στις αρχές της συμβατικής δενδροκομίας, που στοχεύουν στην αύξηση των αποδόσεων, με αυξημένες εισροές και ελάχιστοι παραγωγοί δίνουν βαρύτητα στην ποιότητα των παραγομένων προϊόντων, το κόστος παραγωγής και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας αυτών.

2. Υφιστάμενη διεθνής κατάσταση — διεθνείς τάσεις

Οι κυριότερες χώρες καλλιέργειας πυρηνοκάρπων στον κόσμο είναι οι ευρωπαϊκές και οι ΗΠΑ, οι οποίες παράγουν τον μεγαλύτερο όγκο των προϊόντων τους. Στην Ευρώπη η κερασιά και η ευρωπαϊκή δαμασκηνιά καλλιεργείται σε όλες τις χώρες, ενώ η ροδακινιά, η βερικοκκιά και η ιαπωνική δαμασκηνιά στις νότιες και κυρίως στις παραμεσόγειες.

Η παραγωγή πυρηνοκάρπων των χωρών της Ε.Ε. καλύπτει τις ανάγκες της ζήτησης και υπάρχουν περιθώρια εξαγωγών σε τρίτες χώρες, παρά του ότι εισάγει τόσο νωπά, όσο και μεταποιημένα προϊόντα πυρηνοκάρπων.

Οι αναπτυγμένες δενδροκομικά χώρες δεν προωθούν την επέκταση της καλλιέργειας πυρηνοκάρπων, με εξαίρεση τις πρωϊμότερες ή οψιμότερες ποικιλίες, καθώς και ποικιλίες κατάλληλες γα παραγωγή εκτός εποχής, γα τη διεύρυνση της εποχής κατανάλωσης. Η πολιτική τους στρέφεται κυρίως στην αναδιάρθρωση των δενδροκομικών καλλιεργειών και την προσαρμογή των παραγομένων προϊόντων στις απαιτήσεις των καταναλωτών.

Οι τάσεις που επικρατούν στοχεύουν:

— Στη βελτίωση της ποιότητας των παραγομένων προϊόντων.

— Τη μείωση του κόστους παραγωγής.

— Την αύξηση της ανταγωνιστικότητας.

— Την χρησιμοποίηση καλλιεργητικών συστημάτων, που μειώνουν την μόλυνση του περιβάλλοντος, και

— Την παραγωγή νέων νωπών και μεταποιημένων προϊόντων.

Εκτός από τους παραπάνω γενικούς στόχους, υπάρχουν και ειδικοί στόχοι, για την αντιμετώπιση των ιδιαίτερων προβλημάτων του κάθε είδους, όπως: η αντιμετώπιση της ίωσης SHARKA στη βερικοκκιά, δαμασκηνιά και ροδακινιά. Η αντιμετώπιση της κακής καρπόδεσης και του σχισίματος του καρπού στην κερασιά, κ.λ.π.

3. Δυνατότητα ανάπτυξης νέων δραστηριοτήτων —ενίσχυση παλαιών

Οι στόχοι των αναπτυγμένων δενδροκομικά χωρών για τα πυρηνόκαρπα, έχουν υιοθετηθεί και από την ελληνική πολιτεία, πλην όμως, δεν λαμβάνεται μέριμνα για την υλοποίηση αυτών και οι δενδροκαλλιεργητές ενδιαφέρονται πρωτίστως για την αύξηση των αποδόσεων, η οποία με τις κρατούσες συνθήκες, όπως είναι οι αποσύρσεις, επιφέρει αυξημένο εισόδημα. Η πολιτική αυτή έχει βραχυχρόνια αξία και υπονομεύει μακροπρόθεσμα το μέλλον της ελληνικής δενδροκομίας. Για την υλοποίηση των παραπάνω στόχων, απαιτείται η θεσμοθέτηση ειδικών μέτρων από την πολιτεία, η επίλυση τεχνολογικών θεμάτων από την έρευνα και η θέληση των παραγωγών να προσαρμοστούν.

Οι δραστηριότητες της έρευνας στην επίλυση των τεχνολογικών θεμάτων εστιάζονται στα εξής σημεία.

Στη δημιουργία, επιλογή, αξιολόγηση και διάδοση για καλλιέργεια νέων ποικιλιών και υποκειμένων, που δίνουν: μικρού μεγέθους δένδρα, άριστη ποιότητα καρπού, υψηλές αποδόσεις, αντέχουν σε εχθρούς ασθένειες και αντιξοότητες του περιβάλλοντος και προσφέρονται για μηχανικούς τρόπους καλλιέργειας.

Στη μελέτη, ανάπτυξη και διάδοση προηγμένων συστημάτων καλλιέργειας, που περιορίζουν το κόστος παραγωγής, συμβάλλουν στη βελτίωση της ποιότητας και μειώνουν τις εισροές και τη μόλυνση του περιβάλλοντος.

Στην παραγωγή νέων νωπών και μεταποιημένων προϊόντων.

Στην αξιοποίηση και άλλων ειδών του γένους προυνοειδών, καθώς και άλλων οπωροφόρων που έχουν μικρότερη οικονομική σημασία.

Εκτός από τις παραπάνω γενικές δραστηριότητες, η έρευνα ασχολείται με την επίλυση των ιδιαίτερων προβλημάτων που αντιμετωπίζει το κάθε είδος πυρηνοκάρπου στη χώρα μας.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα της ροδακινιάς είναι η διάθεση της παραγωγής, λόγω της υπερπαραγωγής που σημειώνεται τα τελευταία χρόνια.

Οι λύσεις που προτείνονται από αρμόδιους φορείς είναι:

— Η αύξηση της εσωτερικής κατανάλωσης.

— Η αύξηση των εξαγωγών στις χώρες της Ε.Ε.

— Η εύρεση νέων αγορών σε τρίτες χώρες.

— Η εκρίζωση μέρους των εκτάσεων που καλλιεργούνται με ροδακινιές, και

— Η αναδιάρθρωση των καλλιεργειών.

Η υλοποίηση αυτών των προτάσεων απαιτεί τη συνεργασία, πολλών Υπουργείων, συνεταιριστικών οργανώσεων, βιομηχανιών μεταποίησης, παραγωγών, της έρευνας και πολλών άλλων φορέων.

Τα φυτοτεχνικά Ινστιτούτα του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στα εξής σημεία:

— Στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας των παραγομένων προϊόντων, με προγράμματα βελτίωσης ποικιλιών, υποκειμένων και μεθόδων καλλιέργειας, που να στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας και τη μείωση του κόστους παραγωγής.

— Στην παραγωγή νέων νωπών προϊόντων με την ανάπτυξη και εφαρμογή οικολογικών συστημάτων καλλιέργειας, που δίνουν φρούτα απαλλαγμένα από χημικές ουσίες.

— Στην παραγωγή νέων μεταποιημένων προϊόντων, σε συνεργασία με τεχνολογικά Ινστιτούτα του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. και τις βιομηχανίες μεταποίησης.

— Στην αναδιάρθρωση των δενδροκομικών καλλιεργειών, με προτάσεις για άλλα είδη που μπορούν να αντικαταστήσουν την καλλιέργεια ροδακινιάς.

Τελείως διαφορετικά είναι τα προβλήματα των άλλων ειδών πυρηνοκάρπων.

Το μεγαλύτερο πρόβλημα της βερικοκκιάς είναι η ευαισθησία των ποικιλιών της στην ίωση SHARKA, που εκμηδενίζει την παραγωγή αυτών και αποτελεί ανασταλτικό παράγοντα διάδοσης της καλλιέργειας.

Το Ινστιτούτο Φυλλοβόλων Δένδρων διεξάγει ειδικά προγράμματα, δημιουργίας, επιλογής και αξιολόγησης ποικιλιών βερικοκκιάς, ανθεκτικών ή ανεκτικών στην ίωση SHARKA, κατάλληλων για νωπή κατανάλωση και μεταποίηση και με ικανότητα προσαρμογής σε διάφορα εδαφοκλιματικά περιβάλλοντα.

Η απόκτηση τέτοιων ποικιλιών θα επιτρέψει τη διάδοση της καλλιέργειας και σε άλλες περιοχές της χώρας και θα μπορέσει να αντικαταστήσει μέρος της καλλιέργειας της ροδακινιάς, στα πλαίσια αναδιάρθρωσης της καλλιέργειας αυτής.

Το Ινστιτούτο μπορεί επίσης, στα πλαίσια ειδικού προγράμματος, να αναλάβει την εξυγείανση από ιώσεις των καλλιεργουμένων ποικιλιών και την παραγωγή άνοσου μητρικού πολλαπλασιαστικού υλικού.

Οι ίδιες ακριβώς δραστηριότητες μπορούν να αναληφθούν και για την καλλιέργεια δαμασκηνιάς που αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα.

Επειδή τα δυο παραπάνω είδη δίνουν και πολλά μεταποιημένα προϊόντα, τα οποία δεν παράγονται στη χώρα μας, θα πρέπει να μελετηθούν και αυτές οι δυνατότητες αξιοποίησης της παραγωγής τους, από τεχνολογικά Ινστιτούτα, σε συνεργασία με φυτοτεχνικά και βιομηχανίες μεταποίησης.

Η καλλιέργεια της κερασιάς μπορεί να επεκταθεί και η παραγωγή κερασιών να ανέλθει στους 100.000 τόννους, χωρίς πρόβλημα διάθεσης, λόγω του ότι η χώρα μας είναι από τις προϊμότερες στην Ευρώπη.

Ο κυριότερος ανασταλτικός παράγοντας διάδοσης της καλλιέργειας είναι η ευαισθησία της κερασιάς στις βροχοπτώσεις κατά την περίοδο της άνθησης, που δημιουργούν προβλήματα στην καρπόδεση και κατά την περίοδο της ωρίμανσης, που επιδρούν στο σχίσιμο του καρπού.

Η δημιουργία, επιλογή και αξιολόγηση, αυτογόνιμων ποικιλιών και κατάλληλων επικονιαστών, θα περιορίσει το πρόβλημα της καρπόδεσης, ενώ ανθεκτικών στο σχίσιμο, το πρόβλημα του σχισίματος του καρπού.

Οι μέθοδοι καλλιέργειας της κερασιάς, που εφαρμόζονται από τους παραγωγούς, είναι οι παραδοσιακές, θα πρέπει να βελτιωθούν και να εκσυγχρονιστούν, με στόχο τη μείωση του κόστους συγκομιδής του καρπού, την βελτίωση της ποιότητας και την αύξηση των αποδόσεων.

Ειδικά προγράμματα για τα παραπάνω θέματα διεξάγονται στο Ινστιτούτο μας.

Στις ευρωπαϊκές χώρες το 50% της παραγωγής κερασιών διατίθενται στη μεταποίηση. Στη χώρα μας μεταποιούνται ελάχιστες ποσότητες και οι περισσότερες απ' αυτές εισάγονται.

Η επιλογή και καλλιέργεια καταλλήλων ποικιλιών για μεταποίηση και η μελέτη και εφαρμογή μηχανικών ή χημικών μεθόδων συγκομιδής, για τη μείωση του κόστους αυτής, θα βοηθούσαν στην εξάπλωση ακόμη περισσότερο της καλλιέργειας.

Εκτός από τα παραπάνω κύρια είδη πυρηνοκάρπων και μέσα στα πλαίσια της αναδιάρθρωσης των δενδροκομικών καλλιεργειών, θα πρέπει να μελετηθεί και η δυνατότητα αξιοποίησης, κυρίως στη μεταποίηση και άλλων ειδών με μικρότερη σημασία, όπως η βυσσινιά, η κορομηλιά, η κυδωνιά, η ροδιά, ο λωτός, οι μικροί καρποί, κ.λ.π., που δίνουν ή μπορούν να δώσουν σπάνια και πολύτιμα μεταποιημένα προϊόντα, για γενικές και ειδικές χρήσεις ή και νωπά, για άμεση κατανάλωση.

Η αξιοποίηση αυτών θα πρέπει να ξεκινήσει με την επιλογή και αξιολόγηση καταλλήλων ποικιλιών, μεθόδων καλλιέργειας και ειδικές μελέτες παραγωγής μεταποιημένων προϊόντων.

4. Διερεύνηση δυνατοτήτων συνεργασίας διαφόρων φορέων

Από όσα αναφέρθηκαν στις προηγούμενες ενότητες, διαπιστώνεται

αβίαστα, ότι είναι αναγκαίο, για το μέλλον της ελληνικής δενδροκομίας, να γίνουν οι παρακάτω εργασίες.

Να επιλυθούν τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν τα διάφορα είδη.

Να καθοριστούν βραχυχρόνιοι και μακροχρόνιοι στόχοι.

Να χαραχθεί πολιτική για την υλοποίηση των στόχων.

Να εκπαιδευτούν οι παραγωγοί και να δείξουν προθυμία να προσαρμοστούν.

Ο σχεδιασμός και η υλοποίηση των παραπάνω εργασιών χρειάζεται τη συνεργασία της πολιτείας, της έρευνας και των φορέων που εμπλέκονται στην παραγωγή, μεταποίηση, διακίνηση και εμπορία των φρούτων.

Η έρευνα μπορεί να λάβει μέρος τόσο στον σχεδιασμό των παραπάνω εργασιών με ειδικές μελέτες και εισηγήσεις, όσο και στην υλοποίηση αυτών με ειδικά ερευνητικά και εκπαιδευτικά προγράμματα.

Τα ειδικά προγράμματα μπορούν να αναληφθούν με πρωτοβουλία του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. ή της πολιτείας ή άλλων ενδιαφερόμενων φορέων και να διεξαχθούν από καθ' ύλην αρμόδια Ινστιτούτα του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε., ή σε συνεργασία μεταξύ τους, με Πανεπιστημιακές σχολές, με ενδιαφερόμενους φορείς, κ.λ.π., ανάλογα με τα θέματα που θα μελετηθούν και τις δυνατότητες του κάθε φορέα.

Θέματα που αφορούν όλες τις ευρωπαϊκές χώρες μπορούν να μελετηθούν με κοινά προγράμματα αυτών χρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε.

Τα Ινστιτούτα του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε., μπορούν να συνεργαστούν, με ανάλογα ιδρύματα όλων των χωρών της γής, σε θέματα ανταλλαγής γνώσεων, νέων τεχνολογιών, γενετικού υλικού, κ.λ.π., με βάση την αμοιβαιότητα και διακριτικές διμερείς συμφωνίες, επιστημονικής συνεργασίας.

5. Προτάσεις για συγκεκριμένες δράσεις προς επίλυση προβλημάτων

Τα ιδιαίτερα προβλήματα των πυρηνοκάρπων και προτάσεις για την αντιμετώπιση αυτών, αναφέρθηκαν στην ενότητα περί νέων και παλαιών δραστηριοτήτων. Τα γενικά συμπεράσματα, από όσα ειπώθηκαν μέχρι τώρα για την επίλυση των προβλημάτων, συνοψίζονται στα εξής:

— Τα προβλήματα είναι πολυδιάστατα και χρειάζεται συνεργασία πολλών φορέων για την αντιμετώπισή τους.

— Η ριζική επίλυση αυτών απαιτεί μεγάλες και συντονισμένες μακροχρόνιες και βραχυχρόνιες προσπάθειες.

— Όλες οι προσπάθειες πρέπει να εστιάζονται στην αύξηση της ανταγωνιστικότητας των παραγομένων προϊόντων.

— Τον βασικότερο ρόλο στην επίλυση αυτών, θα πρέπει να παίξει η έρευνα σε όλους τους τομείς.

Για να διευκολυνθεί η συνεργασία μεταξύ των φορέων, όπου κρίνεται απαραίτητη και να προσφέρει το μέγιστο δυνατό αποτέλεσμα, προτείνουμε να συσταθεί με πρωτοβουλία της πολιτείας ή του ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε. ή άλλων φορέων, ένα ειδικό όργανο, με προορισμό, να κάνει κοινωνούς των προβλημάτων όλους τους ενδιαφερόμενους φορείς, να αναζητά λύσεις και να αναθέτει τις λύσεις αυτών στους αρμόδιους φορείς, μέσα στα πλαίσια κοινών ή μή προγραμμάτων.

Η τακτική που τηρείται σήμερα με τις διμερείς επαφές ή τις μεμονωμένες πρωτοβουλίες, δεν είναι αποτελεσματική και καίρια.

Με βραχυχρόνιες προσπάθειες, μπορούν να βελτιωθούν: Η ποιότητα των προϊόντων, με τη βελτίωση των τεχνικών καλλιεργείας. Η παραγωγή νέων προϊόντων, με την εφαρμογή οικολογικών συστημάτων καλλιέργειας. Η προσωρινή αντιμετώπιση των ιώσεων, με την παραγωγή και χρησιμοποίηση υγειούς πολλαπλασιαστικού υλικού. Η κακή καρπόδεση στην κερασιά, με τη χρησιμοποίηση καταλλήλων και επαρκών επικονιαστών. Η παραγωγή νέων μεταποιημένων προϊόντων με την εγκατάσταση σχετικών μονάδων στις βιομηχανίες μεταποίησης, κ.λ.π.

Μακροχρόνιες προσπάθειες χρειάζονται για να λυθούν τα προβλήματα: Με τη δημιουργία και διάδοση καταλλήλων ποικιλιών και υποκειμένων. Με την αξιοποίηση και άλλων οπωροφόρων που έχουν μικρότερη σημασία. Με την μερική αντικατάσταση της καλλιέργειας της ροδακινιάς με άλλες δενδροκομικές καλλιέργειες. Με τη δημιουργία κατάλληλης εργαστηριακής υποδομής και την εφαρμογή μεθόδων καλλιέργειες, που μειώνουν τις εισροές, για τη μείωση του κόστους παραγωγής. Με τη συνεχή διερεύνηση της αγοράς και την παραγωγή προϊόντων που επιθυμεί ο καταναλωτής, για την αύξηση της ανταγωνιστικότητας αυτών, κ.λ.π.

Η καλλιέργεια νέων οπωροφόρων θα πρέπει να ξεκινήσει με οργανωμένες ομαδικές προσπάθειες, ούτως ώστε ο όγκος παραγωγής να έχει οικονομική σημασία, για να εξασφαλιστεί η διάθεση.

Το μέλλον της δενδροκομίας στηρίζεται στην συνεχή αύξηση της ανταγωνιστικότητας των παραγομένων προϊόντων, για να εξασφαλίζεται η διάθεση αυτών. Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας επιτυγχάνεται με τη συνεχή βελτίωση της ποιότητας την μείωση του κόστους παραγωγής, την παραγωγή νέων προϊόντων και την διαφήμιση. Γι' αυτό και όλες οι προτάσεις στρέφονται γύρω από αυτούς τους άξωνες. Για την διαφήμιση των ελληνικών φρούτων, εκτός των γνωστών μέσων, προ

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

1. Παραγωγή και διάθεση ροδακίνων (**επιτραπέζιων και συμπύρηνων**) την τελευταία πενταετία.

Ετος	Παραγωγή (τόννοι)	Διάθεση της παραγωγής (τόννοι)				
		Εγχώρια Αγορά	Εξαγωγές	Μεταποίηση	Απόσυρση	Φθορές Αυτοκ/ση
1990	704.800	44.896	54.080	217.004	375.200	13.620
1991	740.500	58.495	48.174	219.900	326.431	15.500
1992	1.020.000	42.748	34.268	333.200	597.684	12.100
1993	977.905	89.163	39.168	256.679	581.695	11.200
1994	1.027.680	22.201	41.834	295.958	657.410	10.277

2. Παραγωγή και διάθεση ροδακίνων (**συμπύρηνων**) την τελευταία πενταετία.

Ετος	Παραγωγή (τόννοι)	Διάθεση της παραγωγής (τόννοι)				
		Εγχώρια Αγορά	Εξαγωγές	Μεταποίηση	Απόσυρση	Φθορές Αυτοκ/ση
1990	512.000	-	-	200.000	304.500	7.500
1991	542.500	-	-	252.200	281.200	9.100
1992	755.000	-	-	333.200	413.000	8.800
1993	700.030	-	-	256.679	434.151	9.200
1994	713.250	-	-	295.958	408.298	9.000

3. Παραγωγή και διάθεση ροδακίνων (**νεκταρινιών**) την τελευταία πενταετία.

Ετος	Παραγωγή (τόννοι)	Διάθεση της παραγωγής (τόννοι)				
		Εγχώρια Αγορά	Εξαγωγές	Μεταποίηση	Απόσυρση	Φθορές Αυτοκ/ση
1990	55.196	9.047	22.249	-	22.000	1.900
1991	80.295	11.913	34.497	-	30.885	3.000
1992	148.000	14.595	15.442	-	113.963	4.000
1993	123.893	15.245	22.028	-	84.420	2.200
1994	139.496	11.477	22.272	-	103.047	2.700

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Παραγωγή και διάθεση **βερικόκκων** την τελευταία πενταετία.

Ετος	Παραγωγή (τόννοι)	Διάθεση της παραγωγής (τόννοι)				
		Εγχώρια Αγορά	Εξαγωγές	Μεταποίηση	Απόσυρση	Φθορές Αυτοκ/ση
1990	113.360	7.295	24.517	41.880	36.868	2.800
1991	65.400	11.505	12.749	38.805	841	1.500
1992	89.250	11.000	14.470	51.095	5.349	7.336
1993	92.662	10.288	14.287	34.078	32.009	2.000
1994	80.000	15.588	14.911	30.679	16.422	2.400

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Παραγωγή και διάθεση **κερασιών** την τελευταία πενταετία.

Ετος	Παραγωγή (τόννοι)	Διάθεση της παραγωγής (τόννοι)				
		Εγχώρια Αγορά	Εξαγωγές	Μεταποίηση	Απόσυρση	Φθορές Αυτοκ/ση
1990	39.948	20.734	14.027	3.087	-	2.100
1991	18.501	11.988	3.953	60	-	2.500
1992	40.000	25.214	8.830	2.456	-	3.500
1993	43.824	31.678	8.523	1.123	-	2.500
1994	40.000	29.749	5.612	1.039	-	3.600

τείνουμε: Να επισημανθούν μέσα στις δενδροκομικές περιοχές, ζώνες με εδαφοκλιματικό περιβάλλον, που να δίνει ιδιαίτερη ποιότητα καρπού για κάθε είδους οπωροφόρου. Μέσα σ' αυτές τις ζώνες να φυτευθούν εξαιρετικές ποικιλίες και να καλλιεργηθούν με μεθόδους που εξασφαλίζουν άριστη ποιότητα καρπού, βάση των διεθνών προδιαγραφών. Τα φρούτα αυτών των περιοχών να διατίθενται στην αγορά, κατόπιν ελέγχων και με την εγγύηση εξουσιοδοτημένων από την πολιτεία ή την Ε.Ε. οργάνων ή φορέων, ως προϊόντα Ονομασίας Προέλευσης Ανωτέρας Ποιότητας (Ο.Π.Α.Π.).

Σε περιοχές της χώρας μας και για είδη οπωροφόρων που έγιναν τέτοιες προσπάθειες, έδωσαν ενθαρυντικά αποτελέσματα.

Ευχής έργο θα ήταν όλα τα προϊόντα πυρηνοκάρπων που προορίζονται για εξαγωγή να προέρχονται από τέτοιες περιοχές και να πληρούν αυτές τις προδιαγραφές, για να έχουν αυξημένη ανταγωνιστικότητα.

Όπως διαπιστώνεται, από όσα αναφέρθηκαν μέχρι τώρα, τα προβλήματα των πυρηνοκάρπων που πρέπει να λυθούν και τα θέματα που πρέπει να μελετηθούν, για να εξασφαλιστεί το μέλλον της καλλιέργειας αυτών, σχετίζονται περισσότερο με ερευνητικές δραστηριότητες. Κατάλληλοι ερευνητικοί φορείς για να αναλάβουν αυτές τις δραστηριότητες υπάρχουν στη χώρα μας, τόσο στο ΕΘ.Ι.ΑΓ.Ε., όσο και στα Πανεπιστήμια, καθώς και σε άλλους χώρους. Για να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις χρειάζονται κατάλληλη υποδομή, απαραίτητο εξοπλισμό και μέσα. Όλα αυτά για να γίνουν χρειάζονται πιστώσεις. Πιστώσεις μπορούν να δοθούν από την πολιτεία, τους φορείς που επωφελούνται, καθώς και από τους παραγωγούς, που θα αποκομίσουν το μεγαλύτερο όφελος, με την θέσπιση για καταβολή ενός μικρού ποσοστιαίου τέλους, επί των πωλουμένων προϊόντων, υπέρ της αγροτικής έρευνας.

6. Χάραξη πολιτικής πυρηνοκάρπων

Απαραίτητη προϋπόθεση για την ανάληψη οποιασδήποτε δραστηριότητας από την έρευνα και από τους παραγωγικούς φορείς, είναι η χάραξη ορθών κατευθυντήριων γραμμών από την πολιτεία, τόσο σε επιτελικό επίπεδο, όσο και σε επίπεδο εφαρμογής. Οι κατευθυντήριες γραμμές θα πρέπει να προσδιοριστούν με τη συνεργασία πολιτείας, έρευνας και παραγωγικών φορέων, λαμβάνοντας υπόψη την υφιστάμενη κατάσταση στη χώρα μας και στις άλλες ανταγωνίστριες χώρες, τη διεθνή αγορά, τις διεθνείς τάσεις, τα ιδιαίτερα προβλήματα των καλλιεργειών και τις δυνατότητες της χώρας μας.

Σε επιτελικό επίπεδο θα πρέπει να προσδιοριστούν οι στόχοι για κάθε είδος πυρηνικάρπου και οι προτεραιότητες αυτών, καθώς και οι φορείς που εμπλέκονται και οι δραστηριότητες που θα αναλάβει ο κάθε φορέας, με γνώμονα την επίτευξη του μέγιστου δυνατού αποτελέσματος.

Κύριοι στόχοι για τα πυρηνόκαρπα θα πρέπει να είναι:

— Η αύξηση της ανταγωνιστικότητας των παραγομένων προϊόντων.

— Η αναδιάρθρωση των δενδροκομικών καλλιεργειών και μέσα στα πλαίσια αυτής η μείωση της καλλιέργειας ροδακινιάς.

— Η ανάπτυξη και εφαρμογή οικολογικών συστημάτων καλλιέργειας, που είναι και απαίτηση των καιρών.

Σε επίπεδο εφαρμογής, για την υλοποίηση των στόχων, θα πρέπει:

Να εξοικονομηθούν πόροι, να ανατεθούν συγκεκριμένες δραστηριότητες στους αρμόδιους φορείς, για την επίλυση των προβλημάτων και τη μελέτη των τεχνολογικών ή άλλων θεμάτων, να εκπαιδευτούν οι παραγωγοί και να θεσπιστούν μέτρα και κίνητρα για την εφαρμογή της πολιτικής στην πράξη από τους παραγωγούς και από τους άλλους φορείς που εμπλέκονται στην μεταποίηση, διακίνηση και εμπορία.

● ΤΑ ΥΒΡΙΔΙΑ

★ Συνέχεια από την σελίδα 88

σύθρονος εξοπλισμός. Διαφορετικά τα πάντα αφήνοντας στον παράγοντα «τύχη» που αν λειτουργήσει θετικά έχει καλώς, αν όμως λειτουργήσει αρνητικά, όλα τινάζονται στον αέρα και εργασία και δαπάνες, αλλά προπάντων οι ελπίδες για κάποια επιτυχία.

Οι εργασίες και οι προεργασίες για μια γενετική βελτίωση, για μια δημιουργία π.χ. μιας ποικιλίας, ή ενός υποκειμένου, είναι εξαιρετικά μακροχρόνιες. Τα 15 και 20 χρόνια είναι μια συνηθισμένη χρονική διάρκεια. Είναι γνωστή στους Έλληνες ερευνητές περίπτωση ερευνητή που επί 30 χρόνια αγωνιζόταν και όταν έφθασε στην πολύ μεγάλη του επιτυχία δεν ευτύχισε να τη χαρεί.

ΒΑΡΒΑΡΕΣΟΣ ΑΕ

ΝΗΜΑΤΟΥΡΓΕΙΑ ΝΑΟΥΣΗΣ

ΑΡΙΘ. ISSN 1106 - 2118